



**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ  
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ  
ΕΠΙΣΤΗΜΗ  
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Μεταπτυχιακή εργασία με θέμα:

*Μια προσέγγιση του ελλείμματος του Ισοζυγίου Τρεχουσών  
Συναλλαγών μέσω της ανάλυσης εισροών-εκροών*

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Τσαρπαλή Ελευθερία

Επιβλέπων καθηγητής: Οικονομίδης Χαράλαμπος

Φεβρουάριος 2014

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο ΠΜΣ Οικονομικής Επιστήμης του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου. Σε αυτήν γίνεται προσπάθεια απεικόνισης της εγχώριας δομής και παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας, καθώς επίσης και της πορείας σημαντικών εθνολογιστικών μεγεθών της δεκαετίας 2000-2010 μέσω υπολογισμών και στοιχείων των πινάκων εισροών – εκροών, με σκοπό την απαρίθμηση των σημαντικότερων αιτιών των ελλειμμάτων του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα αναπληρωτή καθηγητή κ. Χαράλαμπο Οικονομίδη, όπου καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας, συνέβαλε σημαντικά με τις ιδέες, την καθοδήγηση, τις συμβουλές και τις εύστοχες παρατηρήσεις και διορθώσεις του. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Μαριόλη Θεόδωρο για τις πολύτιμες συμβουλές του. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον μεταπτυχιακό φοιτητή του ΠΜΣ Οικονομικής Επιστήμης Στρακόση Αινεία για τις εύστοχες παρατηρήσεις του.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος .....	2
Περιεχόμενα.....	3
Λίστα Διαγραμμάτων.....	5
Περίληψη/Abstract.....	6

### Κεφάλαιο 1 – Εθνικολογιστικά Μεγέθη

1.1 Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών .....	8
1.2 Βασικά Εθνικολογιστικά Μεγέθη .....	9
1.2.1 ΑΕΠ και Εθνικολογιστική Ταυτότητα.....	9
1.2.2 Εκτενής Ανάλυση Μεγεθών Εθνικολογιστικής Ταυτότητας .....	11
1.3 Ισοζύγιο Πληρωμών/Εξωτερικών Συναλλαγών .....	14
1.4 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών .....	16
1.4.1 Μέθοδοι Προσεγγίσεων .....	17
1.4.2 Διατηρησιμότητα .....	18
1.4.3 Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδας .....	19

### Κεφάλαιο 2 – Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

2.1 Χρήση Πινάκων Εισροών-Εκροών.....	22
2.2 Κατηγοριοποίηση Κλάδων και Αγαθών .....	26
2.3 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνικολογιστικών Μεγεθών.....	30
2.3.1 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνικολογιστικών Μεγεθών του 2000 και Παρατηρήσεις .....	30
2.3.2 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνικολογιστικών Μεγεθών του 2010 και Παρατηρήσεις .....	43
2.3.3. Εξέλιξη των Εθνικολογιστικών μεγεθών εν μέσω της Δεκαετίας.....	55
2.4 Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας.....	60
2.4.1 Baumol Effect.....	61
2.4.2 Baumol Effect και Ελληνική Οικονομία.....	64
2.4.2.1 Παραγωγικότητα.....	65

2.4.2.2 Μισθοί.....	71
2.4.2.3 Τιμές/Πληθωρισμός.....	73
2.4.3 Αίτια Εστίασης της Παραγωγής σε μη Εμπορεύσιμους Τομείς.....	76

Κεφάλαιο 3 – Παράγοντες/Αιτίες Ανισορροπιών του Ισοζυγίου  
Τρεχουσών Συναλλαγών τη Δεκαετία 2000-2010

3.1 Διάυλος Επενδύσεων – Αποταμιεύσεων.....	81
3.2 Ανταγωνιστικότητα.....	85
3.2.1 Ανταγωνιστικότητα Τιμών και Κόστους Εργασίας.....	87
3.2.1.1 Δείκτες Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας.....	88
3.2.1.2 Μοναδιαίο Κόστος Εργασίας.....	92
3.2.2 Διαθρωτική Ανταγωνιστικότητα.....	94
3.2.3 Ανταγωνιστικότητα Σχετικών Τιμών.....	98

Κεφάλαιο 4 - Ανακεφαλαίωση και Προτάσεις

4.1 Ανακεφαλαίωση/Συμπεράσματα.....	102
4.2.Προτάσεις .....	107
Βιβλιογραφία .....	113
Παράρτημα.....	121

## ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας, 1980-2010	20
Διάγραμμα 2	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας & Ευρωζώνης (% του ΑΕΠ), δεκαετία 2000-2010	21
Διάγραμμα 3	Καθαρό εγχώριο προϊόν & τελική κατανάλωση Ελλάδας, δεκαετία 2000-2010	56
Διάγραμμα 4	Καθαρή επένδυση Ελλάδας (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000-2010	57
Διάγραμμα 5	Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000-2010	58
Διάγραμμα 6	Καθαρή αποταμίευση (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000-2010	58
Διάγραμμα 7	Παραγωγικότητα εργασίας ανά ώρα εργασίας Ελλάδας & άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, δεκαετία 2000-2010	70
Διάγραμμα 8	Ποσοστιαίες μεταβολές παραγωγικότητας εργασίας και μισθών Ελλάδας ανά άτομο, δεκαετία 2000-2010	73
Διάγραμμα 9	Ετήσιος πληθωρισμός Ελλάδας & Ευρωζώνης (μέσος όρος, τιμές καταναλωτή), δεκαετία 2000-2010	75
Διάγραμμα 10	Πραγματική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμία Ελλάδας Έναντι Ε.Ε. – 17, δεκαετία 2000-2010	91
Διάγραμμα 11	Ονομαστικό ανά μονάδα προϊόντος κόστος εργασίας Ελλάδας & Ε.Ε. – 17, δεκαετία 2000-2010	93

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εν όψει της οικονομικής κρίσης που άρχισε να γίνεται αισθητή στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας 2000-2010, έχουν γίνει διάφορες μελέτες με σκοπό την διερεύνηση των αιτιών που οδήγησαν σε αυτήν την κατάσταση όπου για την ελληνική οικονομία φαίνεται να είναι δύσκολα αναστρέψιμη. Ένα από αυτά τα αίτια αποτελούν οι εξωτερικές ανισοροπίες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Κύριος σκοπός αυτής της εργασίας είναι η απαρίθμηση των παραγόντων που ευθύνονται για τα παρατεταμένα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση. Παρουσιάζονται ορισμένες οικονομικές έννοιες, όπως για παράδειγμα διάφορα μακροοικονομικά μεγέθη και τι αυτά δηλώνουν, η εθνικολογιστική ταυτότητα, το ισοζύγιο πληρωμών καθώς επίσης και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και οι συνιστώσες του.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο μέσω στοιχείων των πινάκων εισροών-εκροών των ετών 2000 και 2010 παρουσιάζονται και υπολογίζονται τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη: α) του συνόλου της ελληνικής οικονομίας, β) του συνόλου των εμπορεύσιμων τομέων της, γ) του συνόλου των μη εμπορεύσιμων τομέων της καθώς επίσης και δ) κάθε κλάδου της οικονομίας μεμονωμένα. Από τους πίνακες αυτούς εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με την εξέλιξη αυτών των μακροοικονομικών μεγεθών και της παραγωγικής δομής της χώρας την υπό μελέτη δεκαετία. Έπειτα εξετάζεται αν η δομή αυτή δικαιολογείται από τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας και αναφέρονται ορισμένοι λόγοι που συντέλεσαν στην διαμόρφωση της.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται το πως αυτή η εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών και η κλαδική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας, όπως παρουσιάζονται στους πίνακες, αποτέλεσαν επί μία σειρά ετών, αίτια των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μέσω της επίδρασης που ασκήθηκε στα πρότυπα κατανάλωσης και την ανταγωνιστικότητα της χώρας.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια ανακεφαλαίωση και παρατίθενται προτάσεις, ενώ στο παράρτημα της εργασίας αναφέρονται παρατηρήσεις/διορθώσεις σχετικά με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε.

## **ABSTRACT**

In view of the economic crisis at the end of the decade 2000-2010, various studies have been conducted in order to investigate the reasons that led Greece to this situation. One of these reasons, are the external imbalances of the current account. The main purpose of this master thesis is to list the main factors that are responsible for the long deficits of the current account.

Initially, in the first chapter some economic concepts are presented, such as national accounts, various macroeconomic aggregates, the balance of payments, as well as the current account and its main components.

In the second chapter, through data of the input-output tables for the years 2000 and 2010, the main macroeconomic aggregates are presented a) for the whole Greek economy, b) for tradable sectors, c) for non tradable sectors, as well as d) for each economic sector. From these tables, conclusions are conducted about the evolution of these aggregates and the composition of the domestic production.

In the third chapter, it is described how Greek economy's aggregates and sectoral structure, as presented in the tables, were responsible for a number of years for the current account's deficits through their effect on the consumption patterns and country's competitiveness.

Finally, a summary and recommendations are given. In the Annex comments/corrections on the methodology used are mentioned.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup>

### ΕΘΝΙΚΟΛΟΓΙΣΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ

#### 1.1 Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών

Οι **εθνικοί λογαριασμοί** παρέχουν πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση μιας χώρας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η οικονομική κατάσταση μιας χώρας περιγράφεται από μακροοικονομικά μεγέθη όπως είναι για παράδειγμα, η κατανάλωση και η επένδυση, ενώ η οικονομική περίοδος αφορά συνήθως διάστημα ενός τριμήνου ή ενός έτους.

Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ ΣΤΑΤ)<sup>1</sup> τέσσερις είναι οι σκοποί κατάρτισης των εθνικών λογαριασμών:

- 1) *Η παρουσίαση μιας συνολικής εικόνας λειτουργίας της οικονομίας*
- 2) *Ο υπολογισμός διάφορων οικονομικών δεικτών*
- 3) *Η παροχή απαραίτητων στοιχείων για το σχεδιασμό και την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των κοινωνικοοικονομικών πολιτικών*
- 4) *Η παροχή στοιχείων χρήσιμων για την οικονομική θεωρία.*

Τα μακροοικονομικά μεγέθη που παρουσιάζονται στο Σύστημα των Εθνικών Λογαριασμών μιας χώρας ονομάζονται εθνικολογιστικά μεγέθη και εκφράζονται σε τρέχουσες ή σταθερές τιμές.<sup>2</sup> Το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών δημιουργήθηκε το 1968 (ΣΕΛ 1968) υπό την επίβλεψη των Ηνωμένων Εθνών και διευκολύνει την διαχρονική συγκρισιμότητα της οικονομικής κατάστασης μεταξύ των χωρών. Το 1970 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ολοκληρωμένων Οικονομικών Λογαριασμών (ΕΣΟΛ 1970) υπό την επίβλεψη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η τελευταία εκδοχή του Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών είναι αυτή του 1993 (ΣΕΛ 1993), ενώ οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

---

<sup>1</sup> Βλέπε: ΕΛ ΣΤΑΤ, (2011), *Ελλάς, Εθνικοί Λογαριασμοί*, σσ. 3

<sup>2</sup> Οι τρέχουσες τιμές σε μια οικονομία μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου εξαιτίας του πληθωρισμού. Υπάρχει η δυνατότητα απαλοιφής της επίδρασης του πληθωρισμού στις τιμές, μέσω της μετατροπής των τρεχουσών τιμών σε σταθερές ενός έτους που λαμβάνεται ως έτος βάσης (ΕΛ ΣΤΑΤ, 2011, σσ. 6).



χρησιμοποιούν το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (ΕΣΛ 1995). Το ΕΣΛ 1995<sup>3</sup> είναι πλήρως συμβατό με το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών (ΣΕΛ 1993), καταρτίστηκε από κοινού από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τον ΟΟΣΑ και τη Διεθνή Τράπεζα, με τις απαραίτητες προσαρμογές στις συνθήκες και τις ανάγκες των δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΛ ΣΤΑΤ, 2011, σσ. 3).

## 1.2 Βασικά Εθνικολογιστικά Μεγέθη

### 1.2.1 ΑΕΠ και Εθνικολογιστική Ταυτότητα

Το **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν** (ΑΕΠ) μιας οικονομίας αποτελεί τον δείκτη μέτρησης της παραγωγής, του εισοδήματος και των δαπανών μιας χώρας. Αποτελεί βασικό μέτρο της επίδοσης και ανάπτυξης μιας οικονομίας καθώς αντιπροσωπεύει την αξία όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται από εγχώριους συντελεστές παραγωγής σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Έτσι αποτελεί επίσης σημαντικό δείκτη διαμόρφωσης οικονομικής πολιτικής. Η διαφορά του με το **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** έγκειται στο ότι το δεύτερο αντιπροσωπεύει την αξία των προϊόντων που παράγονται μέσα στη χώρα, σε αντίθεση με το πρώτο που περιλαμβάνει το εισόδημα των κατοίκων που εργάζονται στο εξωτερικό και δεν προσμετρά το εισόδημα των αλλοδαπών που εργάζονται εντός της χώρας. Αν από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αφαιρεθούν οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου<sup>4</sup> προκύπτει το **Καθαρό Εγχώριο Προϊόν** της οικονομίας.<sup>5</sup>

Υπάρχουν τρεις μέθοδοι με τις οποίες μπορεί να υπολογιστεί το ΑΕΠ, όπου συνοπτικά παρουσιάζονται ως εξής:

1. Από την πλευρά της παραγωγής: Σύμφωνα με την πρώτη μέθοδο, το ΑΕΠ αντιπροσωπεύει την αξία των **τελικών** προϊόντων και υπηρεσιών που παρήχθησαν,

<sup>3</sup> Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (ΕΣΛ—ESA) αποτελεί ένα συνεπές και ολοκληρωμένο σύνολο πινάκων, λογαριασμών και ισολογισμών που βασίζονται σε ένα σύνολο διεθνώς συμφωνημένων εννοιών, ορισμών, συνθηκών, ταξινομήσεων και λογιστικών κανόνων. Σκοπό έχουν να δώσουν μία συστηματική, συγκρίσιμη και πληρέστερη εικόνα της οικονομικής δραστηριότητας κάθε κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)., (ΕΛ ΣΤΑΤ, 2011, σσ. 3)

<sup>4</sup> Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου: είναι η απώλεια αξίας του παγίου κεφαλαίου λόγω φυσικής φθοράς ή οικονομικής απαξίωσης, σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

<sup>5</sup> Βλέπε: Dornbusch Rudiger, Fisher Stanley, (1993), Εθνικοί Λογαριασμοί στο Dornbusch Rudiger, Fisher Stanley, (1993), *Μακροοικονομική*, εκδόσεις κριτική, μετάφραση: Χρήστος Ανδροβιτσάνεας, Στέλιος Πανταζίδης, σσ. 53-58

και αυτό συμβαίνει για να αποφευχθεί η διπλή μέτρηση. Για παράδειγμα στην αξία του ψωμιού που αγοράζουν οι καταναλωτές συμπεριλαμβάνεται και η αξία του αλευριού που χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή του. Αν συμπεριλαμβανόταν στην μέτρηση και η αξία του ψωμιού και η αξία του αλευριού, τότε θα υπολογιζόταν η αξία του αλευριού δύο φορές. Το ίδιο φυσικά ισχύει για όλες τις πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή του ψωμιού. Η αξία που προστίθεται στο προϊόν σε κάθε μεταποιητικό στάδιο μπορεί να υπολογιστεί με τη χρήση της μεθόδου της **προστιθέμενης αξίας**. Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο, σε κάθε στάδιο μεταποίησης ενός προϊόντος υπολογίζεται σαν τμήμα του ΑΕΠ μόνο η αξία των ενδιάμεσων προϊόντων που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή του τελικού προϊόντος. Στο τέλος της διαδικασίας παρατηρείται ότι το σύνολο της προστιθέμενης αξίας κάθε σταδίου παραγωγής ισούται με την τελική αξία του τελικού προϊόντος που διατίθεται στην αγορά.

2. Από την πλευρά του εισοδήματος: Η δεύτερη μέθοδος υπολογισμού του ΑΕΠ, είναι η καταγραφή του συνόλου των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην οικονομία μέσω της διαδικασίας παραγωγής η οποία δημιουργεί εισοδήματα για τους συντελεστές που συμμετείχαν σε αυτήν.
3. Από την πλευρά των δαπανών: Τα εισοδήματα αυτά είναι εκείνα τα οποία δαπανούνται τελικά για την αγορά των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών της οικονομίας. Υπάρχει δηλαδή μια ανατροφοδότηση του συστήματος. Έτσι προκύπτει η τρίτη μέθοδος υπολογισμού του ΑΕΠ, σύμφωνα με την οποία το ΑΕΠ ισούται με το σύνολο των δαπανών που πραγματοποιούνται σε μια οικονομία για την αγορά τελικών αγαθών και υπηρεσιών.

Είναι φανερό ότι και οι τρεις αυτές μέθοδοι δίνουν το ίδιο τελικό αριθμητικό αποτέλεσμα καθώς όλες απεικονίζουν την αξία των παραγόμενων αγαθών μιας οικονομίας από διαφορετική οπτική γωνία.

Η μέθοδος που συνήθως χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για την μέτρηση του ΑΕΠ είναι η τρίτη, δηλαδή ο υπολογισμός της δαπάνης στην οικονομία για αγορές τελικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η δαπάνη αυτή περιλαμβάνει τις δαπάνες κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών των νοικοκυριών μιας οικονομίας (C), την καταναλωτική δαπάνη του Δημοσίου τομέα (G) και τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (I). Επίσης προστίθενται οι εξαγωγές αγαθών (EX) και αφαιρούνται οι εισαγωγές (IM) καθώς μέρος

της δαπάνης μιας οικονομίας αποτελείται από προϊόντα που δεν παρήχθησαν εγχωρίως. Έτσι λοιπόν μπορεί να διατυπωθεί η εξής ταυτότητα:

$$Y \equiv C + I + G + EX - IM,$$

η οποία ονομάζεται **εθνικολογιστική ταυτότητα** και δηλώνει ότι το σύνολο των προϊόντων που παράγονται ισούται με τη συνολική ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών στην οικονομία, αφού το σύνολο της παραγωγής είναι ίσο με το εισόδημα που δημιουργείται μέσω αυτής και που στη συνέχεια χρησιμοποιείται για την αγορά των αγαθών.

### 1.2.2 Εκτενής Ανάλυση των Μεγεθών της Εθνικολογιστικής Ταυτότητας

#### ➤ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ (C)

Στη μακροοικονομική ανάλυση η κατανάλωση έχει δεσπόζουσα θέση, διότι οι καταναλωτικές δαπάνες καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής ζήτησης. Πρόκειται για την συνολική δαπάνη που πραγματοποιεί ο τομέας των νοικοκυριών για την απόκτηση τελικών αγαθών και υπηρεσιών προκειμένου να ικανοποιήσει τις προσωπικές του ανάγκες. Μπορεί να αφορά από την δαπάνη για αγορές τροφίμων μέχρι τη δαπάνη για μαθήματα χορού, ανάλογα τις διαφορετικές προτιμήσεις του κάθε καταναλωτή ή νοικοκυριού.

Ο κυριότερος παράγοντας που καθορίζει αυτές τις αποφάσεις των διάφορων νοικοκυριών είναι το εισόδημά τους, και συγκεκριμένα το διαθέσιμο εισόδημά τους ( $Y_d$ ).<sup>6</sup> Όσο μεγαλύτερο είναι, τόσο περισσότερο καταναλώνουν και το αντίστροφο:

$$C = C(Y_d),$$

Η σχέση αυτή δηλώνει ότι η κατανάλωση αποτελεί συνάρτηση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών. Οι καταναλωτές δεν μπορούν να δαπανήσουν περισσότερο από το διαθέσιμο εισόδημά τους παρά μόνο σε περίπτωση που έχουν αποταμιεύσει χρήματα στο παρελθόν ή σε περίπτωση που δανειστούν.

<sup>6</sup> Διαθέσιμο εισόδημα: εισόδημα + μεταβιβαστικές πληρωμές – φόροι

➤ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (G)

Πρόκειται για την συνολική δαπάνη του Δημόσιου τομέα για αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Μέσα σε αυτές συμπεριλαμβάνονται οι δαπάνες για συντάξεις και μισθούς υπαλλήλων, δαπάνες για την εθνική άμυνα, μεταβιβαστικές πληρωμές κ.α.. Όταν το ύψος των κρατικών δαπανών ξεπερνά το ύψος των εσόδων από φορολογία, τότε το Δημόσιος τομέας είναι ελλειμματικός.

➤ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΠΑΓΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (I)

Οι Ιωάννης Σ. Βαβούρας και Γεώργιος Α. Μανωλάς<sup>7</sup> δίνουν στις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου τον εξής ορισμό: *«Πρόκειται για την αξία των αγαθών που μπορούν να αναπαραχθούν και έχουν διάρκεια ζωής μεγαλύτερης ενός έτους, και τα οποία προστίθενται εντός δεδομένης χρονικής περιόδου στα υπάρχοντα αγαθά, για να χρησιμοποιηθούν οργανικώς στην παραγωγική λειτουργία.»*

Σε μια οικονομία οι επενδύσεις διακρίνονται σε ιδιωτικές και δημόσιες ανάλογα με το φορέα (ιδιωτικό - Δημόσιο). Στους εθνικούς λογαριασμούς, συνήθως οι δαπάνες των καταναλωτών για αγορές αγαθών και υπηρεσιών δεν θεωρούνται «επένδυση», αλλά δαπάνες για προσωπική κατανάλωση. Αντίθετα οι δαπάνες των επιχειρήσεων και του Δημόσιου τομέα για αγορά προϊόντων θεωρούνται «επένδυση» με τη μορφή προσθήκης στο απόθεμα κεφαλαίου. Με άλλα λόγια η αγορά αγαθών θεωρείται επένδυση εφόσον συμβάλλει στη δημιουργία νέου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού που χρησιμοποιείται στην παραγωγική διαδικασία με απώτερο στόχο την βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας και τη δημιουργία καλύτερων αποδόσεων στο μέλλον.

Επένδυση για μια επιχείρηση θα μπορούσαν να θεωρηθούν νέες εγκαταστάσεις, νέα κτίρια, νέος μηχανολογικός εξοπλισμός, και γενικά οποιαδήποτε επέκταση του υπάρχοντος κεφαλαιουχικού εξοπλισμού. Όσον αφορά το Δημόσιο τομέα επενδύσεις θεωρούνται οι κρατικές δαπάνες για δρόμους, σχολεία, νοσοκομεία κ.λπ.. Αν από τις ακαθάριστες επενδύσεις αφαιρεθούν οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου, τότε προκύπτουν οι **καθαρές επενδύσεις** οι οποίες περιλαμβάνουν την καθαρή προσθήκη στο κεφάλαιο.

<sup>7</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Βαβούρας Ιωάννης Σ., Μανωλάς Γεώργιος Α., (2006), Επενδύσεις της οικονομίας, στο Βαβούρας Ιωάννης Σ., Μανωλάς Γεώργιος Α., (2006), *Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες*, Αθήνα, Παπαζήση, σσ. 83

➤ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (EX)

Οι εξαγωγές περιλαμβάνονται στη συνολική ζήτηση για τα προϊόντα που παράγει μια οικονομία και πρόκειται για την αξία των αγαθών και υπηρεσιών που πωλούνται στο εξωτερικό από τους μόνιμους κατοίκους της χώρας με σκοπό να χρησιμοποιηθούν, να επεξεργαστούν ή να επανεξαχθούν.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (IM)

Πρόκειται για το αντίθετο των εξαγωγών, δηλαδή για την αξία των αγαθών και υπηρεσιών που αγοράζονται από το εξωτερικό από τους μόνιμους κατοίκους της χώρας. Αν από τις εξαγωγές αγαθών αφαιρεθούν οι εισαγωγές αγαθών τότε προκύπτουν οι **καθαρές εξαγωγές**, ή **αλλιώς το εμπορικό ισοζύγιο** μιας οικονομίας.

➤ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ (S)

Η συνολική αποταμίευση (S) μιας οικονομίας αποτελείται από την ιδιωτική αποταμίευση και την αποταμίευση του Δημοσίου τομέα.

Όσον αφορά τον ιδιωτικό τομέα, η αποταμίευση ισούται με το κομμάτι του διαθέσιμου εισοδήματος το οποίο δεν καταναλώνεται:  $S = Y_d - C$ . Όταν η ιδιωτική αποταμίευση είναι αρνητική ( $C > Y_d$ ), τότε ο ιδιωτικός τομέας είναι ελλειμματικός. Όσον αφορά τον Δημόσιο τομέα, η αποταμίευση ισούται με τα έσοδα μείον τις δαπάνες του, δηλαδή μπορούμε να γράψουμε:  $S = T - G$ , όπου T τα φορολογικά έσοδα του κράτους. Όταν η δημόσια αποταμίευση είναι αρνητική ( $G > T$ ), αυτό σημαίνει ότι ο Δημόσιος τομέας είναι ελλειμματικός. Όταν για το σύνολο μιας οικονομίας η αποταμίευση είναι αρνητική, αυτό σημαίνει ότι η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα.

Γνωρίζοντας από την μικροοικονομική ανάλυση, ότι ισορροπία στην Αγορά Αγαθών επικρατεί όταν η συνολική προσφορά ισούται με την συνολική ζήτηση και υποθέτοντας είτε μια κλειστή οικονομία, η οποία δεν συνάπτει συναλλαγές με το εξωτερικό και επομένως δεν υπάρχουν εισαγωγές και εξαγωγές, είτε ότι το εμπορικό

ισοζύγιο είναι πλήρως ισοσκελισμένο μπορεί να εξαχθεί το εξής συμπέρασμα με βάση την εθνικολογιστική ταυτότητα που παρουσιάστηκε προηγουμένως:

$$Y = C + I + G \Rightarrow$$

$Y - C = I + G$ , αφαιρώντας τα φορολογικά έσοδα και από τους δύο όρους, προκύπτει:

$$Y - C - T = I + G - T \Rightarrow$$

$$[(Y - T) - C] + (T - G) = I \Rightarrow$$

$$(Yd - C) + (T - G) = I$$

Με βάση τα όσα ελέχθησαν παραπάνω και παρατηρώντας αυτή τη σχέση γίνεται αντιληπτό ότι ο αριστερός όρος ισούται με την ιδιωτική αποταμίευση συν την αποταμίευση του Δημοσίου τομέα. Επομένως εύκολα συμπεραίνεται ότι για το σύνολο μιας οικονομίας η αποταμίευση είναι ταυτοτικά ίση με την επένδυση ( $S \equiv I$ ).<sup>8</sup> Με άλλα λόγια όταν επικρατεί ισορροπία στην Αγορά Αγαθών τότε η συνολική επένδυση ισούται με την συνολική αποταμίευση. Όταν δεν είναι ίσοι αυτοί οι δύο όροι, αυτό σημαίνει πως το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για το οποίο θα γίνει εκτενής αναφορά πιο κάτω, είναι είτε πλεονασματικό είτε ελλειμματικό.

### 1.3 Ισοζύγιο Πληρωμών/Εξωτερικών Συναλλαγών

Το εμπορικό ισοζύγιο το οποίο αναφέρθηκε πρωτύτερα αποτελεί μία μόνο από τις συνιστώσες του ισοζυγίου πληρωμών. Στο ισοζύγιο πληρωμών μιας οικονομίας καταγράφεται η εξελικτική πορεία όλων των οικονομικών συναλλαγών που διατηρεί με άλλες οικονομίες σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Οι βασικές κατηγορίες συναλλαγών που περιέχει το ισοζύγιο πληρωμών είναι:

1. Το εμπορικό ισοζύγιο ή αλλιώς το ισοζύγιο αγαθών. Σε αυτό καταγράφεται η διαφορά μεταξύ εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών και πληρωμών για εισαγωγές αγαθών.

<sup>8</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Blanchard Olivier, (2006), Η αγορά αγαθών στο Blanchard Olivier, (2006), *Μακροοικονομική*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, σσ. 88-89

2. Το ισοζύγιο υπηρεσιών. Σε αυτό καταγράφονται οι χρηματικές ροές (εισπράξεις και πληρωμές) που προκύπτουν από συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό, με αντικείμενο τη μεταξύ τους παροχή υπηρεσιών.
3. Το ισοζύγιο εισοδημάτων. Σε αυτό καταγράφονται οι χρηματικές ροές που προκύπτουν από συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό και αφορούν σε εισοδήματα (από εργασία, από δάνεια και καταθέσεις, από επενδύσεις, από τόκους, μερίσματα, κέρδη κ.α.).
4. Το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων. Σε αυτό καταγράφονται οι χρηματικές ροές που προκύπτουν από μονομερείς συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό, όπου ορισμένες οικονομικές μονάδες παρέχουν οικονομικούς πόρους σε άλλες οικονομικές μονάδες χωρίς αντάλλαγμα (τρέχουσες μεταβιβάσεις) και δεν σχετίζονται με επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Στις τρέχουσες μεταβιβάσεις συμπεριλαμβάνονται εισπράξεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μεταναστευτικά εμβάσματα, δωρεές κ.α..
5. Το ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων. Σε αυτό καταγράφονται οι χρηματικές ροές που προκύπτουν από μονομερείς συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό και συνδέονται με επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Η διάκριση των μεταβιβάσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε τρέχουσες και κεφαλαιακές πραγματοποιείται με βάση την πληροφόρηση που παρέχεται από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
6. Το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Σε αυτό καταγράφονται οι χρηματικές ροές που προκύπτουν από συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό και που δημιουργούν μεταβολή στις απαιτήσεις και τις υποχρεώσεις. Περιλαμβάνει άμεσες επενδύσεις, επενδύσεις χαρτοφυλακίου, λοιπές επενδύσεις, και τις μεταβολές των συναλλαγματικών διαθεσίμων.<sup>9</sup>

---

<sup>9</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Βαβούρας Ιωάννης Σ., Μανωλάς Γεώργιος Α., (2006), Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών/πληρωμών, στο Βαβούρας Ιωάννης Σ., Μανωλάς Γεώργιος Α., (2006), *Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες*, Αθήνα, Παπαζήση, σσ. 223-226 και <http://www.bankofgreece.gr>

## 1.4 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (CA)

Το άθροισμα του εμπορικού ισοζυγίου, του ισοζυγίου υπηρεσιών, του ισοζυγίου εισοδημάτων και του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων αποτελεί το **ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών**. Όταν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μαζί με τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου είναι ελλειμματικό ή πλεονασματικό, αυτό αντισταθμίζεται πάντοτε από ένα θετικό ή αρνητικό ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών και επομένως, το ισοζύγιο πληρωμών είναι πάντοτε λογιστικά ισοσκελισμένο. Στην πράξη το ισοζύγιο πληρωμών δεν ισοσκελίζεται απόλυτα κυρίως λόγω προβλημάτων καταγραφής και χρονικών υστερήσεων και για αυτό το λόγο υπάρχει ο λογαριασμός «τακτοποιητέα στοιχεία» έτσι ώστε να είναι πάντα ισοσκελισμένο, όπως απαιτείται.<sup>10</sup>

Το πρόβλημα της ισορροπίας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εστιάζεται σε σημαντικό βαθμό στο εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο υπηρεσιών,<sup>11</sup> καθώς αυτά τα δύο στοιχεία αποτελούν σημαντικές συνιστώσες του ίδιου αλλά και του ΑΕΠ μιας χώρας. Παρατηρώντας την εθνικολογιστική ταυτότητα που περιγράφηκε παραπάνω, είναι σαφές πως ένα πλεονασματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών συμβάλλει σε αύξηση του ΑΕΠ, ενώ ένα ελλειμματικό σε μείωση αντίστοιχα.

Έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να προκύψει όταν οι εξαγωγές υπολείπονται των εισαγωγών και έτσι το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών που αποτελεί μία από τις συνιστώσες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι ελλειμματικό.

Επίσης σύμφωνα με τη σχέση:

$$Y_{nd} = C + G + I + CA,$$

όπου  $Y_{nd}$  το ακαθάριστο εθνικό διαθέσιμο εισόδημα, έλλειμμα προκύπτει όταν η εθνική αποταμίευση υπολείπεται της εθνικής επένδυσης:<sup>12</sup>

$$Y_{nd} = C + G + I + CA \Rightarrow$$

$$Y_{nd} - C - G = I + CA \Rightarrow , \text{ όπου } Y_{nd} - C - G = S$$

$$S - I = CA$$

<sup>10</sup> Βλέπε: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/basic.aspx>

<sup>11</sup> Στο εξής: ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

<sup>12</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Βαβούρας Ιωάννης Σ., (2005), Βελτίωση της θέσης του ισοζυγίου πληρωμών, στο Βαβούρας Ιωάννης Σ., (2005), *Οικονομική πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση, σσ. 328-329



Τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών πάντα αποτελούν σημαντικό πρόβλημα για μια οικονομία, ιδίως όταν συνοδεύονται από εξωτερικά χρέη για τα οποία τίθενται θέματα διατηρησιμότητας. Εφόσον τα ελλείμματα αυτά κλείνουν με χρηματοοικονομικές συναλλαγές, συνοδεύονται από δανεισμό και κατά συνέπεια συσσωρεύουν χρέους το οποίο στο μέλλον θα πρέπει να εξυπηρετείται. Επομένως θα πρέπει να ακολουθούνται πολιτικές και συμπεριφορές που να διευκολύνουν την ομαλή αποπληρωμή των χρεών, ειδικά αυτά είναι πιθανό να συσσωρεύονται με το πέρασμα του χρόνου και να ακολουθούν μία ασταθή δυναμική.<sup>13</sup>

#### 1.4.1 Μέθοδοι Προσεγγίσεων

Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για την ερμηνεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Οι δύο ευρύτερα χρησιμοποιούμενες είναι η μικροοικονομική και η μακροοικονομική (Προβόπουλος, 2010).

Όσον αφορά τη μικροοικονομική προσέγγιση, έμφαση δίνεται στους προσδιοριστικούς παράγοντες των εισαγωγών και των εξαγωγών μιας οικονομίας, σημαντικότερος των οποίων είναι η ανταγωνιστικότητα (τιμών / κόστους και διαρθρωτική), η οποία επηρεάζει σημαντικά την εξελικτική πορεία του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών και κατ' επέκταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και στην οποία εκτενής αναφορά θα γίνει σε άλλο κεφάλαιο της εργασίας.

Όσον αφορά τη μακροοικονομική προσέγγιση, έμφαση δίνεται στους προσδιοριστικούς παράγοντες της επένδυσης και της αποταμίευσης τόσο του ιδιωτικού όσο και του Δημόσιου τομέα, καθώς το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ισούται με το άθροισμα των ελλειμμάτων των 2 αυτών τομέων. Έλλειμμα προκύπτει όταν η συνολική αποταμίευση της οικονομίας υπολείπεται της συνολικής επένδυσης ( $S < I$ ) και ισούται με αυτό το ποσό ( $S - I = CA$ ).

Συμπερασματικά, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, θα μπορούσε να θεωρηθεί σημαντικός δείκτης των μακροοικονομικών επιδόσεων μιας οικονομίας, καθώς είναι

<sup>13</sup> Βλέπε: Προβόπουλος Γεώργιος, (2010), πρόλογος στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθιά Ι., Συμιγιάννης Γ., (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

συνδεδεμένο με σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη μιας οικονομίας όπως η αποταμίευση και η επένδυση ενώ παράλληλα παρέχει ενδείξεις για την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας.<sup>14</sup>

### 1.4.2 Διατηρησιμότητα

Πρέπει να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι η ύπαρξη ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δεν είναι απαραίτητο ότι μεταφράζεται πάντα σε αρνητικές επιδόσεις μιας οικονομίας. Σε περίπτωση που είναι διατηρήσιμα είναι πιθανό να αντανakλούν εισροές κεφαλαίων, επενδύσεις και οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη όμως, σε αρκετές περιπτώσεις είναι πιθανό να αντανakλούν λανθασμένες πολιτικές, υπερκατανάλωση ή χαμηλή αποταμίευση και να συσχετίζονται με αυξανόμενα χρέη τα οποία τελικά δεν είναι δυνατόν να εξυπηρετηθούν. Είναι επομένως πολύ σημαντικό να διερευνώνται οι παράγοντες που προκαλούν τα ελλείμματα καθώς επίσης και το κατά πόσο αυτά είναι διατηρήσιμα ή όχι. (Roubini & Wachtel, 1998, pp. 1-2).

Για τη διατηρησιμότητα των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι σημαντικό το αν αυτά προκύπτουν λόγω της μείωσης της ροπής προς αποταμίευση ή λόγω της αύξησης της ροπής προς επενδύσεις, αφού αν προκύπτουν λόγω αυξημένων επενδυτικών δραστηριοτήτων θεωρείται πως μακροχρόνια μέρος των αποδόσεων τους θα διοχετευθεί στην αποπληρωμή των χρεών.<sup>15</sup>

Ωστόσο η μέτρηση της διατηρησιμότητας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Οι Gian Maria Milesi – Ferreti και Assaf Razin<sup>16</sup> προσεγγίζουν ως εξής την **έννοια της διατηρησιμότητας** των ελλειμμάτων: Θεωρούν πως εάν το έλλειμμα μπορεί να μετατραπεί ομαλά σε πλεόνασμα, χωρίς δραστικές αλλαγές στην οικονομική πολιτική και την κατανάλωση, τότε θεωρείται διατηρήσιμο. Αν όμως από την άλλη απαιτούνται δραστικές αλλαγές προκειμένου να αντιστραφεί η κατάσταση, τότε αυτό θεωρείται μη διατηρήσιμο.

<sup>14</sup> Βλέπε: Roubini Nouriel, Wachtel Paul, (1998), *Current account sustainability in transition economies*, NBER, Working Paper No. 6468, pp. 2

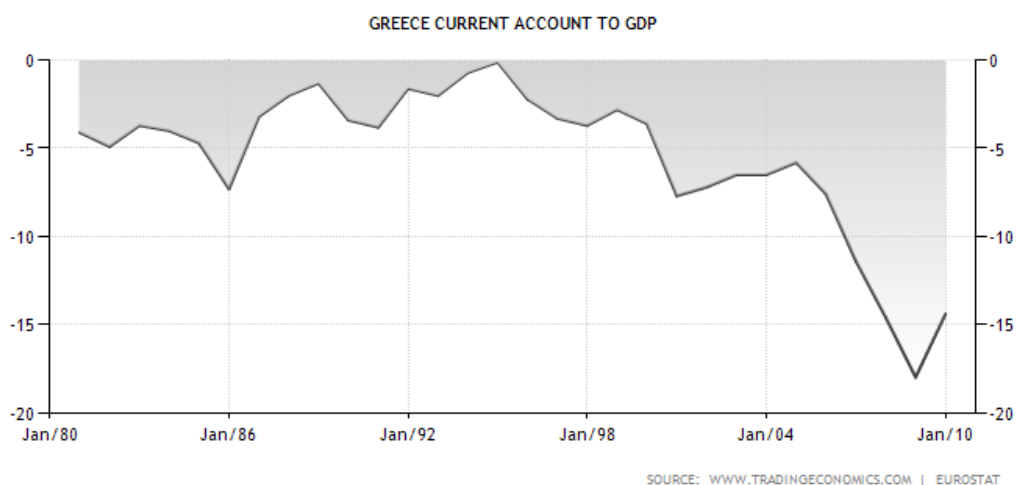
<sup>15</sup> Αξίζει να τονιστεί πως εξαρτάται φυσικά και από το είδος της επένδυσης που πραγματοποιείται. Για παράδειγμα επενδύσεις σε κεφάλαιο το οποίο θα συμβάλει θετικά στην παραγωγική διαδικασία εμπορευσιμων αγαθών προμηγύνουν περισσότερο διατηρήσιμα ελλείμματα σε αντίθεση με επενδύσεις που πραγματοποιούνται σε ακίνητη περιουσία (Roubini & Wachtel, 1998, pp. 6).

<sup>16</sup> Βλέπε: Milesi Gian Maria – Ferreti , Razin Assaf, (1996), *Current account sustainability Selected East Asian and Latin American experiences*, NBER, Working Paper No. 5791, pp. 8-10

Στη μελέτη τους με τίτλο *Current account sustainability Selected East Asian and Latin American experiences* εξετάζουν ζητήματα διατηρησιμότητας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συγκρίνοντας τα παραδείγματα 3 χωρών της λατινικής Αμερικής και 3 χωρών της Ανατολικής Ασίας. Καταλήγουν στο συμπέρασμα πως για την μελέτη της πιθανότητας μη διατηρήσιμων ελλειμμάτων δεν θα πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένοι παράγοντες ξεχωριστά αλλά διάφοροι δομικοί και μακροοικονομικοί παράγοντες σαν σύνολο. Παραδείγματα τέτοιων παραγόντων αποτελούν το εθνικό επίπεδο αποταμίευσης – επένδυσης, το επίπεδο της συναλλαγματικής ισοτιμίας και το δημοσιονομικό σύστημα. Τονίζουν επίσης πως το έλλειμμα τείνει προς το να είναι λιγότερο διατηρήσιμο στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) αν είναι μεγάλο σε σχέση με το ΑΕΠ, β) αν οφείλεται περισσότερο σε μείωση της αποταμίευσης παρά σε αύξηση της επένδυσης και γ) αν είναι χαμηλά τα ποσοστά εθνικής αποταμίευσης. Τέλος, πιστεύουν πως οι μεγάλες ανισοροπίες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι λιγότερο πιθανό να είναι μη διατηρήσιμες εάν δ) η χώρα έχει μεγάλο εξαγωγικό τομέα.

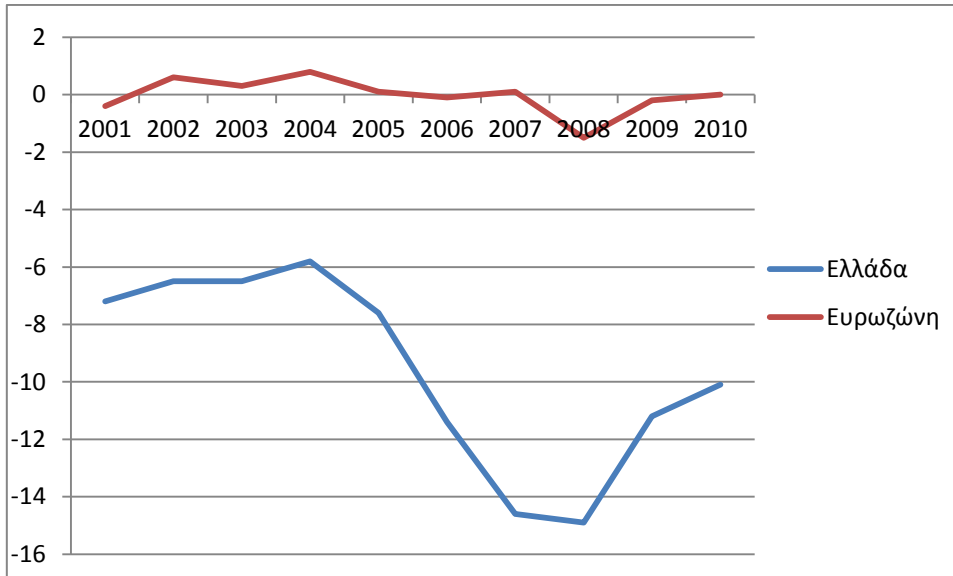
#### **1.4.3 Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδας**

Στη συγκεκριμένη εργασία θα μελετηθεί η δεκαετία 2000-2010, καθώς πέραν του ότι αποτελεί τη δεκαετία όπου εντάχθηκε η χώρα στη ζώνη του ευρώ, είναι επίσης η δεκαετία όπου επιδεινώθηκε δραματικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας και παρουσίασε διευρυμένα και επίμονα ελλείμματα με συνακόλουθη αύξηση του εξωτερικού χρέους. Στο γράφημα που ακολουθεί παρουσιάζεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1980 και μετά. Η θεαματική επιδείνωση του κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2000-2010 είναι εμφανέστατη καθώς βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με τα προηγούμενα 20 έτη.

**Διάγραμμα 1 – Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας, 1980-2010**

Επίσης, στο επόμενο γράφημα απεικονίζεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης δεκαετίας σε σύγκριση με εκείνο της Ευρωζώνης. Παρατηρείται πως καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας ήταν ελλειμματικό με το χαμηλότερο έλλειμμα να παρουσιάζεται το 2004 και το υψηλότερο το 2008, φτάνοντας το 14.9% του ΑΕΠ. Την ίδια στιγμή το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Ευρωζώνης κυμαίνεται σταθερά γύρω από το μηδέν παρουσιάζοντας άλλες φορές μικρά ελλείμματα και άλλες φορές μικρά πλεονάσματα.

**Διάγραμμα 2 – Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδας & Ευρωζώνης (% του ΑΕΠ), δεκαετία 2000–2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat, Balance of the current account, % of GDP

Στο επόμενο κεφάλαιο θα γίνει μια προσπάθεια απεικόνισης των εθνικολογιστικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας και της παραγωγικής δομής της χώρας, προκειμένου στη συνέχεια να εξαχθούν συμπεράσματα για το πώς αυτά επηρέασαν την εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τη δεκαετία 2000-2010.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>

### ΕΘΝΙΚΟΛΟΓΙΣΤΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 2000-2010

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα βασικά εθνικολογιστικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας όπως αυτά καταγράφηκαν στην αρχή και το τέλος της δεκαετίας, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για την εξέλιξη αυτών των μεγεθών για το σύνολο της οικονομίας, αλλά και κλαδικά. Έτσι θα διαπιστωθεί επίσης η κλαδική διάρθρωση της χώρας και πως αυτή επηρέασε τις οικονομικές εξελίξεις. Αυτό είναι σημαντικό καθώς τα επίμονα ελλείμματα δεν οφείλονται πάντοτε στην εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών της χώρας (για παράδειγμα μείωση αποταμίευσης) αλλά είναι δυνατό να αντανakλούν επίσης σημαντικά διαρθρωτικά προβλήματα.<sup>17</sup>

Αρχικά θα παρουσιαστούν τα εθνικολογιστικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας ανά κλάδο μέσω υπολογισμών και στοιχείων των πινάκων εισροών-εκροών για τα έτη 2000 και 2010, ενώ στη συνέχεια θα σχολιαστεί επίσης η κλαδική διάρθρωση της χώρας έτσι όπως αυτή φαίνεται μέσα από τους πίνακες και θα εξεταστεί αν αυτή δικαιολογείται από τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας, όπως θα έπρεπε να συμβαίνει σύμφωνα με το 'Baumol effect'. Τα στοιχεία άρθηκαν από τους συμμετρικούς πίνακες εισροών-εκροών της Eurostat.

#### 2.1 Χρήση Πινάκων Εισροών-Εκροών

Σημαντικό είναι σε αυτό το σημείο να γίνει μια σύντομη περιγραφή της ανάλυσης εισροών – εκροών και της χρήση της στον τομέα των οικονομικών. Η ανάλυση εισροών – εκροών θεωρείται πως εντάσσεται στον τομέα της οικονομετρίας και βασίζεται στην έννοια της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Οι πίνακες εισροών – εκροών απεικονίζουν όλες τις

---

<sup>17</sup> Βλέπε: Αναστασάτος Τάσος, (2011), Η εξωτερική ανισορροπία της ελληνικής οικονομίας, Αίτια, χαρακτηριστικά και σενάρια προσαρμογής, στο Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Γκόρτσος Χρήστος Βλ., (2011), *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Αθήνα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, σσ. 383

αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των κλάδων μιας οικονομίας. Σημαντικότερη στην ανάλυση εισροών – εκροών ήταν η συμβολή του Wassily Leontief η οποία ξεκινά το 1936. Το 1941 δημοσιεύτηκε το πρώτο βιβλίο του για τη δομή της οικονομίας των ΗΠΑ<sup>18</sup>, ενώ το 1973 πήρε το βραβείο Nobel.

Έως τώρα οι πίνακες εισροών – εκροών έχουν εξελιχθεί και χρησιμοποιούνται ευρέως ως εργαλείο της οικονομικής ανάλυσης και σε διάφορες έρευνες προκειμένου για την εξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά την διάρθρωση των κλάδων και την παραγωγική δομή των οικονομιών, την επίδραση ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών ή ορισμένων μέτρων πολιτικής σε κάθε κλάδο της οικονομίας αλλά και στην τελική ζήτηση. Χρησιμοποιούνται επίσης για προβλέψεις, και έτσι βοηθούν στην λήψη ορθολογικών αποφάσεων.

Ένας πίνακας εισροών – εκροών περιλαμβάνει όλες τις διακλαδικές μεταβιβάσεις αγαθών ανάμεσα στους κλάδους μιας οικονομίας καθώς επίσης και άλλες σημαντικές πληροφορίες όπως είναι για παράδειγμα η χρήση των αγαθών από την «τελική ζήτηση», δηλαδή η κατανάλωση τελικών προϊόντων από τον ιδιωτικό και Δημόσιο τομέα ή η εργασία που χρησιμοποιείται στην παραγωγή του κάθε επιμέρους κλάδου, οι μισθοί, οι επενδύσεις, οι αποσβέσεις κ.α..

Σήμερα πλέον οι πίνακες εισροών – εκροών αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών (ESA 1995) και παρέχουν πληροφορίες για τα σημαντικότερα μακροοικονομικά μεγέθη μιας οικονομίας (ΑΕΠ, κατανάλωση, επενδύσεις, εισαγωγές, εξαγωγές). Δείχνουν αναλυτικά ποιοι κλάδοι και σε τι ύψος παράγουν αγαθά και υπηρεσίες και πως αυτά χρησιμοποιούνται για ενδιάμεση ανάλωση, κατανάλωση, επενδύσεις και εξαγωγές. Το βασικότερο πλεονέκτημα των πινάκων εισροών – εκροών σαν κομμάτι του Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών έγκειται στη λεπτομέρεια. Μέσω των πινάκων εισροών – εκροών μπορεί να δείχθει η επίδραση ενός εξωγενούς παράγοντα όχι μόνο στο σύνολο της οικονομίας αλλά σε κάθε επιμέρους κλάδο της.

Σύμφωνα με το πλαίσιο εισροών – εκροών του Ευρωπαϊκού Συστήματος τρία είναι τα είδη πινάκων που χρησιμοποιούνται. Αυτά είναι: ο πίνακας προσφοράς (supply table), ο πίνακας χρήσης (use table) και ο συμμετρικός πίνακας (symmetric table). Οι πίνακες προσφοράς και χρήσης απεικονίζουν την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών από την

---

<sup>18</sup> Wassily Leontief, (1941), *The structure of American economy 1919 - 1929*, Oxford University

εγχώρια παραγωγή αλλά και από τις εισαγωγές και την χρήση των αγαθών και υπηρεσιών είτε για ενδιάμεση ανάλωση είτε για τελική χρήση. Με άλλα λόγια παρέχουν πληροφορίες όσον αφορά τις διαδικασίες και το κόστος παραγωγής του συστήματος, τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των κλαδών της οικονομίας, τον τρόπο διανομής του εισοδήματος στην οικονομία κ.α. Ο πίνακας χρήσεως δείχνει επίσης πως τα στοιχεία της προστιθέμενης αξίας αναπαράγονται από τις βιομηχανίες στην εγχώρια οικονομία.

Μέσω της ανασύνταξης των πινάκων της προσφοράς και της ζήτησης σε έναν ενιαίο πίνακα προκύπτει ο συμμετρικός πίνακας εισροών – εκροών είτε με τη μέθοδο προϊόν κατά προϊόν είτε με τη μέθοδο βιομηχανία κατά βιομηχανία. Ο συμμετρικός πίνακας εισροών – εκροών αναδιατάσσει τον πίνακα προσφοράς και τον πίνακα χρήσεως σε έναν ενιαίο πίνακα και περιγράφει λεπτομερέστατα τις διαδικασίες της εγχώριας παραγωγής και τις συναλλαγές των προϊόντων, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο η προσφορά καλύπτει τη χρήση. Επίσης μπορεί να αποκαλύψει πιθανές ασυνέπειες ή ελλείψεις που υπάρχουν στους πίνακες προσφοράς και χρήσεως. Στην παρούσα εργασία τα στοιχεία για τον υπολογισμό των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας πάρθηκαν από τους συμμετρικούς πίνακες προϊόν κατά προϊόν του 2000 και του 2010, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat.<sup>19</sup>

---

<sup>19</sup> Βλέπε: Οικονομίδης Χαράλαμπος, (2007), Η κατάρτιση του πίνακα εισροών – εκροών, στο Οικονομίδης Χαράλαμπος, (2007), *Εισαγωγή στο Σύστημα και την Ανάλυση εισροών – εκροών*, Αθήνα, Κριτική και Eurostat, (2008), *The input-output framework in the European system of accounts (ESA 1995)*, στο Eurostat, (2008), *Manual of Supply, Use and Input-Output Tables, Methodologies and Working papers*



ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

	Products of agriculture, hunting and related services	Products of forestry, logging and related services	Fish and other fishing products; services incidental of fishing	Coal and lignite; peat	Crude petroleum and natural gas; services incidental to oil and gas extraction excluding surveying	Uranium and thorium ores			Total	Final consumption expenditure by households	Final consumption expenditure by non-profit organisations serving households (NPISH)	Final consumption expenditure by government	Final consumption expenditure	Gross fixed capital formation		
Products of agriculture, hunting and related	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Products of forestry, logging and related	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Fish and other fishing products; services incidental of fishing	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Coal and lignite; peat	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Crude petroleum and natural gas; services incidental to oil and gas extraction excluding	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Uranium and thorium	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Total	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Taxes less subsidies on products	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Total intermediate consumption/Final use at purchasers' prices	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Compensation of	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Wages and salaries	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

Δομή ενός συμμετρικού πίνακα εισροών – εκροών προϊόν κατά προϊόν , πηγή στοιχείων:

Eurostat

## 2.2 Κατηγοριοποίηση Κλάδων και Αγαθών

Στο επόμενο υποκεφάλαιο, χρησιμοποιώντας τους συμμετρικούς πίνακες εισροών-εκροών του 2000 και του 2010 αντίστοιχα, παρουσιάζονται και υπολογίζονται ορισμένα εθνικολογιστικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας με σκοπό την μελέτη της πορείας της αυτήν τη δεκαετία συνολικά, αλλά και κλαδικά. Τα μεγέθη αυτά είναι: α) η τελική κατανάλωση, β) οι καθαρές επενδύσεις, γ) το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, δ) το καθαρό εγχώριο προϊόν, και ε) η αποταμίευση. Οι πίνακες προέρχονται από την Eurostat και ανανεώθηκαν για τελευταία φορά τον Μάρτιο του 2013. Το Ευρωπαϊκό στατιστικό σύστημα προκειμένου για την διασφάλιση διεθνούς συγκρισιμότητας στον τομέα των οικονομικών, είναι υποχρεωμένο να χρησιμοποιεί την μέθοδο “NACE<sup>20</sup>” (European Classification of Economic Activities) για να συλλέγει και να παρουσιάζει στατιστικά δεδομένα ανάλογα με την οικονομική δραστηριότητα. Όσον αφορά την ταξινόμηση των προϊόντων ανά δραστηριότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ανάλυση εισροών-εκροών χρησιμοποιεί έναν συγκεκριμένο τρόπο ταξινόμησης προϊόντων ανά δραστηριότητα, βασισμένο στην NACE (Classification of Products by Activity-CPA<sup>21</sup>), όπου ανανεώθηκε τελευταία φορά τον Απρίλιο του 2008 (CPA 2008). Ανάμεσα στη δομή των πινάκων εισροών-εκροών του 2000 και του 2010 που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία, παρατηρούνται κάποιες διαφορές. Αυτό οφείλεται στο ότι ανά το πέρασμα των χρόνων αναπτύσσονταν ανανεωμένες εκδοχές της μεθόδου NACE<sup>22</sup>. Έτσι από το 2008 και μετά χρησιμοποιείται μια νέα εκδοχή ταξινόμησης κλάδων ανά δραστηριότητα, η οποία είναι πιο λεπτομερής και στην οποία παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις όσον αφορά τις κατηγορίες αγαθών και τον διαχωρισμό αυτών.

---

<sup>20</sup> Πρόκειται για το Ευρωπαϊκό πρότυπο ταξινόμησης οικονομικών δραστηριοτήτων. Προέρχεται από τον Γαλλικό τίτλο «“Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes» και σημαίνει «Ευρωπαϊκή ταξινόμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων»

<sup>21</sup> Council Regulation (EEC) No 3696/93 of 29 October 1993 on the statistical classification of products by activity (CPA) in the European Economic Community, OJ L 342 of 31 December 1993.

<sup>22</sup> Τον Οκτώβρη του 1990 αναπτύχθηκε μία αναθεωρημένη εκδοχή της NACE, η λεγόμενη NACE Rev.1, ενώ το 2002 έγινε μια μικρή ενημέρωση της και μετονομάστηκε σε NACE Rev 1.1. Από το 2008 και μετά, χρησιμοποιείται η αναθεωρημένη εκδοχή NACE Rev. 2.

## ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΗΣΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΑΝΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με την εκδοχή ταξινόμησης προϊόντων ανά δραστηριότητα του 2002<sup>23</sup>  
(Classification of products by activity - CPA 2002), προκύπτουν οι εξής υποκατηγορίες:

- A ) Γεωργία, Θήρα, Δασοκομία (κωδικοί 01-02)
- B) Αλιεία (κωδικός 05)
- C) Ορυχεία και Λατομεία (κωδικοί 10-14)
- D) Μεταποίηση (κωδικοί 15-37)
- E) Παροχή Ηλεκτρισμού, Φυσικού Αερίου και Νερού (κωδικοί 40-41)
- F) Κατασκευές (κωδικός 45)
- G) Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο (κωδικοί 50-52)
- H) Ξενοδοχεία και Εστιατόρια (κωδικός 55)
- I) Μεταφορά, Αποθήκευση και Επικοινωνία (κωδικοί 60-64)
- J) Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές, (κωδικοί 65-67)
- K) Κτηματομεσιτικές και Επιχειρηματικές Υπηρεσίες (κωδικοί 70-74)
- L) Δημόσια Διοίκηση και Υπηρεσίες Αμύνης, Υποχρεωτική Κοινωνική  
Ασφάλιση (κωδικός 75)
- M) Υπηρεσίες Εκπαίδευσης (κωδικός 80)
- N) Υπηρεσίες Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας (κωδικός 85)

---

<sup>23</sup> Σύμφωνα με την εκδοχή ταξινόμησης προϊόντων ανά τομέα του 2008 (CPA 2008), η κατηγοριοποίηση έχει ως εξής: Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία (A, κωδικοί 01-03), Ορυχεία και Λατομεία (B, 05-09), Μεταποίηση (C, 10-33), Παροχή Ηλεκτρισμού, Φυσικού Αερίου, Ατμού και Κλιματισμού (D, 35), Παροχή Νερού, διαχείριση Αποβλήτων και Υπηρεσίες Εξυγίανσης (E, 36-39), Κατασκευές (F, 41-43), Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο (G, 45-47), Μεταφορά και Αποθήκευση (H, 49-53), Διαμονή και υπηρεσίες τροφίμων (I, 55-56), Πληροφόρηση και Επικοινωνία (J, 58-63), Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Υπηρεσίες (K, 64-66), Κτηματομεσιτικές Υπηρεσίες (L, 68), Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Υπηρεσίες (M, 69-75), Διοικητικές και Υποστηρικτικές Υπηρεσίες (N, 77-82), Δημόσια Διοίκηση και Υπηρεσίες Αμύνης, Υποχρεωτική Κοινωνική Ασφάλιση (O, 84), Υπηρεσίες Εκπαίδευσης (P, 85), Υπηρεσίες Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας (Q, 86-88), Τέχνες και Ψυχαγωγία (R, 90-93), Λοιπές Υπηρεσίες (S, 94-96), Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών (T, 97-98), Υπηρεσίες που παρέχονται από εξωτερικούς οργανισμούς και φορείς (U, 99), πηγή: Eurostat

Ο) Λοιπές Κοινοτικές, Κοινωνικές και Προσωπικές Υπηρεσίες (κωδικοί 90-93)

Ρ) Υπηρεσίες Νοικοκυριών (κωδικός 95)

## ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΑ ΚΑΙ ΜΗ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Πέραν της κατηγοριοποίησης που μόλις παρουσιάστηκε, τα προϊόντα διαχωρίζονται επίσης σε δύο μεγαλύτερες κατηγορίες, σε εμπορεύσιμα και σε μη εμπορεύσιμα. Στους πίνακες με τα εθνικολογιστικά μεγέθη που θα ακολουθήσουν γίνεται διάκριση μεταξύ εμπορεύσιμων και μη εμπορεύσιμων κλάδων. Αυτό γίνεται επειδή όπως θα δειχθεί στη συνέχεια, έχει σημασία για την εξέλιξη της πορείας μιας οικονομίας το αν η παραγωγή και η ανάπτυξη συγκεντρώνεται γύρω από εμπορεύσιμους ή μη εμπορεύσιμους τομείς και για ποιους λόγους.

**Εμπορεύσιμα** ονομάζονται τα αγαθά που αποτελούν αντικείμενο διεθνούς εμπορίου. Παράγονται δηλαδή σε μια χώρα και εξάγονται σε μια άλλη και έτσι μπορούν μέσω μιας πληθώρας εξαγωγών να συντελέσουν σε ένα πλεονασματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών. Οι κλάδοι οι οποίοι εστιάζουν την παραγωγή τους σε εμπορεύσιμα αγαθά στη πλειοψηφία τους θεωρούνται παραγωγικοί κλάδοι. Χαρακτηρίζονται δηλαδή από την ικανότητά συνεχούς βελτίωσης της παραγωγικότητάς<sup>24</sup> τους με την πάροδο του χρόνου και την πρόοδο της τεχνολογίας. Οι κλάδοι της μεταποίησης και της γεωργίας αποτελούν παραδείγματα εμπορεύσιμων κλάδων.

**Μη εμπορεύσιμα** είναι εκείνα που δεν εκτίθενται σε μεγάλο βαθμό στον διεθνή ανταγωνισμό, επομένως αποτελούν το μη ανταγωνιστικό κομμάτι μιας οικονομίας και οι εξαγωγές τους δεν είναι τόσες ώστε να μπορούν να συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό μπορεί να οφείλεται στη φύση τους, στο πολύ υψηλό κόστος μεταφοράς τους ή σε άλλους περιορισμούς. Στην πλειοψηφία τους αφορούν υπηρεσίες<sup>25</sup> και χαρακτηρίζονται ως τομείς χαμηλής παραγωγικότητας σε αντίθεση με τους εμπορεύσιμους. Με άλλα λόγια χαρακτηρίζονται από μικρότερη

---

<sup>24</sup> Για την έννοια της παραγωγικότητας βλέπε σελίδα 64 του παρόντος

<sup>25</sup> Οι 12 μεγαλύτερες κατηγορίες υπηρεσιών σύμφωνα με τη λίστα W/120 είναι: Επιχειρηματικές υπηρεσίες, Επικοινωνία, Κατασκευές, Υπηρεσίες Διανομής, Εκπαίδευση, Περιβαλλοντικές Υπηρεσίες, Χρηματοπιστωτικές Υπηρεσίες, Υπηρεσίες Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας, Ταξιδιωτικές Υπηρεσίες, Ψυχαγωγικές, Πολιτιστικές και Αθλητικές Υπηρεσίες, Μεταφορικές και Λοιπές Υπηρεσίες, βλεπε: document No. MTN.GNS/W/120, Services Sectoral Classification list, hereinafter W/120, στο *Manual on statistics of international trade in services 2010* (MSITS 2010), pp. 12

ευαισθησία της παραγωγικότητας σε μεταβολές της τεχνολογίας. Η παραγωγή αυτών των κλάδων στηρίζεται κατά βάση στο εργατικό δυναμικό. Ως παραδείγματα τέτοιων κλάδων θα μπορούσαν να αναφερθούν οι υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής μέριμνας και οι μεταφορές.

Η δυνατότητα εξαγωγής των εμπορεύσιμων αγαθών προκαλεί μία συνεχή σύγκριση μεταξύ των τιμών τους και των τιμών των ανταγωνιστών τους στο εξωτερικό. Λόγω του ανταγωνισμού και της αύξησης της ολοκλήρωσης των αγορών τόσο εντός όσο και εκτός της ΟΝΕ, υπάρχει σύγκλιση στις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών.<sup>26</sup> Ορισμένες μικρές οικονομίες όπως η ελληνική, δεν έχουν την δυνατότητα να επηρεάσουν τις τιμές των αγαθών στο διεθνές εμπόριο λόγω μεγέθους. Αυτές είναι λήπτριες τιμών (price takers). Με άλλα λόγια οι τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών στην Ελλάδα δε μπορούν να καθοριστούν εγχωρίως. Αντιθέτως, καθώς δεν τίθενται τέτοιοι περιορισμοί για τους μη εμπορεύσιμους κλάδους, οι τιμές τους καθορίζονται στο εσωτερικό της χώρας.

Με βάση την κατηγοριοποίηση των τομέων που περιγράφηκε πρωτύτερα (CPA 2002<sup>27</sup>), οι τομείς των εμπορεύσιμων αγαθών περιλαμβάνουν: Γεωργία, Θήρα, Δασοκομία (Α, 01-02), Αλιεία (Β, 05), Ορυχεία και Λατομεία (C, 10-14), Μεταποίηση (D, 15-37), Ξενοδοχεία και Εστιατόρια (H, 55), Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Υπηρεσίες (J, 65-67), Κτηματομεσιτικές και Επιχειρηματικές Υπηρεσίες (K, 70-74).

Οι τομείς των μη εμπορευσίμων περιλαμβάνουν: Παροχή Ηλεκτρισμού, Φυσικού Αερίου και Νερού (E, 40-41), Κατασκευές (F, 45), Μεταφορά, Αποθήκευση και Επικοινωνία (I, 60-64), Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο (G, 50-52) και Λοιπές Υπηρεσίες (L, M, N, O, P, 75-95).<sup>28</sup>

---

<sup>26</sup> Βλέπε: Ruscher Eric, Wolff Guntram B., (2009), *External rebalancing is not just an exporters' story: real exchange rates, the non-tradable sector and the euro*, European economy, economic paper No. 375, pp. 2

<sup>27</sup> Με βάση την εκδοχή 2008 (CPA 2008), ο διαχωρισμός έχει ως εξής: τομείς εμπορευσίμων: Α(01-03), Β(05-09), C(10-33), Ι(55-56), Κ(64-66), L(68), Μ(69-75), Ν(77-82). Τομείς μη εμπορευσίμων: D(35), Ε(36-39), F(41-43), G(45-47), Η(49-53), J(58-63), Ο, Ρ, Q, R, S, T, U (84-99)

<sup>28</sup> Στη συγκεκριμένη εργασία για τον διαχωρισμό των κλάδων σε εμπορεύσιμους και μη εμπορεύσιμους, λήφθηκε υπόψη η μελέτη της Gibson Heather D, (2010), Ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τομέα την περίοδο 1995-2003, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθιά Ι., Συμγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος (σσ. 340). Ωστόσο ο συγκεκριμένος διαχωρισμός μεταξύ εμπορευσίμων και μη αγαθών δεν είναι απόλυτος. Για παράδειγμα, όπως η ίδια αναφέρει, θα μπορούσε κανένας να κάνει ακόμη λεπτομερέστερες διακρίσεις μεταξύ των τομέων. Θα μπορούσε δηλαδή να θεωρήσει ότι ο υποτομέας «Αεροπορικές Μεταφορές» (62) εντός της ευρείας ομάδας «Μεταφορά και Επικοινωνία» πρόκειται για εμπορεύσιμο και όχι για μη εμπορεύσιμο αγαθό. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι εύκολη υπόθεση και δεν υπάρχει κάποιος κοινός κανόνας για το πώς θα πρέπει να γίνεται. Έτσι παρατηρούνται διαφορετικοί διαχωρισμοί σε διάφορες μελέτες οικονομολόγων. Στις περισσότερες εμπειρικές έρευνες κατατάσσονται

## 2.3 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνικολογιστικών Μεγεθών

### 2.3.1 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνικολογιστικών Μεγεθών του 2000 και Παρατηρήσεις

Στη συνέχεια παρατίθενται οι υπολογισμοί ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών ανά κλάδο για το έτος 2000 σε βασικές τιμές:

Πίνακας 1

κωδικός	ΠΡΟΪΟΝΤΑ 2000	FC	I	D	In	EX	IM	Yn	CAg.-s.	Sn
A01	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφών υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	4 098	143	808	- 666	1 022	1 083	3 373	- 60	- 726
A02	Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	208	6	40	- 34	5	302	- 123	- 296	- 331
B05	Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα. Υπηρεσίες υποστήριξης για την αλιεία (εμπορεύσιμος τομέας)	539	13	69	- 57	193	77	598	116	59
C10	Ορυχεία και λατομεία (εμπορεύσιμος τομέας)		166	69	97	1	54	44	- 53	44
C11	Αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο, Υπηρεσίες σχετιζόμενες με την εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου με εξαίρεση τις μελέτες (εμπορεύσιμος τομέας)		- 227	43	- 271	154	4 386	- 4 503	- 4 233	- 4 503

τομείς όπως η μεταποίηση και η γεωργία σαν εμπορεύσιμοι και οι υπηρεσίες σαν μη εμπορεύσιμοι. Σε άλλες περιπτώσεις γίνεται η υπόθεση πως εμπορεύσιμοι είναι οι κλάδοι εκείνοι όπου εξάγεται πάνω από το 10% της παραγωγής τους (βλέπε για παράδειγμα: Jose De Gregorio, Giovannini και Wolf, 1993, pp. 10)

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

C12	Ουράνιο και θόριο (εμπορεύσιμος τομέας)									
C13	Μεταλλεύματα (εμπορεύσιμος τομέας)		- 52	11	- 63	39	18	- 43	20	- 43
C14	Άλλα προϊόντα ορυχείας και λατομείας (εμπορεύσιμος τομέας)		- 806	58	- 864	94	71	- 841	23	- 841
D15	Προϊόντα διατροφής και ποτά (εμπορεύσιμος τομέας)	9 381	- 147	385	- 532	1 293	2 955	7 187	- 1 662	- 2 194
D16	Προϊόντα καπνού (εμπορεύσιμος τομέας)	505	- 6	31	- 37	124	262	330	- 138	- 175
D17	Κλωστοϋφαντουργία (εμπορεύσιμος τομέας)	1 472	106	182	- 76	470	1 684	182	- 1 214	- 1 291
D18	Είδη ένδυσης, Γούνες (εμπορεύσιμος τομέας)	2 452	87	126	- 39	1 225	1 502	2 137	- 277	- 316
D19	Δέρμα και δερμάτινα είδη (εμπορεύσιμος τομέας)	818	- 63	19	- 82	31	458	309	- 427	- 510
D20	Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα) Είδη καθαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής (εμπορεύσιμος τομέας)	83	35	20	14	81	125	53	- 45	- 30

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

D21	Χαρτοπολτός, χαρτί και προϊόντα από χαρτί (εμπορεύσιμος τομέας)	472	214	59	155	93	1 022	- 303	- 929	- 774
D22	Έντυπο υλικό και προγγεγραμμένα μέσα (εμπορεύσιμος τομέας)	893	74	55	19	47	192	767	- 145	- 125
D23	Οπτάνθρακας, προϊόντα διύλισης πετρελαίου και πυρηνικά καύσιμα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 317	12	72	- 60	1 458	1 053	1 663	405	345
D24	Χημικές ουσίες, χημικά προϊόντα και τεχνητές ίνες (εμπορεύσιμος τομέας)	2 531	149	79	69	742	4 383	- 1 041	- 3 641	- 3 572
D25	Ελαστικά και πλαστικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	527	28	48	- 20	294	782	19	- 489	- 508
D26	Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	287	- 134	111	- 245	346	551	- 163	- 204	- 449
D27	Βασικά μέταλλα (εμπορεύσιμος τομέας)		237	86	151	1 113	1 781	- 518	- 668	- 518
D28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, εκτός μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	583	264	156	108	180	1 026	- 155	- 846	- 738
D29	Μηχανήματα και εξοπλισμός π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	748	1 050	87	963	375	4 751	- 2 665	- 4 376	- 3 413



ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

D30	Μηχανήματα γραφείου και ηλεκτρονικοί υπολογιστές (εμπορεύσιμος τομέας)	64	942		942	76	1 165	- 84	- 1 089	- 147
D31	Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	88	325	42	283	216	859	- 272	- 643	- 360
D32	Εξοπλισμός και συσκευές ραδιοφωνίας, τηλεόρασης και επικοινωνιών (εμπορεύσιμος τομέας)	115	1 788	16	1 772	254	1 942	199	- 1 688	83
D33	Εργαλεία ιατρικά, ακριβείας και οπτικά, ρολόγια χειρός και τοίχου (εμπορεύσιμος τομέας)	124	366	5	361	56	943	- 402	- 887	- 526
D34	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 611	1 488	7	1 481	88	3 460	- 281	- 3 372	- 1 892
D35	Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	532	1 772	40	1 732	250	2 395	119	- 2 145	- 413
D36	Έπιπλα, Άλλα μεταποιημένα προϊόντα π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	1 038	714	61	654	269	897	1 064	- 628	25
D37	Δευτερογενείς πρώτες ύλες (εμπορεύσιμος τομέας)		- 5	1	- 6			- 6		- 6
E40	Ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριο, ατμός και ζεστό νερό (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 458		517	- 517		9	932	- 9	- 526

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

E41	Συλλογή και καθαρισμός νερού, τις υπηρεσίες διανομής νερού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	286		109	- 109			177		- 109
F45	Κατασκευές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	506	17 982	533	17 449	253	448	17 760	- 195	17 254
G50	Υπηρεσίες εμπορίου, συντήρησης και επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 951	365	56	309	300		2 561	300	609
G51	Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου και εμπορίου με προμήθεια, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	5 262	1 501	387	1 114	1 233		7 610	1 233	2 348
G52	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Υπηρεσίες επισκευής ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 729	982	631	351	807		4 887	807	1 159
H55	Υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων (εμπορεύσιμος τομέας)	15 271		824	- 824			14 447		- 824
I60	Χερσαίες μεταφορές, Μεταφορών μέσω αγωγού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 843		244	- 244	74	49	1 624	25	- 219
I61	Υπηρεσίες υδάτινων μεταφορών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	246		100	- 100	7 144	641	6 648	6 502	6 402

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

162	Αεροπορικές μεταφορές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	600		27	- 27	235	313	496	- 78	- 104
163	Υποστηρικτικές και βοηθητικές υπηρεσίες μεταφορών, Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	756		72	- 72	887	2 686	- 1 115	- 1 800	- 1 871
164	Ταχυδρομεία και υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 599		59	- 59	283	312	1 510	- 30	- 88
J65	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, εκτός από τις ασφαλίσσεις και τις υπηρεσίες συνταξιοδότησης (εμπορεύσιμος τομέας)	4 405		147	- 147	120	934	3 444	- 814	- 961
J66	Ασφάλιση και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από τις υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (εμπορεύσιμος τομέας)	805		29	- 29	163	123	817	41	12
J67	Βοηθητικές υπηρεσίες συναφείς με τη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση (εμπορεύσιμος τομέας)	1 075		9	- 9			1 066		- 9
K70	Κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	12 641	24	5 165	- 5 142			7 500		- 5 142
K71	Εκμίσθωση μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και προσωπικών και οικιακών αγαθών (εμπορεύσιμος τομέας)	158		41	- 41	10	21	106	- 12	- 53
K72	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	13	402	37	365	94	170	302	- 76	289

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

K73	Υπηρεσίες έρευνας και ανάπτυξης (εμπορεύσιμος τομέας)	134		32	- 32	44	43	103		- 32
K74	Άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	562	317	139	178	371	454	656	- 83	95
L75	Δημόσια διοίκηση και υπηρεσίες άμυνας, Υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	16 609		2 315	- 2 315	64	398	13 961	- 334	- 2 648
M80	Υπηρεσίες εκπαίδευσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	6 492		480	- 480	94	56	6 050	38	- 442
N85	Υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής μέριμνας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	6 087		257	- 257	91	54	5 866	37	- 221
O90	Αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υπηρεσίες υγιεινής και παρόμοιες υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	376		22	- 22	10	12	352	- 2	- 24
O91	Υπηρεσίες συλλογικών οργανώσεων π.δ.κ.α. (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 102		52	- 52			1 050		- 52
O92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 590	114	372	- 258	136	235	2 233	- 99	- 357
O93	Άλλες υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 434		98	- 98			2 337		- 98

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

P95	Νοικοκυριά με μισθωτούς (μη εμπορεύσιμος τομέας)	751						751		
	<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	120 233	30 224	15 540	14 684	22 998	47 140	110 775	- 24 142	- 9 458
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	65 554	9 281	9 211	70	11 389	41 926	35 087	- 30 537	- 30 468
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΜΗ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	54 679	20 944	6 329	14 614	11 609	5 214	75 689	6 396	21 010

Πηγή στοιχείων: Eurostat και υπολογισμοί συγγραφέως, (NACE revision 1, Greece\_suiot\_130315), τρέχουσες τιμές, σε εκ. Ευρώ

Όπου:  $FC=C+G$ , η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη που προέρχεται από την κατανάλωση νοικοκυριών, γενικής κυβέρνησης και ΜΚΙΕΝ.

**I**, οι ακαθάριστες επενδύσεις (περιέχει μεταβολές στα αποθέματα και τιμαλφή)

**D**, οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου

**In**, οι καθαρές επενδύσεις

**EX**, οι εξαγωγές

**IM**, οι εισαγωγές

**Yn**, το καθαρό εγχώριο προϊόν

**CAg.-s.**, το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

**Sn**, η καθαρή αποταμίευση.

Με σκούρο πλαίσιο απεικονίζονται τα εμπορεύσιμα προϊόντα.

Η καθαρή επένδυση ( $I_n$ ), το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ( $CAg.-s$ ), το καθαρό εγχώριο προϊόν ( $Y_n$ ) και η καθαρή αποταμίευση ( $S_n$ ) υπολογίστηκαν από τις εξής ταυτότητες:

$$(1) I_n = I - D$$

$$(2) CAg.-s = EX - IM$$

$$(3) Y_n = FC + I_n + CAg.-s$$

$$(4) S_n = Y - FC = CAg.-s + I_n^{29}$$

#### ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

##### ➤ Τελική κατανάλωση (FC):

Παρατηρώντας τον πίνακα 1 εντύπωση προκαλεί πως η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη της χώρας υπερβαίνει το καθαρό εγχώριο προϊόν της. Αυτό ισχύει για την πλειοψηφία των κλάδων. Το γεγονός αυτό αντανακλά έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καθώς καταναλώνεται περισσότερο από όσο παράγεται. Δηλώνει επίσης πως η αποταμίευση της οικονομίας είναι αρνητική (σχέση 4). Αν ληφθούν υπόψη μόνο οι εμπορεύσιμοι κλάδοι της οικονομίας, στον πίνακα φαίνεται πως η κατανάλωση είναι σχεδόν διπλάσια του καθαρού εγχώριου προϊόντος αυτών των κλάδων. Αυτό υποδηλώνει πως μεγάλο μέρος της κατανάλωσης προέρχεται από εισαγωγές. Οι κλάδοι με την μεγαλύτερη καταναλωτική δαπάνη είναι: ο κλάδος της Δημόσιας Διοίκησης (κωδικός L75) και οι υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων (κωδικός H55) με 16.609 εκ. και 15.271 εκ. αντίστοιχα. Ακολουθούν οι κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (κωδικός K70) και τα προϊόντα διατροφής και ποτά (κωδικός D15).

---

<sup>29</sup> Αποτελεί έναν προσεγγιστικό υπολογισμό της αποταμίευσης καθώς για τον υπολογισμό της πρέπει κανονικά να ληφθεί υπόψη το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (CA) και όχι το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (CAg.-s). Με άλλα λόγια πρέπει να συμπεριληφθούν στους υπολογισμούς το ισοζύγιο εισοδημάτων και το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων, πράγμα το οποίο στο παρόν έχει παραληφθεί καθώς δεν παρέχονται στους πίνακες εισροών – εκροών πληροφορίες για αυτές τις ροές.

➤ **Καθαρές επενδύσεις (In):**

Στην πλειοψηφία των κλάδων οι καθαρές επενδύσεις είναι αρνητικές. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο ότι οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου συνήθως ξεπερνούν τις ακαθάριστες επενδύσεις, οι οποίες σε αρκετούς κλάδους είναι μηδενικές ενώ σε κάποιους είναι ακόμα και αρνητικές. Οι συνολικές επενδύσεις της οικονομίας αποτελούν το 13% του καθαρού εγχώριου προϊόντος.

Αν υπολογιστεί από το σύνολο των καθαρών επενδύσεων (14.684 εκ.) πόσες από αυτές αφορούν εμπορεύσιμα και πόσες μη εμπορεύσιμα προϊόντα προκύπτει το εξής: οι καθαρές επενδύσεις που αφορούν εμπορεύσιμα αγαθά υπολογίζονται περίπου στα 70 εκ. , ενώ αυτές που αφορούν μη εμπορεύσιμα αγαθά υπολογίζονται περίπου στα 14.614 εκ. Παρατηρείται επομένως πως πάνω το 99% των καθαρών επενδύσεων της ελληνικής οικονομίας αφορά προϊόντα μη εμπορεύσιμων τομέων, αποτέλεσμα που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό, στις αρκετά υψηλές επενδύσεις που παρατηρούνται συγκριτικά με τους άλλους κλάδους στον τομέα των κατασκευών (F, 17.449 εκ.).

Τέλος, ελαφρώς αυξημένες σε σχέση με άλλους τομείς φαίνεται να είναι οι επενδύσεις για αγαθά όπως μηχανήματα και εξοπλισμός (D29-35), ωστόσο φαίνεται από τον πίνακα πως αυτές οι επενδύσεις προέρχονται από εισαγωγές αφού το καθαρό εγχώριο προϊόν των τομέων αυτών είναι αρνητικό.

➤ **Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (CAg.-s.):**

Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της Ελλάδας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες συνιστώσες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, καθώς πέρα από το ότι αποτελεί το μεγαλύτερο ποσοστό αυτού,<sup>30</sup> τα ελλείμματα του υποδηλώνουν διαρθρωτικές αδυναμίες της παραγωγικής βάσης μιας χώρας.<sup>31</sup> Παρατηρώντας τους υπολογισμούς του πίνακα 1 που αφορούν το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ή με άλλα λόγια παρατηρώντας τις εισαγωγές και τις εξαγωγές κάθε κλάδου, γίνεται αντιληπτό πως περίπου 5 στους 6 κλάδους εμφανίζουν ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι στην πλειοψηφία των κλάδων, τα έσοδα από τις εξαγωγές δεν επαρκούν για την κάλυψη

---

<sup>30</sup> Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, βλέπε:

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

<sup>31</sup> Βλέπε: Αθανάσογλου Παναγιώτης Π., (2010), Εισαγωγές: ο ρόλος της εμπορευματικής διάρθρωσης και της εγχώριας προσφοράς, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθεί Ι., Συμιγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, σσ. 137

των εξόδων για εισαγωγές. Σημαίνει επίσης πως η εγχώρια παραγωγή δεν επαρκεί για να καλύψει την εγχώρια ζήτηση. Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών συνολικά αντιστοιχεί στο - 21,8% του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Αφού όπως φαίνεται η αποταμίευση στην πλειοψηφία των κλάδων είναι αρνητική, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι η κατανάλωση και οι εισαγωγές προέρχονται από δανεισμό. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την ύπαρξη αρνητικών επενδύσεων σε πολλούς κλάδους της οικονομίας σηματοδοτούν πως η αποπληρωμή των χρεών στο μέλλον καθίσταται δύσκολη, αφού ότι δανείζεται καταναλώνεται.

Υπολογίζοντας το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών για το σύνολο των τομέων των εμπορευσίμων αγαθών και στη συνέχεια για το σύνολο των μη εμπορευσίμων τομέων ξεχωριστά, προκύπτει ότι το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών για τους εμπορευσίμους τομείς στο σύνολο τους είναι ελλειμματικό και ίσο με (-) 30.537εκ., ενώ για το σύνολο των μη εμπορευσίμων είναι πλεονασματικό και ίσο με 6.396 εκ.. Έτσι το συνολικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας για το 2000 υπήρξε αρνητικό και ίσο με (-) 24.142 εκ. όπως φαίνεται στον πίνακα 1. Μπορεί το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών για το σύνολο των μη εμπορευσίμων τομέων να εμφανίζει πλεόνασμα, καθώς όμως αυτοί είναι τομείς που δεν υπόκεινται στον διεθνή ανταγωνισμό σε μεγάλο βαθμό, αυτό το πλεόνασμα δεν είναι πολύ μεγάλο έτσι ώστε να αντισταθμιστεί το έλλειμμα των εμπορευσίμων τομέων. Συμπερασματικά, το ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών το 2000 οφείλεται κατεξοχήν στο σύνολο των τομέων εμπορευσίμων προϊόντων. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις δαπάνες της χώρας για εισαγωγές. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 1, οι συνολικές δαπάνες για εισαγωγές το 2000 ανήλθαν στα 47.140 εκ.. Από αυτά, τα 41.926 εκ. αφορούν εμπορεύσιμα αγαθά ενώ μόλις τα 5.214 εκ. μη εμπορεύσιμα. Με άλλα λόγια το 89% των εισαγωγών αφορούσαν εμπορεύσιμα αγαθά.

Σύμφωνα με την μελέτη του Παναγιώτη Π. Αθανάσογλου (2010, βλέπε σσ. 131 ) για την περίοδο 1962-2007, οι εγχώριες επενδύσεις σε μηχανήματα και εξοπλισμό βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά στις εισαγωγές των προϊόντων αυτών, οι οποίες αποτελούν σημαντικό ποσοστό των συνολικών εισαγωγών. Όσον αφορά το 2000, σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα 1 που χρησιμοποιείται στη παρούσα εργασία οι εισαγωγές που αφορούν «μηχανήματα και εξοπλισμό» ανέρχονται στα 15.516 εκ. (κλάδοι με κωδικούς D29-35), αποτελούν δηλαδή περίπου το 33% των συνολικών εισαγωγών της χώρας για το 2000. Επιπλέον, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η εγχώρια παραγωγή έτοιμων αγαθών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εισαγωγές ενδιάμεσων προϊόντων και πρώτων υλών.



Δηλαδή, πέρα από το ότι η χώρα δεν παράγει μηχανολογικό εξοπλισμό, φαίνεται πως υστερεί παραγωγικά και σε πιο απλά προϊόντα, όπως είναι για παράδειγμα οι πρώτες ύλες. Πράγματι στον πίνακα 1 είναι φανερό πως το 2000 το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών των περισσότερων από αυτά τα αγαθά παρουσιάζει έλλειμμα.

Οι κλάδοι με το μεγαλύτερο έλλειμμα ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών είναι η κατηγορία της μεταποίησης (κωδικοί D15-37) με συνολικό έλλειμμα (-)25.111 εκ. Ακολουθεί η ορυχεία και λατομία (κωδικοί C10-14) με (-) 4.242 εκ.

➤ **Καθαρό εγχώριο προϊόν (Υη):**

Το καθαρό εγχώριο προϊόν για το σύνολο της οικονομίας είναι θετικό και ίσο με 110.775 εκ. Ωστόσο παρατηρήθηκε πως η συνολική κατανάλωση το ξεπερνά κατά 9.458 εκ., δηλαδή κατά 8,5% περίπου, πράγμα που σημαίνει πως καταναλώνεται περισσότερο από το εισόδημα που παράγεται στην οικονομία. Επίσης περίπου για το 27% των κλάδων, το καθαρό εγχώριο προϊόν είναι αρνητικό. Αυτό όπως φαίνεται από τον πίνακα, οφείλεται στις περισσότερες των περιπτώσεων στο ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, όπου σε συνδυασμό με τις ελάχιστες καθαρές επενδύσεις που πραγματοποιούνται, προμηνύεται πως το συγκεκριμένο έλλειμμα είναι δύσκολο να κλείσει.

Πιο συγκεκριμένα το συνολικό καθαρό εγχώριο προϊόν το 2000 όπως φαίνεται και στον πίνακα 1, είναι 110.775 εκ. Από αυτά, τα 35.087 εκ. αφορούν εμπορεύσιμα αγαθά ενώ τα 75.689 εκ. αφορούν μη εμπορεύσιμα αγαθά. Αυτό δείχνει πως οι τομείς μη εμπορευσίμων αγαθών συμμετείχαν στη διαμόρφωση του καθαρού εγχώριου προϊόντος της ελληνικής οικονομίας με αρκετά υψηλότερο ποσοστό (περίπου 68%) σε σχέση με τους τομείς εμπορευσίμων αγαθών. Οι τρεις τομείς με το μεγαλύτερο καθαρό εγχώριο προϊόν όπου κατά συνέπεια συνέβαλαν κατά πολύ στη διαμόρφωση του συνολικού εγχώριου προϊόντος της οικονομίας, είναι τομείς μη εμπορευσίμων προϊόντων (κατασκευές, κωδ. F45 με 17.760 εκ., Δημόσια Διοίκηση, κωδ. L75 με 13.961 εκ. και εμπόριο, κωδ. G50-G52 με 15.058 εκ. ). Ακολουθεί ωστόσο ο εμπορεύσιμος κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων (κωδ. H55 με 14.447 εκ.)

➤ **Καθαρή αποταμίευση (Sn):**

Στην πλειοψηφία των κλάδων η καθαρή αποταμίευση είναι αρνητική. Αυτό, όπως φαίνεται και από τις σχέσεις που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, δηλώνει πως η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το καθαρό εγχώριο προϊόν (σχέση 4). Η συνολική καθαρή αποταμίευση ισούται με το -8,5% του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Το ότι υπολείπεται της συνολικής καθαρής επένδυσης είναι ένας επιπλέον λόγος ο οποίος αντανακλά ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αφού αυτό συμπίπτει με το ποσό κατά το οποίο οι επενδύσεις κάθε τομέα υπερβαίνουν την αποταμίευσή του. Η καθαρή αποταμίευση στους εμπορεύσιμους τομείς στο σύνολο τους είναι -30.468 εκ. ενώ στους μη εμπορεύσιμους αντίστοιχα είναι 21.010 εκ. Έτσι η συνολική καθαρή αποταμίευση είναι αρνητική και ανέρχεται στα (-) 9458 εκ. Συμπερασματικά η αρνητική αποταμίευση της οικονομίας το 2000 οφείλεται αποκλειστικά στο σύνολο των εμπορεύσιμων τομέων. Οι κλάδοι με τη χαμηλότερη αποταμίευση είναι το αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο (C11) και οι Χημικές ουσίες και χημικά προϊόντα (D24) με -4503 εκ. και -3572 εκ. αντίστοιχα. Ακολουθούν τα μηχανήματα και ο εξοπλισμός (D29) που αποτελεί κλάδο της κατηγορίας της μεταποίησης (κλάδοι με κωδικούς D17-35). Αξίζει να σημειωθεί πως η κατηγορία της μεταποίησης συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της αρνητικής αποταμίευσης για το σύνολο της οικονομίας, με αποταμίευση ίση με - 17.503 εκ.

### 2.3.2 Κλαδική Παρουσίαση των Εθνολογιστικών Μεγεθών του 2010 και Παρατηρήσεις

Στη συνέχεια παρατίθενται οι υπολογισμοί ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών ανά κλάδο για το έτος 2010 σε βασικές τιμές, προκειμένου να διαπιστωθεί τι είχε αλλάξει όσον αφορά τα εθνολογιστικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας από την αρχή ως το τέλος της δεκαετίας:

**Πίνακας 2**

κωδικός	ΠΡΟΪΟΝΤΑ 2010	FC	I	D	In	EX	IM	Yn	CAg.-s.	Sn
A01	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφών υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	3 993	209	1 504	- 1 295	1 242	1 432	2 508	- 191	- 1 485
A02	Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	108		36	- 36	6	26	52	- 20	- 56
A03	Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα, Προϊόντα υδατοκαλλιέργειας, Υπηρεσίες υποστήριξης για την αλιεία (εμπορεύσιμος τομέας)	594	21	180	- 158	347	94	688	253	94
B	Ορυχεία και λατομεία (εμπορεύσιμος τομέας)		- 92	184	- 276	157	7 900	- 8 019	- 7 743	- 8 019
C10-C12	Τρόφιμα, ποτά και προϊόντα καπνού (εμπορεύσιμος τομέας)	16 165	85	765	- 680	1 987	5 153	12 318	- 3 167	- 3 847
C13-C15	Κλωστοϋφαντουργία, είδη ένδυσης και δερμάτινα είδη (εμπορεύσιμος τομέας)	5 194	- 943	294	- 1 237	1 101	3 904	1 154	- 2 803	- 4 039

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

C16	Ξύλο και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, (εκτός από έπιπλα) Είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής (εμπορεύσιμος τομέας)	50	18	55	- 37	45	309	- 251	- 264	- 301
C17	Χαρτί και προϊόντα από χαρτί (εμπορεύσιμος τομέας)	629	313	87	226	125	1 076	- 96	- 950	- 725
C18	Υπηρεσίες εκτύπωσης και καταγραφής (εμπορεύσιμος τομέας)	26	56	56		3	8	20	- 6	- 6
C19	Ημίκαυστος άνθρακας και προϊόντα διύλισης πετρελαίου (εμπορεύσιμος τομέας)	7 426	265	119	146	4 188	5 140	6 619	- 952	- 806
C20	Χημικές ουσίες και χημικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 929	52	114	- 61	854	4 076	- 1 355	- 3 222	- 3 283
C21	Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα (εμπορεύσιμος τομέας)	3 193	- 268	41	- 310	750	3 722	- 88	- 2 972	- 3 282
C22	Καουτσούκ και πλαστικές ύλες (εμπορεύσιμος τομέας)	357	- 3	125	- 128	383	1 003	- 391	- 620	- 747
C23	Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	284	- 23	201	- 223	313	604	- 231	- 291	- 515
C24	Βασικά μέταλλα (εμπορεύσιμος τομέας)	3	- 84	259	- 344	2 043	1 881	- 179	161	- 182

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, εκτός μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	770	822	219	602	259	1 779	- 148	- 1 520	- 918
C26	Υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	400	2 114	33	2 081		3 000	- 519	- 3 000	- 918
C27	Ηλεκτρικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	576	368	67	301	807	1 482	201	- 675	- 374
C28	Μηχανήματα και εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	35	2 646	74	2 572	503	2 304	806	- 1 801	772
C29	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 175	829	24	805	54	1 976	58	- 1 922	- 1 117
C30	Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	525	4 052	45	4 007	860	5 311	81	- 4 451	- 444
C31 C32	Έπιπλα, Άλλα μεταποιημένα προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 563	726	74	652	186	2 015	386	- 1 829	- 1 177
C33	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	9	27	64	- 37			- 27		- 37
D35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 725		744	- 744	185	1 269	2 897	- 1 084	- 1 828

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

E36	Φυσικό νερό, Επεξεργασία και παροχή νερού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	394		238	- 238			156		- 238
E37- E39	Αποχέτευση, Συλλογή αποβλήτων, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, Ανάκτηση υλικών, Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση αποβλήτων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	875		166	- 166	231	518	422	- 287	- 453
F	Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 047	17 951	1 081	16 871	563	251	18 229	312	17 183
G45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 651	456	253	203	449		4 303	449	652
G46	Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	10 279	2 440	972	1 468	2 404		14 151	2 404	3 872
G47	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	5 315	1 262	986	275	1 243		6 834	1 243	1 519
H49	Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 881		1 206	- 1 206	204	149	3 729	55	- 1 151
H50	Υπηρεσίες υδάτινων μεταφορών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	315		2 492	- 2 492	14 581	64	12 339	14 516	12 024
H51	Αεροπορικές μεταφορές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 272		137	- 137	402	284	1 253	118	- 19

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

H52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές υπηρεσίες για τη μεταφορά (μη εμπορεύσιμος τομέας)	364		131	- 131	737	5 934	- 4 964	- 5 197	- 5 327
H53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	65		44	- 44	16	28	9	- 11	- 56
I	Διαμονή και υπηρεσίες τροφίμων (εμπορεύσιμος τομέας)	18 402		1 013	- 1 013			17 388		- 1 013
J58	Υπηρεσίες εκδόσεων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 250	796	243	553	170	579	2 394	- 409	144
J59_ J60	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις, Προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	931	270	354	- 84	111	306	653	- 194	- 278
J61	Τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 450		1 244	- 1 244	287	347	3 146	- 60	- 1 304
J62_ J63	Προγραμματισμός υπολογιστών, παροχή συμβουλών και συναφείς Υπηρεσίες πληροφοριών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	22	737	186	551	325	370	528	- 44	507
K64	Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, εκτός από την ασφάλιση και τα συνταξιοδοτικά ταμεία (εμπορεύσιμος τομέας)	2 788		250	- 250	323	1 387	1 474	- 1 064	- 1 314
K65	Ασφάλιση, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (εμπορεύσιμος τομέας)	1 148		46	- 46	321	747	676	- 426	- 472

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

K66	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	60		25	- 25			35		- 25
L68 B	Κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	24 490	164	12 368	- 12 204			12 286		- 12 204
L68 A	Εκ των οποίων: τεκμαρτά μισθώματα από ιδιοκατοίκηση (εμπορεύσιμος τομέας)									
M69 M70	Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, Υπηρεσίες των κεντρικών γραφείων, management ,συμβουλευτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	414	390	241	149	298	400	462	- 101	48
M71	Αρχιτεκτονικές και μηχανικές υπηρεσίες, Υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων (εμπορεύσιμος τομέας)	583		16	- 16	114	143	537	- 30	- 45
M72	Επιστημονική έρευνα την ανάπτυξη των υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	383		175	- 175	90	132	166	- 42	- 217
M73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)			28	- 28	136	117	- 8	20	- 8
M74 M75	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες, Κτηνιατρικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	293		13	- 13	136	171	245	- 35	- 48
N77	Ενοικίαση και χρηματοδοτική μίσθωση (εμπορεύσιμος τομέας)	294		314	- 314	45	165	- 140	- 120	- 434



ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

N78	Υπηρεσίες απασχόλησης (εμπορεύσιμος τομέας)	1		1	- 1			1		- 1
N79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	965		71	- 71			894		- 71
N80 - N82	Υπηρεσίες ασφάλειας και έρευνας, Υπηρεσίες σε κτίρια και υπαίθριους χώρους, διοίκηση γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες υπηρεσίες υποστήριξης των επιχειρήσεων (εμπορεύσιμος τομέας)	426		493	- 493	76	93	- 84	- 17	- 510
O84	Δημόσια διοίκηση και υπηρεσίες άμυνας, Υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	23 704		3 389	- 3 389			20 315		- 3 389
P85	Υπηρεσίες εκπαίδευσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	11 523		684	- 684	24	14	10 849	10	- 674
Q86	Υπηρεσίες υγείας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	13 125		605	- 605	40	23	12 538	17	- 588
Q87 Q88	Υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 010		8	- 8			1 002		- 8
R90- R92	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και υπηρεσίες διασκέδασης: Βιβλιοθήκη, αρχαία, μουσεία και άλλες πολιτιστικές υπηρεσίες, Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 773		286	- 286	26	118	2 395	- 91	- 377

ΚΕΦ 2° Εθνικολογιστικά Μεγέθη και Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας τη Δεκαετία 2000-2010

R93	Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	268		118	- 118	2	4	148	- 2	- 120
S94	Υπηρεσίες που παρέχονται από οργανώσεις (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 638		151	- 151			3 486		- 151
S95	Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	631		1	- 1	50	57	624	- 7	- 7
S96	Άλλες προσωπικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 776		253	- 253			2 524		- 253
T	Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών, Αδιαφοροποίητα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από τα νοικοκυριά για ίδια χρήση (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 378						1 378		
U	Υπηρεσίες που παρέχονται από εξωτερικούς οργανισμούς και φορείς (μη εμπορεύσιμος τομέας)									
	<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	196 912	35 655	35 647	8	39 803	67 864	168 859	- 28 061	- 28 053
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	95 249	11 743	19 674	- 7 930	17 752	57 551	47 519	- 39 799	- 47 730
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΜΗ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	101 663	23 912	15 973	7 939	22 050	10 313	121 340	11 738	19 677

Πηγή στοιχείων: Eurostat και υπολογισμοί συγγραφέως, (NACE revision 2, Greece\_suiot\_130315), τρέχουσες τιμές, σε εκ. ευρώ

## ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

### ➤ Τελική κατανάλωση (FC):

Παρατηρώντας τον πίνακα 2, μπορεί κανένας να συμπεράνει πως και το 2010 η συνολική τελική κατανάλωση της οικονομίας εξακολουθεί να υπερβαίνει το καθαρό εγχώριο προϊόν. Μάλιστα ενώ το 2000 το υπερέβαινε κατά 8,5% περίπου, το 2010 φαίνεται να το υπερβαίνει κατά 16,6%. Συνολικά έχει αυξηθεί κατά 63% περίπου σε σχέση με το 2000. Εκ πρώτης όψεως σίγουρα η κατάσταση δεν φαίνεται να έχει αλλάξει ως προς το καλύτερο αλλά ως προς το χειρότερο καθώς η αποταμίευση, μία από τις σημαντικότερες συνιστώσες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, είναι αρνητική κατά 2 περίπου φορές περισσότερο σε σχέση με το 2000. Αξίζει να σημειωθεί πως όπως και το 2000 το σύνολο της κατανάλωσης των μη εμπορεύσιμων τομέων δεν ξεπερνά το καθαρό εγχώριο προϊόν ενώ το σύνολο της κατανάλωσης των εμπορεύσιμων το ξεπερνά κατά περίπου 50%. Οι κλάδοι με την μεγαλύτερη καταναλωτική δαπάνη για το 2010 είναι οι κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (κωδικός L68B) και η Δημόσια Διοίκηση (O84) με 24.490 εκ. και 23.704 εκ. αντίστοιχα. Ακολουθεί η Διαμονή και υπηρεσίες τροφίμων (I).

### ➤ Καθαρές επενδύσεις (In):

Οι καθαρές επενδύσεις, είναι πολύ λιγότερες για το σύνολο της οικονομίας το 2010 σε σχέση με το 2000. Σύμφωνα με τον πίνακα 2, ενώ το 2000 αποτελούσαν το 13% περίπου του καθαρού εγχώριου προϊόντος, το 2010 αποτελούν μόλις το 0,005% αυτού. Στους περισσότερους κλάδους οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου ξεπερνούν τις ακαθάριστες επενδύσεις με αποτέλεσμα οι καθαρές επενδύσεις να είναι αρνητικές. Σχεδόν στους μισούς κλάδους οι καθαρές επενδύσεις είναι μηδενικές. Είναι γεγονός όμως πως χωρίς σημαντικές επενδύσεις, μια οικονομία δεν δύναται να αναπαραχθεί και να αποπληρωθούν δάνεια, αφού το μεγαλύτερο μέρος του δανεισμού διοχετεύεται σε καταναλωτικές δαπάνες.

Όπως και το 2000, έτσι και το 2010 οι καθαρές επενδύσεις που πραγματοποιούνται αφορούν κυρίως τομείς μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Μάλιστα αυτή τη φορά οι επενδύσεις για το σύνολο των εμπορεύσιμων τομέων είναι αρνητικές. Συγκεκριμένα, οι επενδύσεις στους τομείς εμπορεύσιμων αγαθών στο σύνολο τους το 2010 ήταν αρνητικές και ίσες με (-) 7.930 εκ., ενώ στους τομείς μη εμπορεύσιμων αντίστοιχα ήταν 7.938 εκ. Έτσι προκύπτουν τα 8 εκ. που αποτελούν το σύνολο των καθαρών επενδύσεων για το 2010.

Αξίζει να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο τμήμα των επενδύσεων αφορά και πάλι τον μη εμπορεύσιμο κλάδο των κατασκευών (κωδικός F, 16.871 εκ.). Ελαφρώς αυξημένες είναι συγκριτικά με άλλους τομείς οι επενδύσεις στους τομείς μηχανημάτων και εξοπλισμού (κωδικοί: C28 – C33), οι οποίες φαίνεται να προέρχονται από εισαγωγές, όπως συνέβαινε και το 2000.

➤ **Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (CAg.-s.):**

Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών στην πλειοψηφία των κλάδων είναι αρνητικό και το 2010 όπως το 2000. Στο σύνολό του είναι αρνητικό και ίσο με (-) 28.061. Σαν ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος ισούται με το με το (-) 17% περίπου αυτού. Συμπεραίνεται και πάλι πως το ύψος των εισαγωγών είναι υψηλότερο από το ύψος των εξαγωγών για το σύνολο της οικονομίας, πράγμα που δείχνει πως το ισοζύγιο των περισσότερων κλάδων κλείνει με δανεισμό και εφόσον δεν πραγματοποιούνται σημαντικές επενδύσεις, αυτός ο δανεισμός, προμηνύεται δύσκολο να αποπληρωθεί στο μέλλον.

Υπολογίζοντας ξεχωριστά το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών των εμπορεύσιμων τομέων και ξεχωριστά των μη εμπορεύσιμων τομέων προκύπτει το εξής: Το ισοζύγιο των εμπορεύσιμων τομέων είναι αρνητικό ενώ αυτό των μη εμπορεύσιμων είναι θετικό, όχι όμως σε τόσο μεγάλο βαθμό που να μπορεί να καλύψει το έλλειμμα των εμπορεύσιμων, αφού αυτοί οι τομείς δεν χαρακτηρίζονται από έντονη εξαγωγική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα είναι (-) 39.799 εκ. για τους εμπορεύσιμους τομείς και 11.738 εκ. για τους μη εμπορεύσιμους. Έτσι για το σύνολο της οικονομίας προκύπτει το ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ίσο με (-) 28.062 εκ.

Επίσης οι δαπάνες που πραγματοποιούνται για εισαγωγές είναι σχεδόν 6 φορές μεγαλύτερες στους τομείς των εμπορεύσιμων προϊόντων σε σχέση με αυτούς των μη εμπορεύσιμων, ενώ όπως και το 2000 παρατηρείται ότι οι εισαγωγές υπερβαίνουν τις εξαγωγές όχι μόνο όσον αφορά αγαθά όπως μηχανήματα και εξοπλισμό αλλά και όσον αφορά πρώτες ύλες και ενδιάμεσα υλικά. Έτσι συμπεραίνεται πως το έλλειμμα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι οι εμπορεύσιμοι τομείς της οικονομίας στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές προϊόντων. Τη μεγαλύτερη ευθύνη για το ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών κατέχει η κατηγορία της μεταποίησης (κωδικοί C10-33) με -30.283, ενώ όπως και το 2000 ακολουθεί η ορυχεία και λατομία (B) με - 7.743 εκ.

➤ **Καθαρό εγχώριο προϊόν (Υη):**

Το καθαρό εγχώριο προϊόν το 2010 έχει αυξηθεί σε σχέση με το 2000 κατά 52% περίπου σύμφωνα με τα στοιχεία των πινάκων 1 και 2.<sup>32</sup> Είναι πολύ σημαντικό όμως να εξεταστεί από που προέρχεται αυτή η αύξηση. Σε περίπτωση που οφειλόταν σε σημαντικό βαθμό σε αύξηση επενδύσεων ή βελτίωση της θέσης του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών αυτό θα σήμαινε πως η οικονομία έχει αναπτυχθεί σε σχέση με το 2000.<sup>33</sup> Όπως φαίνεται όμως από τους πίνακες, η εξέλιξη των επενδύσεων και του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών δεν δικαιολογεί αυτή την αύξηση του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Το μεγαλύτερο ποσοστό της αύξησης του οφείλεται στην αύξηση της τελικής κατανάλωσης της οικονομίας. Σε συνδυασμό με την ύπαρξη αρνητικής αποταμίευσης συμπεραίνεται πως αυτή η αύξηση του καθαρού εγχώριου προϊόντος τελικά δεν οφείλεται στην ανάπτυξη της οικονομίας αλλά σε άλλους παράγοντες όπως η αύξηση της εγχώριας κατανάλωσης και της ζήτησης του συνόλου της οικονομίας.<sup>34</sup>

Το αρνητικό εγχώριο προϊόν που παρουσιάζεται σε πολλούς τομείς οφείλεται άλλες φορές στο μεγάλο ύψος των αρνητικών καθαρών επενδύσεων, πρόβλημα που μπορεί να είναι συγκυριακό (λόγω οικονομικής κρίσης για παράδειγμα) και άλλες στο ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, πρόβλημα που φαίνεται να είναι μονιμότερο και δυσκολότερο να αντιμετωπισθεί και αντικατοπτρίζει ότι η κατανάλωση της χώρας είναι μεγαλύτερη από την παραγωγή της.

Όπως και το 2000, οι τομείς των μη εμπορευσίμων αγαθών αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος, συγκεκριμένα αποτελούν το 72% σχεδόν αυτού, δηλαδή περίπου 4% περισσότερο σε σχέση με το 2000, με τους τομείς των κατασκευών (κωδ. F), της Δημόσιας Διοίκησης (κωδ. O84) και του εμπορίου (κωδ. G45-G47) να παίζουν και το 2010 κυρίαρχο ρόλο με 18.229 εκ., 20.315 εκ. και 25.288 αντίστοιχα. Ακολουθεί ο εμπορεύσιμος κλάδος της διαμονής και των υπηρεσιών τροφίμων (κωδ. I) με 17.388 εκ.

---

<sup>32</sup>  $[(168.859-110.775)/110.775] \times 100 = 52\%$

<sup>33</sup> Βλέπε: Levine Ross, Renelt, David, (1992), A sensitivity analysis of cross-country growth regressions, *American Economic Review*, Vol. 82, No. 4, pp. 942-963. Οι Levine και Renelt συμπεραίνουν ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και του μεριδίου των επενδύσεων στο ΑΕΠ. Επιπλέον βρίσκουν πως η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου συνδέεται θετικά με το μερίδιο των επενδύσεων συμβάλλοντας έτσι στην οικονομική ανάπτυξη.

<sup>34</sup> Βλέπε: McKinsey&Company - Athens Office , (2011), *Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά – Προσδιορίζοντας το νέο μοντέλο ανάπτυξης της Ελλάδας*, σσ. 7-8 και 11-12

➤ **Καθαρή αποταμίευση (Sn):**

Η καθαρή αποταμίευση της ελληνικής οικονομίας έχει χειροτερεύσει το 2010 σε σχέση με το 2000, όπως άλλωστε προειπώθηκε. Λόγω του πολύ μικρού ποσοστού των επενδύσεων, το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών σχεδόν ισούται με το αρνητικό ποσό της αποταμίευσης της οικονομίας (σχέση 4). Συγκεκριμένα στους περισσότερους κλάδους είναι αρνητική και στο σύνολο της είναι ίση με το - 16,6% του καθαρού εγχώριου προϊόντος, δηλαδή σχεδόν 8 μονάδες χαμηλότερη συγκριτικά με το 2000. Μάλιστα οι τομείς των εμπορεύσιμων αγαθών και μόνο, εμφανίζουν αποταμίευση αρνητική και ίση με (-) 47.729 εκ., ποσό που με τη συμβολή των τομέων των μη εμπορεύσιμων αγαθών ανέρχεται στα (-) 28.053 εκ. για το σύνολο της οικονομίας, αφού η αποταμίευση αυτών των τομέων στο σύνολό τους είναι θετική και ίση με 19.677 εκ.. Ο κλάδος με την χαμηλότερη αποταμίευση είναι οι κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (κωδικός L65B) με -12.204 εκ. Ακολουθεί ο κλάδος της ορυχείας και λατομίας (B) με - 8.019 εκ. Ωστόσο, όπως και το 2000 η κατηγορία της μεταποίησης (κλάδοι με κωδικούς C10 – 33) είναι αυτή με τη μεγαλύτερη συνεισφορά στην αρνητική αποταμίευση του συνόλου της οικονομίας με - 21.948 εκ.

#### ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Όσον αφορά τα ποσοστά των κλάδων που εμφανίζουν αρνητικά μακροοικονομικά μεγέθη η κατάσταση δεν φαίνεται να είναι πολύ διαφορετική ανάμεσα στις δύο χρονολογίες. Το πρόβλημα ήταν αρκετά αισθητό ήδη από το 2000. Μάλιστα όσον αφορά το καθαρό εγχώριο προϊόν παρατηρείται πως είναι αρνητικό σε περισσότερους κλάδους το 2000 από ότι το 2010. Το 2000 περίπου το 27% των κλάδων φαίνεται να έχει αρνητικό καθαρό εγχώριο προϊόν ενώ το 2010 περίπου το 23%. Επίσης αυτό αποτελούταν από μη εμπορεύσιμους κλάδους κατά 68% το 2000, ενώ κατά 72% το 2010. Όσον αφορά τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη, το 2010 πλέον η κατάσταση φαίνεται να έχει αλλάξει ελαφρώς προς το χειρότερο. Το 2000 περίπου το 36% των κλάδων πραγματοποιεί θετικές επενδύσεις έναντι του 24% των κλάδων που πραγματοποιούν το 2010. Όσον αφορά το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές όσον αφορά τα ποσοστά των κλάδων. Το 2000 περίπου το 20% των κλάδων εμφανίζει θετικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ενώ το 2010 περίπου το 18%. Τέλος σχετικά με την αποταμίευση παρατηρείται ότι το 2000 το 22% περίπου των κλάδων παρουσιάζει θετική αποταμίευση ενώ το 2010 μόλις το 14% περίπου.

Παρόλο που το ποσοστό των κλάδων που εμφανίζουν αρνητικά μεγέθη το 2000 δεν διαφέρει πολύ από αυτό του 2010, ο δανεισμός, συνεπώς και τα χρέη της οικονομίας σαν σύνολο φαίνεται πως είναι μεγαλύτερα. Αυτό πηγάζει από το γεγονός ότι ενώ το 2000 καταναλωνόταν περίπου 8,5% παραπάνω από την καθαρή εγχώρια παραγωγή, το 2010 καταναλωνόταν περίπου 16% παραπάνω. Η καθαρή αποταμίευση της οικονομίας έχει χειροτερεύσει περίπου 8 μονάδες ως ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Επίσης όσον αφορά τις συνολικές καθαρές επενδύσεις παρατηρείται, όπως ειπώθηκε και πρωτύτερα, ότι από 13% του καθαρού εγχώριου προϊόντος που ήταν το 2000, το 2010 αποτελούσαν μόλις το 0,005% αυτού. Έτσι, λόγω της μείωσης της αποταμίευσης και των επενδύσεων τίθενται σοβαρότερα θέματα διατηρησιμότητας. Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών όντας αρνητικό ήδη από το 2000 και ίσο με το (-) 22% του καθαρού εγχώριου προϊόντος, το 2010 εξακολουθεί να είναι αρνητικό και ίσο με το (-) 17% αυτού. Τέλος, το καθαρό εγχώριο προϊόν της οικονομίας έχει αυξηθεί περίπου κατά 52% σε σχέση με το 2000, αύξηση όμως η οποία φαίνεται να προέρχεται κυρίως από αύξηση της κατανάλωσης και όχι από ανάπτυξη της οικονομίας.

### **2.3.3 Εξέλιξη των Μεγεθών εν Μέσω της Δεκαετίας**

Όπως φαίνεται από τα διαγράμματα 1 και 2 της εργασίας που απεικονίζουν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το χαμηλότερο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσιάστηκε το 2008. Για την ύπαρξη μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για την εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών, στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται επιπλέον τα συνολικά μεγέθη των ετών 2005 που βρίσκεται στο μέσο της δεκαετίας, 2008 όπου παρουσιάζεται το μεγαλύτερο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και 2009 όπου ξεσπά η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

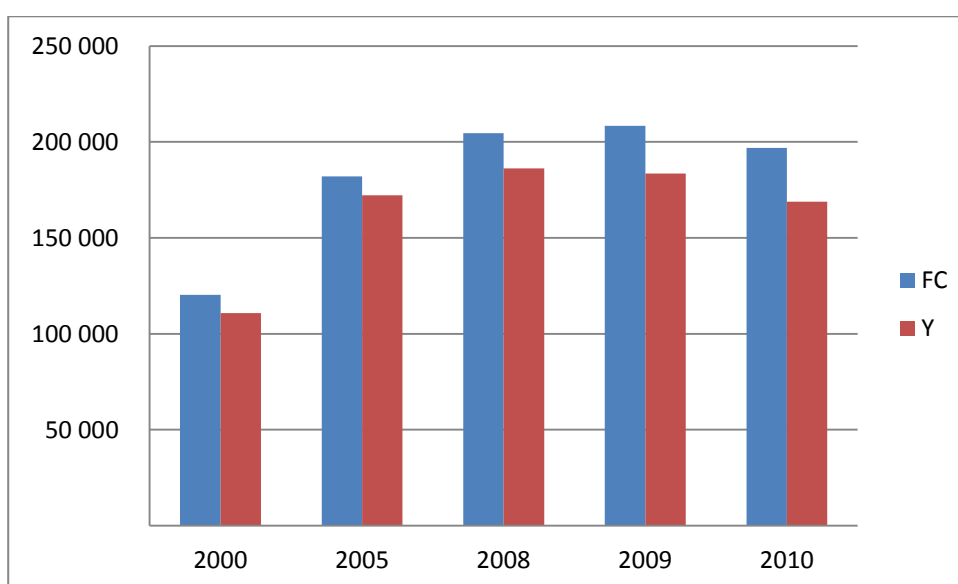
**Πίνακας 3 – Μακροοικονομικά μεγέθη Ελλάδας τη δεκαετία 2000-2010**

	FC	I	D	In	EX	IM	Yn	Cag.-s.	Sn
2000	120233	30224	15540	14684	22998	47140	110775	- 24142	- 9458
2005	182006	39977	23636	16341	34077	60295	172129	-26218	-9877
2008	204530	54171	29846	24324	44635	87373	186116	-42738	-18413
2009	208313	42223	32618	9605	34114	68577	183455	-34463	-24858
2010	196912	35655	35647	8	39803	67864	168859	-28061	-28053

Πηγή στοιχείων: Eurostat, συμμετρικοί πίνακες εισροών – εκροών

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η εξέλιξη του καθαρού εγχώριου προϊόντος όπως αυτή καταγράφηκε τα ανωτέρω έτη συγκριτικά με την τελική κατανάλωση της οικονομίας. Από το διάγραμμα διαπιστώνεται πως η κατανάλωση υπερέβαινε μονίμως το καθαρό εγχώριο προϊόν της οικονομίας. Η κατανάλωση φαίνεται πως ακολουθούσε συνεχώς αυξητική πορεία μέχρι και το 2009. Το 2010, το έτος όπου πάρθηκε το πρώτο πακέτο οικονομικών μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι η πρώτη χρονιά που η κατανάλωση εμφανίζεται μειωμένη περίπου κατά 5,5% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά. Το καθαρό εγχώριο προϊόν φαίνεται πως ακολούθησε αυξητική πορεία μέχρι και το 2008. Το 2009 μειώθηκε περίπου κατά 1,5%, ενώ το 2010 μειώθηκε σημαντικά, περίπου κατά 8%.

**Διάγραμμα 3 – Καθαρό Εγχώριο Προϊόν και τελική κατανάλωση Ελλάδας, δεκαετία 2000 - 2010**

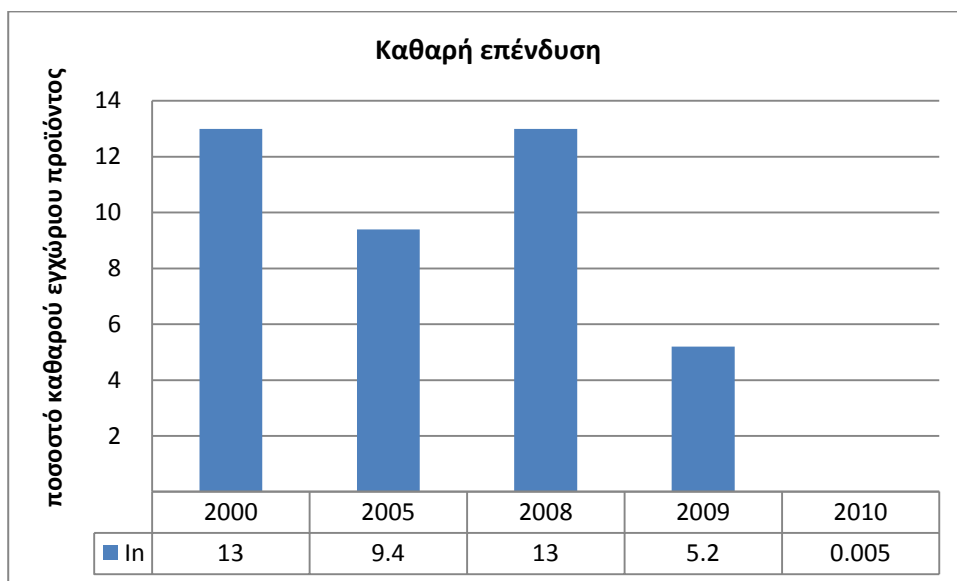


Πηγή στοιχείων: Eurostat



Στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζεται η καθαρή επένδυση σαν ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Όπως φαίνεται η καθαρή επενδυτική δραστηριότητα άρχισε να μειώνεται αισθητά μετά το 2008, ενώ το 2010 είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

**Διάγραμμα 4 – Καθαρή επένδυση Ελλάδας (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000 – 2010**



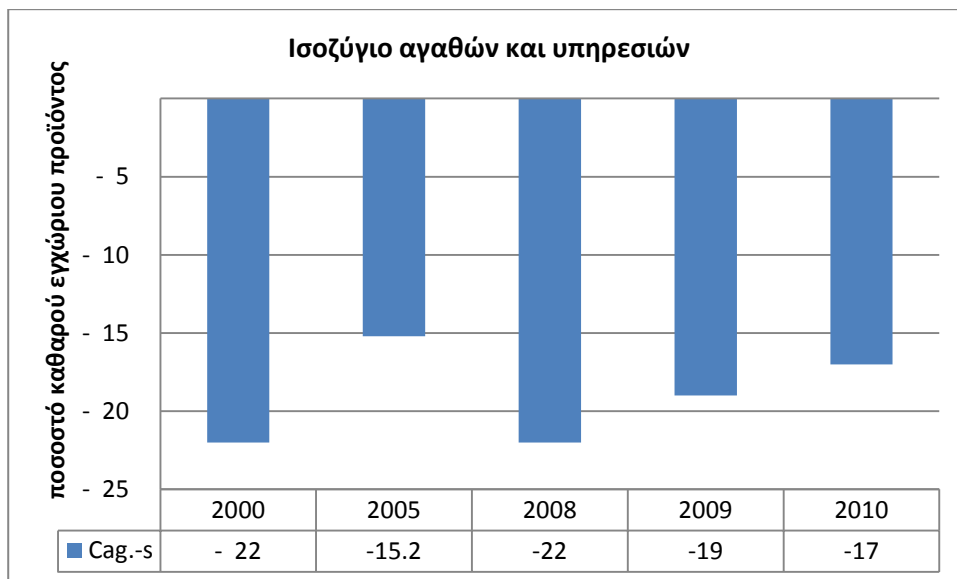
Πηγή στοιχείων: Eurostat

Ακολουθούν τα διαγράμματα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών και της καθαρής αποταμίευσης<sup>35</sup> σαν ποσοστά του καθαρού εγχώριου προϊόντος, τα οποία ήταν αρνητικά καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας με την καθαρή αποταμίευση να μειώνεται έντονα από το 2008 και μετά.

<sup>35</sup> Θα πρέπει για ακόμα μια φορά να τονιστεί πως καθώς οι υπολογισμοί προέρχονται από πίνακες εισροών-εκροών, από τους οποίους εκλείπουν οι ροές εισοδημάτων και τρεχουσών μεταβιβάσεων, τα στοιχεία της καθαρής αποταμίευσης που παρουσιάζονται στην συγκεκριμένη εργασία απεικονίζουν προσεγγιστικά την εξέλιξη της. Δείχνουν την τάση της πορείας που ακολούθησε και δεν ανταποκρίνονται στα πραγματικά δεδομένα. Παραδείγματος χάριν στο διάγραμμα 6 η καθαρή αποταμίευση του 2008 σαν % του καθαρού εγχώριου προϊόντος φαίνεται να μη διαφέρει σε σημαντικό βαθμό συγκριτικά με εκείνη του 2000. Στην πραγματικότητα όμως, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ. ΣΤΑΤ., το 2008 ήταν αρκετά μειωμένη σε σχέση με το 2000, αφού εκείνο το έτος το ισοζύγιο εισοδημάτων και το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων σαν σύνολο εμφανίζουν το μεγαλύτερο έλλειμμα συγκριτικά με τις υπόλοιπες υπό εξέταση χρονολογίες. Βλέπε:

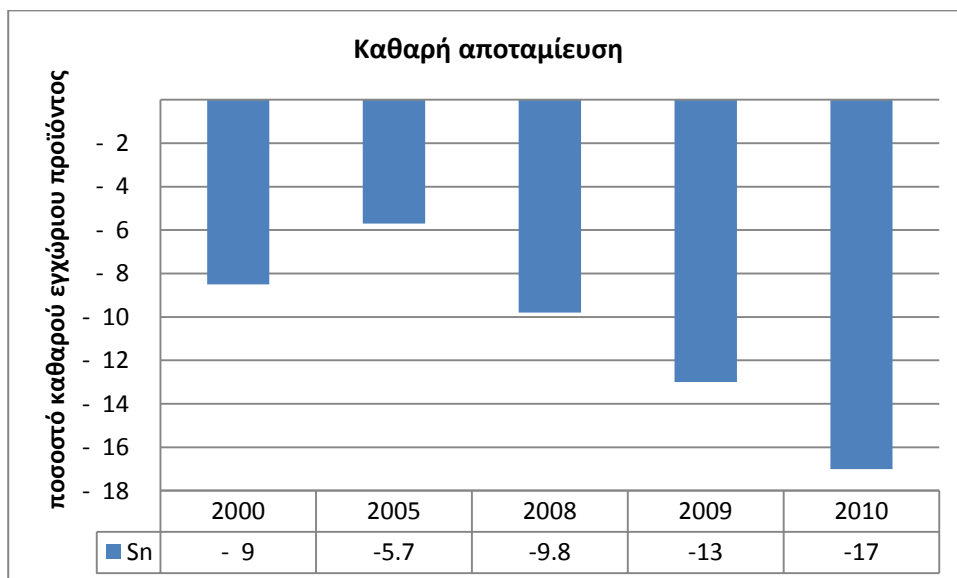
[http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p\\_param=A0702&r\\_param=SEL24&y\\_param=2000\\_00&mytabs=0](http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0702&r_param=SEL24&y_param=2000_00&mytabs=0)

**Διάγραμμα 5 – Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών Ελλάδας (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000 – 2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat

**Διάγραμμα 6 – Καθαρή αποταμίευση Ελλάδας (% του καθαρού εγχώριου προϊόντος), δεκαετία 2000 – 2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat

Τέλος όσον αφορά τη συμβολή των μη εμπορεύσιμων τομέων στη διαμόρφωση του καθαρού εγχώριου προϊόντος, ύστερα από υπολογισμούς στους αντίστοιχους πίνακες

προκύπτουν τα εξής ποσοστά για τα υπό μελέτη έτη: 2000 και 2005 → 68%, 2008 → 77%, 2009 → 75% και 2010 → 72%. Καθίσταται σαφές πως καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας οι τομείς των μη εμπορεύσιμων αγαθών υπερισχύουν έναντι των εμπορεύσιμων στη συμβολή τους στη διαμόρφωση του καθαρού εγχώριου προϊόντος, με τη μεγαλύτερη συμβολή να καταγράφεται το έτος 2008 με 77%.

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, τα συμπεράσματα που εξάγονται ύστερα από την παρουσίαση των πινάκων 1,2 και 3 συνοψίζονται ως εξής:

1) **Χειροτέρευση εθνικολογιστικών μεγεθών:** Παρατηρείται καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας μεγάλη συνολική εγχώρια κατανάλωση που ξεπερνά το ύψος του καθαρού εγχώριου προϊόντος, πράγμα που αντικατοπτρίζει αρνητική αποταμίευση και ύπαρξη εξωτερικών ελλειμμάτων και χρεών. Παράλληλα, καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας δεν παρατηρείται σημαντική επενδυτική δραστηριότητα<sup>36</sup>, η οποία θα μπορούσε να αποφέρει αποδόσεις στο μέλλον όπου μέρος των οποίων θα μπορούσε να διατεθεί στην αποπληρωμή αυτών των χρεών. Έτσι η κατάσταση, η οποία παρουσιάζεται χειρότερη στο τέλος της δεκαετίας σε σχέση με τις αρχές της, –λιγότερες επενδύσεις, μειωμένη αποταμίευση– φαίνεται να μην είναι διατηρήσιμη. Είναι φανερό πως επί μια σειρά ετών ο δανεισμός χρηματοδοτούσε καταναλωτικές δαπάνες. Τέλος το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών είναι όλα αυτά τα έτη ελλειμματικό, με τις εισαγωγές να υπερβαίνουν τις εξαγωγές και σε σύνθετους κλάδους όπως είναι για παράδειγμα ο μηχανολογικός εξοπλισμός αλλά και σε πιο απλούς, όπως πρώτες ύλες.

2) **Εστίαση της παραγωγής σε μη εμπορεύσιμους κλάδους:** Ένα ακόμα σημαντικό συμπέρασμα που εξάγεται από τους πίνακες είναι πως η παραγωγική διαδικασία είναι στραμμένη κυρίως σε τομείς μη εμπορεύσιμων αγαθών καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, με αποκορύφωμα το 2008 όπου έφτασαν να αποτελούν σχεδόν τα 4/5 του καθαρού εγχώριου προϊόντος. Κυρίαρχος είναι ο ρόλος των τομέων του Δημοσίου, του εμπορίου και των κατασκευών στην οικονομία, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από διεθνώς μη εμπορεύσιμη δραστηριότητα. Επενδύσεις φαίνεται να γίνονται σχεδόν αποκλειστικά σε

---

<sup>36</sup> Αξίζει να αναφερθεί πως το μεγαλύτερο ποσοστό των επενδύσεων δεν αφορούσαν επενδύσεις σε κεφάλαιο από τις οποίες θα μπορούσαν να αναμένονται θετικές αποδόσεις στο μέλλον, αλλά το μεγαλύτερο κομμάτι τους αφορούσε τον τομέα των κατασκευών.

τομείς μη εμπορεύσιμων αγαθών. Επίσης, όπως φαίνεται από τους πίνακες 1 και 2, η αποταμίευση για τους τομείς αυτούς, είναι θετική και δεν έχει μεταβληθεί αισθητά από το 2000 μέχρι το 2010 (21.010 εκ. ήταν το 2000 και 19.677 εκ. ήταν το 2010). Αντιθέτως η αποταμίευση που αφορά τους κλάδους των εμπορεύσιμων τομέων στο σύνολο τους είναι αρνητική και τις δύο υπό μελέτη χρονιές. (από -30.468 εκ. το 2000 πήγε – 47.730 το 2010). Επιπλέον το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών αφορούσε εμπορεύσιμα αγαθά και το 2000 και το 2010 (περίπου το 89% το 2000 και περίπου το 85% το 2010). Καθώς τα μη εμπορεύσιμα προϊόντα δεν αποτελούν αντικείμενο διεθνούς εμπορίου, φαίνεται πως η ελληνική οικονομία χαρακτηρίστηκε από σημαντική απώλεια ανταγωνιστικότητας, με αποτέλεσμα το χάσμα μεταξύ εισαγωγών – εξαγωγών να είναι δύσκολο να κλείσει. Ωστόσο η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι μια σύνθετη έννοια και σε άλλο κεφάλαιο της εργασίας θα αναφερθούν οι λόγοι οι οποίοι συνέβαλλαν στην υποχώρησή της.

#### **2.4 Διάρθρωση των Κλάδων της Ελληνικής Οικονομίας**

Ένα από τα συμπεράσματα που εξάχθηκαν στην προηγούμενη υποενότητα της εργασίας είναι πως το παραγωγικό σύστημα της χώρας είναι εστιασμένο κατά βάση σε μη διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Το ποσοστό συμμετοχής των εμπορεύσιμων αγαθών στο καθαρό εγχώριο προϊόν της ελληνικής οικονομίας είναι αρκετά μικρότερο σε σχέση με το ποσοστό συμμετοχής των μη εμπορευσίμων αγαθών από την αρχή της δεκαετίας ως το τέλος της. Συμπεραίνεται επομένως πως η παραγωγή, συνεπώς και οι παραγωγικοί πόροι της οικονομίας είναι προσανατολισμένοι ως επί το πλείστον σε μη εμπορεύσιμους κλάδους. Η εγχώρια παραγωγή που πραγματοποιείται στους εμπορεύσιμους κλάδους φαίνεται να μην επαρκεί για την κάλυψη της εγχώριας ζήτησης και έτσι η ζήτηση για εμπορεύσιμα αγαθά καλύπτεται κυρίως μέσω εισαγωγών. Αυτό επιβεβαιώνεται και στους πίνακες 1 και 2, όπου φαίνεται πως η ζήτηση για εισαγωγές όσον αφορά τα εμπορεύσιμα αγαθά υπερβαίνει το 80% του συνόλου των εισαγωγών. Σε αυτό το σημείο θα γίνει η προσπάθεια να δειχθεί το αν αυτό οφείλεται στα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας ή σε άλλους παράγοντες ικανούς να επηρεάσουν αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Αν ληφθεί υπόψη το λεγόμενο “Baumol effect” ή αλλιώς “ Baumol’s cost disease” συμπεραίνεται πως η διάρθρωση των κλάδων της ελληνικής οικονομίας θα έπρεπε να είναι διαφορετική. Λαμβάνοντας υπόψη τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας, η αναλογία

των εμπορεύσιμων τομέων στο σύνολο του καθαρού εγχώριου προϊόντος θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερη. Για να γίνει αυτό πιο κατανοητό, σκόπιμο κρίνεται σε αυτό το σημείο να γίνει μια συνοπτική περιγραφή της εν λόγω θεωρίας, προκειμένου στη συνέχεια να εξαχθούν συμπεράσματα για το αν αυτή η διάρθρωση των κλάδων της ελληνικής οικονομίας υπήρξε μία από τις αιτίες για τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

#### 2.4.1. Baumol Effect

Το 1967 ο καθηγητής Οικονομικών στο Princeton University, William J. Baumol δημοσίευσε το άρθρο του με τίτλο *Macroeconomics of unbalanced growth: the anatomy of urban crisis*.<sup>37</sup> Σε αυτό, με βάση κάποιες προϋποθέσεις και με την ανάπτυξη ενός μαθηματικού μοντέλου “ανισόροπης ανάπτυξης”, μεταξύ των παραγωγικών και των μη παραγωγικών κλάδων μιας οικονομίας περιγράφει έναν μηχανισμό, ο οποίος οδηγεί αναπόφευκτα στην “νόσο του κόστους” (Baumol’s cost disease) όπως την ονομάζει ο ίδιος, σε μια οικονομία. Η πιο σημαντική προϋπόθεση του υποδείγματος του, είναι πως οι οικονομικές δραστηριότητες χωρίζονται σε δύο είδη, σε αυτές που μπορούν να προοδεύουν και να αυξάνουν συνεχώς την παραγωγικότητα τους με τη βοήθεια της τεχνολογίας και των καινοτομιών, τομείς που ως επί το πλείστον παράγουν αγαθά τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπορεύσιμης δραστηριότητας και σε τομείς χαμηλής παραγωγικότητας, όπου τους διακρίνει μια έμφυτη δυσκολία να χαρακτηρισθούν από ανάπτυξη της παραγωγικότητας τους, η οποία επηρεάζεται λιγότερο από τεχνολογικές μεταβολές. Πρόκειται κυρίως για τομείς υπηρεσιών, η πλειοψηφία των οποίων είναι μη εμπορεύσιμοι κλάδοι (για παράδειγμα εκπαίδευση, υγεία, Δημόσιος τομέας, κατασκευές, προϊόντα εγχώριας κατανάλωσης).

Η κυριότερη πηγή διαφοροποίησης τους, έγκειται στον ρόλο που παίζει ο συντελεστής της εργασίας στην παραγωγή. Υπάρχει ένας αριθμός κλάδων, όπως για παράδειγμα οι υπηρεσίες, όπου το εργατικό δυναμικό που απαιτείται στην παραγωγή είναι σταθερό και δεν αλλάζει εύκολα με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Σε αυτούς τους κλάδους η

---

<sup>37</sup> Αξίζει να αναφερθεί πως ο ίδιος ο William Baumol μαζί με τους Sue Anne Batey Blackman, και Edward N. Woff ύστερα από μια λεπτομερέστερη ανάλυση το 1967, έχουν κάνει ορισμένες τροποποιήσεις στο μοντέλο. Μία από αυτές για παράδειγμα είναι ότι έχουν προσθέσει και μία τρίτη κατηγορία τομέων, αυτή των “ασυμπτωτικά σταθερών”, βλέπε: Baumol William J. , Blackman Sue Anne Batey, Woff Edward N., (1985), Unbalanced growth revisited: asymptotic stagnancy and new evidence, *American Economic Review* Vol. 75, No. 4, pp. 806-817

παραγωγικότητα δεν αυξομειώνεται σημαντικά με την πάροδο του χρόνου. Εν αντιθέσει, σε ορισμένους άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα στην μεταποίηση, η τεχνολογική πρόοδος είναι δυνατό να μειώνει την ανθρώπινη εργασία που απαιτείται στην παραγωγική διαδικασία μέσω της μηχανοποίησης της, δηλαδή μέσω της αντικατάστασης ανθρώπων με μηχανήματα. Έτσι μέσω της χρήσης της τεχνολογίας και της αύξησης του υλικού κεφαλαίου σε αυτούς τους κλάδους, η παραγωγικότητα συνεχώς βελτιώνεται.

Ο William J. Baumol χρησιμοποιεί τρεις ακόμα υποθέσεις για την ανάπτυξη του υποδείγματος:

α) Πρώτον, εξαιρεί όλων των ειδών τα κόστη της παραγωγικής διαδικασίας πέραν του κόστους της εργασίας, για λόγους απλούστευσης.

β) Επίσης θεωρεί πως το επίπεδο των μισθών και στις δύο κατηγορίες τομέων αυξομειώνεται με τον ίδιο τρόπο. Πίσω από αυτή την υπόθεση κρύβεται η εξής λογική: Καθώς το εργατικό δυναμικό μπορεί να μετακινηθεί από τον έναν τομέα στον άλλον, αν σε κάποιους τομείς οι μισθοί αυξηθούν ενώ σε άλλους παραμείνουν σταθεροί, οι εργαζόμενοι θα επιχειρήσουν την μετακίνηση τους στους τομείς με τις υψηλότερες απολαβές. Έτσι, λόγω του κινδύνου απώλειας μεγάλου ποσοστού εργατικού δυναμικού, οι εργοδότες αυξάνουν τους μισθούς σε όλους τους τομείς κατά τον ίδιο τρόπο.

γ) Τέλος, ο William J. Baumol θεωρεί πως οι μισθοί θα αυξάνονται τόσο γρήγορα, όσο η παραγωγή κατά άτομο, στους τομείς όπου η παραγωγικότητα μεγαλώνει.

Ο William Baumol ονόμασε το μαθηματικό μοντέλο που χρησιμοποίησε “μοντέλο ανισόρροπης παραγωγικότητας” (model of unbalanced productivity), επειδή οι δυο αυτές κατηγορίες τομέων, χαρακτηρίζονται από τελείως διαφορετικά ποσοστά ανάπτυξης της παραγωγικότητας τους και είναι συνεπώς ανισόρροποι.

Το φαινόμενο περιγράφεται ως εξής:

Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη της τεχνολογίας η παραγωγικότητα στην πρώτη υποκατηγορία τομέων αυξάνεται. Πολλοί από τους εργαζόμενους στους τομείς υψηλής παραγωγικότητας χάνουν τις εργασίες τους λόγω της αντικατάστασης τους από μηχανήματα. Ο μισθός αυτών που απομένουν αυξάνεται, καθώς το επιτρέπουν τα έσοδα που αποφέρει η αύξηση της παραγωγικότητας. Λόγω της υπόθεσης ότι οι μισθοί και στις δύο κατηγορίες τομέων αυξομειώνονται ταυτόχρονα, οι μισθοί αναγκαστικά θα αυξηθούν

και στους τομείς χαμηλής παραγωγικότητας, δηλαδή στους τομείς των υπηρεσιών. Αυτή η άνοδος των μισθών, δεν θα προκαλέσει καμία αύξηση του κόστους παραγωγής στους παραγωγικούς τομείς, αφού παραγωγικότητα και μισθοί αυξάνονται ταυτόχρονα. Αντιθέτως, στους τομείς όπου η παραγωγικότητα παραμένει σταθερή, κάθε αύξηση των μισθών αυξάνει αντίστοιχα και τα κόστη παραγωγής.

Σύμφωνα και με το εν λόγω άρθρο του William J. Baumol, ο ίδιος καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

- 1) Το κόστος παραγωγής κατά άτομο στους τομείς χαμηλής παραγωγικότητας θα αυξάνεται δίχως όριο, την ίδια στιγμή που το κόστος παραγωγής στους τομείς υψηλής παραγωγικότητας, θα παραμένει αμετάβλητο.
- 2) Στους τομείς χαμηλής παραγωγικότητας της οικονομίας για τα αγαθά των οποίων η ζήτηση είναι ελαστική, υπάρχει η τάση η παραγωγή τους συνεχώς να φθίνει. (αγαθά πολυτελείας)
- 3) Μέσω της μηχανοποίησης της παραγωγής, όλο και μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού, θα μεταφέρεται από τους παραγωγικούς τομείς στους μη παραγωγικούς.
- 4) Αν η παραγωγικότητα της μίας υποκατηγορίας τομέων και το συνολικό εργατικό δυναμικό παραμένουν σταθερά, με την πάροδο του χρόνου ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας θα πλησιάσει ασυμπτωτικά το μηδέν.

Το περιγραφέν φαινόμενο οδηγεί σε μια σειρά από κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα. Η αύξηση των μισθών στους τομείς των υπηρεσιών<sup>38</sup> προκαλεί αύξηση του κόστους παραγωγής και αφού με την πάροδο του χρόνου όλο και μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων μεταφέρεται σε τέτοιους τομείς, το συνολικό κόστος παραγωγής της οικονομίας θα αυξάνεται και θα γίνεται λιγότερο ανταγωνιστική. Επίσης το αυξανόμενο κόστος παραγωγής στην υποκατηγορία των υπηρεσιών έχει σαν επακόλουθο την αύξηση των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται. Όπως ελέχθη, η χρήση υπηρεσιών με ελαστική ζήτηση θα τείνει να μειώνεται συνεχώς με κίνδυνο κάποιες από αυτές να εξαφανιστούν. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν και οι υπηρεσίες με ανελαστική ζήτηση, όπως είναι για παράδειγμα η υγεία και η εκπαίδευση. Τα συνεχώς αυξανόμενα κόστη δημιουργούν δραματικές δημοσιονομικές πιέσεις και πολιτικές διαμάχες. Ένα

---

<sup>38</sup> Για λόγους απλούστευσης στο εξής οι τομείς χαμηλής παραγωγικότητας θα αναφέρονται στο εξής ως τομείς υπηρεσιών, μιας και αυτοί αποτελούνται κυρίως για υπηρεσίες.

μεγάλο τμήμα των μη παραγωγικών τομέων στηρίζεται στην φορολογία. Αυτό, όπως επίσης και οι όλο και αυξανόμενες τιμές αυτών των υπηρεσιών με ανελαστική ζήτηση, προκαλούν δυσβάσταχτες οικονομικές συνθήκες για τους πολίτες. Αυτό πιθανό να μειώσει τη ζήτηση τους για άλλα αγαθά και έτσι να διαταραχτούν οι ισορροπίες της οικονομίας. Επίσης παρατηρείται με το πέρασμα του καιρού μια χειροτέρευση της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρονται, λόγω του αυξανόμενου κόστους παραγωγής τους.<sup>39</sup>

Έτσι λοιπόν συμπεραίνεται πως αν η αναλογία παραγωγής και στις δυο κατηγορίες τομέων παραμείνει σταθερή, τότε οι συντελεστές παραγωγής και τα καταναλωτικά έξοδα στους τομείς χαμηλής παραγωγικότητας θα αυξηθούν κατά 100%. Τελικά επιβεβαιώνεται πως το καθαρό αποτέλεσμα πρέπει να είναι μία πτώση στον συνολικό ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας (Baumol, Blackman, & Wolff, 1985, pp. 806).

Ποια είναι όμως η σχέση όλων αυτών με την ελληνική οικονομία;

#### **2.4.2 Baumol Effect και Ελληνική Οικονομία**

Ύστερα από την παρουσίαση του ‘Baumol Effect’ συμπεραίνεται πως το μέγεθος των μη εμπορεύσιμων τομέων, οι μισθοί και οι τιμές θα έπρεπε να είναι αναλογικά μεγαλύτεροι σε οικονομίες με υψηλότερη παραγωγικότητα συγκριτικά με άλλες οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλότερη παραγωγικότητα. Στη συνέχεια γίνεται μία προσπάθεια περιγραφής της εξέλιξης της παραγωγικότητας, των τιμών και των μισθών της Ελλάδας τη δεκαετία του 2000-2010 προκειμένου να γίνει κατανοητό, πως με βάση το Baumol Effect η εξέλιξη αυτών των μεγεθών δεν θα έπρεπε να είχε ακολουθήσει αυτή τη πορεία αν συμβάδιζε με την πορεία της παραγωγικότητας της χώρας.

---

<sup>39</sup> Αξίζει να αναφερθεί πως ο William J. Baumol θεωρούσε πως όλη αυτή η περιγραφόμενη κατάσταση, είναι πολύ πιο αισθητή στις πόλεις. Η αναλογία υπηρεσιών που χρησιμοποιείται σε αυτές είναι πολύ μεγαλύτερη αν αναλογιστεί κανένας κάποια από τα ακόλουθα παραδείγματα. Τα προβλήματα υγείας είναι περισσότερα (λόγω του τρόπου ζωής, καυσάερια κτλ.), η αναγκαιότητα της αστυνομίας και της ασφάλειας είναι μεγαλύτερη, η ζήτηση για υψηλόβαθμη εκπαίδευση λόγω του μεγάλου ανταγωνισμού και ούτω καθεξής, βλέπε: Baumol William J., (2003), The cost disease of the personal services, *The Encyclopedia of Public Choice*, pp 456-460



### 2.4.2.1 Παραγωγικότητα

Η παραγωγικότητα μιας οικονομίας είναι ένας παράγοντας πολύ σημαντικός, καθώς συσχετίζεται με άλλες έννοιες όπως για παράδειγμα η ανάπτυξη και η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας, η οποία επηρεάζει και την εξαγωγική της επίδοση και συνεπώς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της. Η παραγωγικότητα μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο των μισθών και των τιμών μιας οικονομίας, ακόμη και να εξηγήσει τα διαφορετικά επίπεδα πληθωρισμού σε μια νομισματική ένωση. Προτού εξετασθεί εάν η Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια παραγωγική χώρα, είναι σημαντικό να γίνει μια μικρή παρουσίαση της έννοιας της παραγωγικότητας προκειμένου να εξαχθούν πιο ξεκάθαρα συμπεράσματα.

#### Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της παραγωγικότητας είναι συσχετισμένη με την αποδοτικότητα της παραγωγής. Αναφέρεται στη σχέση μεταξύ της ποσότητας των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται και των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή αυτών. Η παραγωγικότητα αυξάνεται όταν με τους ίδιους παραγωγικούς πόρους παράγονται περισσότερα αγαθά από πριν ή όταν με λιγότερους παραγωγικούς πόρους παράγεται η ίδια ποσότητα αγαθών με πριν.

Η παραγωγικότητα είναι ένα μέγεθος το οποίο δεν είναι εύκολο να μετρηθεί. Ο συνηθέστερος τρόπος μέτρησής της είναι με βάση το πλήθος των ωρών εργασίας που απαιτούνται για την παραγωγή μιας ποσότητας αγαθών. Τότε γίνεται λόγος για **παραγωγικότητα της εργασίας** (labor productivity) και σχετίζεται περισσότερο με την απόδοση του εργατικού δυναμικού. Για παράδειγμα μπορεί να έχει να κάνει με παράγοντες όπως οι ικανότητες του ή η ένταση της προσπάθειάς του. Ωστόσο η απόδοση του εργατικού δυναμικού σίγουρα επηρεάζεται και από παράγοντες όπως αλλαγές στο υλικό κεφάλαιο ή αλλαγές στις μεθόδους παραγωγής. Η παραγωγικότητα μπορεί να μετρηθεί επίσης με βάση τη σύγκριση των συνολικών παραγωγικών συντελεστών που απαιτούνται στην παραγωγή, δηλαδή το ανθρώπινο και μη κεφάλαιο, σε συνδυασμό. Τότε γίνεται λόγος για **συνολική παραγωγικότητα** (multifactor productivity) η οποία σχετίζεται με το πόσο

αποτελεσματικά χρησιμοποιούνται οι παραγωγικοί πόροι -δηλαδή η εργασία και το κεφάλαιο- σαν σύνολο στην παραγωγική διαδικασία.<sup>40</sup>

Η παραγωγικότητα επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες, όπως από την εκπαίδευση και τις ικανότητες του εργατικού δυναμικού, από τα επίπεδα και τις μεταβολές τις τεχνολογίας, τις καινοτόμους μεθόδους παραγωγής αγαθών που χρησιμοποιούνται, από τα επίπεδα των επενδύσεων και από την ποσότητα και την ποιότητα του υλικού κεφαλαίου που χρησιμοποιείται (μηχανήματα και εξοπλισμός, εφόδια), από τις υποδομές κ.α. Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη της τεχνολογίας η παραγωγικότητα στους εμπορεύσιμους κλάδους αυξάνεται. Όσο πιο προηγμένο είναι το τεχνολογικό περιβάλλον, τόσο αυξάνεται η παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας ή ανά εργαζόμενο. Αυτό επιτρέπει την παραγωγή όλο και πιο σύνθετων αγαθών. Η παραγωγικότητα μιας οικονομίας μπορεί να επηρεάσει την ανταγωνιστικότητα της και τελικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της. Όταν σε μια οικονομία η παραγωγικότητα αυξάνεται, τότε αυξάνεται και η ανταγωνιστικότητα της, πράγμα που οδηγεί στη βελτίωση των εξαγωγικών της επιδόσεων. Μπορεί επίσης να επηρεάσει το επίπεδο των μισθών και των τιμών μιας χώρας, αφού όταν βελτιώνεται μπορούν να αυξηθούν και οι μισθοί χωρίς αυτό να επηρεάσει την ανταγωνιστικότητα της ενώ όταν η παραγωγικότητα μειώνεται οι μισθοί της οικονομίας πρέπει να μειωθούν προκειμένου να μην διαβρωθεί η ανταγωνιστικότητα της.<sup>41</sup>

Παρόλα αυτά, όπως θα επιβεβαιωθεί και στη συνέχεια, τα στατιστικά στοιχεία στην Ελλάδα κατά την δεκαετία του 2000-2010 δεν επιβεβαιώνουν τέτοιες συνδέσεις μεταξύ μισθών και παραγωγικότητας και αυτός φαίνεται πως ήταν και ένας από τους λόγους σημαντικής απώλειας ανταγωνιστικότητας της χώρας με αντίστοιχες επιπτώσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της.

Το ερώτημα που δημιουργείται ύστερα από την παρουσίαση της ασθένειας του κόστους του William Baumol και της έννοιας της παραγωγικότητας, είναι το αν η ελληνική οικονομία είναι μια οικονομία η οποία χαρακτηρίζεται από επίπεδα παραγωγικότητας που να δικαιολογούν την ύπαρξη του μεγάλου ποσοστού μη εμπορεύσιμων δραστηριοτήτων στη χώρα.

---

<sup>40</sup> Βλέπε: Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, (1990), Παραγωγικότητα και εισοδηματική πολιτική, στο Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, (1990), *Εισοδήματα – Τιμές – Ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα, έκθεση 15, σσ. 94-96

<sup>41</sup> Βλέπε: Γαβρόγλου Σταύρος Π., (2012), *Ανταγωνιστικότητα, μισθοί και παραγωγικότητα*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, *άρθρα και μελέτες 4/2012*, σσ. 33-35.

## Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ<sup>42</sup>

Όπως διαπιστώθηκε από τους πίνακες 1, 2 και 3, στην Ελλάδα οι εμπορεύσιμοι τομείς της οικονομίας αποτελούσαν ήδη από την αρχή της δεκαετίας του 2000-2010 λιγότερο από το 1/3 του καθαρού εγχώριου προϊόντος της χώρας, ενώ κατά τη διάρκεια της έφτασαν να αποτελούν μόλις το 1/5 αυτού. Αυτοί είναι οι τομείς όπου η παραγωγικότητα τους δεν παραμένει σταθερή και μπορεί να αυξάνεται συνεχώς με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη της τεχνολογίας. Επομένως η συμβολή των τομέων αυτών στη συνολική παραγωγικότητα της χώρας δεν αναμένεται να είναι ιδιαίτερα υψηλή. Έτσι αυτή αναμένεται να μην παρουσιάζει έντονες μεταβολές μιας και το μεγαλύτερο μέρος του καθαρού εγχώριου προϊόντος αποτελείται από τομείς που είναι σταθερής παραγωγικότητας.

Η αύξηση της παραγωγικότητας προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την αύξηση των επενδύσεων σε μια οικονομία.<sup>43</sup> Αυτό είναι λογικό μιας και οι επενδύσεις προμηθύνουν περισσότερο και αποδοτικότερο μηχανολογικό εξοπλισμό και εκμετάλλευση της τεχνολογικής προόδου. Παρόλα αυτά, στην Ελλάδα όσον αφορά τις καθαρές επενδύσεις - πέρα από το γεγονός ότι το 2010 παρουσιάζονται σχεδόν μηδενικές στο σύνολο τους - φαίνεται πως την υπό μελέτη δεκαετία το μεγαλύτερο ποσοστό τους αφορούσε μη εμπορεύσιμους κλάδους όπου η παραγωγικότητα τους δεν είναι τόσο ευαίσθητη σε μεταβολές των επενδύσεων και της τεχνολογίας. Αυτό είναι ένα δεύτερο σημάδι για το ότι η παραγωγικότητα της χώρας την εν λόγω δεκαετία δεν αναμένεται να είναι ιδιαίτερα υψηλή.

Λέχθηκε ήδη πως ένα μεγάλο κομμάτι των εισαγωγών της ελληνικής οικονομίας αφορά μηχανήματα και εξοπλισμό. Λογικό συμπέρασμα αυτού είναι πως η παραγωγή και οι εξαγωγές σε αυτούς τους τομείς δεν είναι σημαντικές, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τους πίνακες 1 και 2 που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Σύμφωνα με τους Jesus Felipe

---

<sup>42</sup> Στην παρούσα εργασία υπ' όψιν λαμβάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας. Η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη μορφή παραγωγικότητας είναι η παραγωγικότητα της εργασίας κυρίως λόγω της ευκολίας υπολογισμού της -ΑΕΠ/ σύνολο εργατικού δυναμικού ή ΑΕΠ/ ώρες εργασίας- και πρόσβασης σε στοιχεία. Παρόλα αυτά αξίζει να αναφερθεί πως η εξέλιξη της συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με τη συνολική παραγωγικότητα (Γαβρόγλου, 2012, σσ. 35).

<sup>43</sup> Βλέπε: Οικονομικό δελτίο Alpha Bank, (2006), τεύχος 97, σσ. 19

και Utsav Kumar<sup>44</sup>, με βάση στοιχεία για την περίοδο 2001-2007, η Ελλάδα εξάγει τα λιγότερο «πολύπλοκα αγαθά» και άρα χαμηλού τεχνολογικού περιεχομένου σε σχέση με άλλες 12 χώρες της Ευρώπης.<sup>45</sup> Εντυπωσιακό ωστόσο είναι πως πέρα από το ότι η εξαγωγική δραστηριότητα της Ελλάδας πάσχει σε αυτά τα «σύνθετα» προϊόντα, πάσχει επίσης σε λιγότερο σύνθετα αγαθά, όπως είναι για παράδειγμα οι πρώτες ύλες, ξυλουργικά, χαρτί, κλωστοϋφαντουργικά, και άλλα. Αγαθά τα οποία χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία ως εισροές για την παραγωγή άλλων αγαθών και που η ζήτησή τους στην χώρα μας καλύπτεται κυρίως με εισαγωγές. Αυτό εύκολα θα μπορούσε κανείς να το συμπεράνει ρίχνοντας μια απλή ματιά στους πίνακες 1 και 2 μιας και οι εισαγωγές στους περισσότερους από τους τομείς που παράγουν τα προαναφερθέντα αγαθά, ξεπερνούν το καθαρό εγχώριο προϊόν και τις εξαγωγές και το 2000 αλλά και το 2010. Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών σχεδόν σε όλους αυτούς τους τομείς είναι αρνητικό και το καθαρό εγχώριο προϊόν αυτών των αγαθών και τις δύο χρονιές είναι πολύ χαμηλό και σε αρκετούς από αυτούς ακόμη και αρνητικό.

Τέλος το συνολικό καθαρό εγχώριο προϊόν της χώρας μπορεί να αυξήθηκε κατά το πέρασμα της δεκαετίας, κυρίως όμως λόγω αυξημένης εγχώριας ζήτησης και κατανάλωσης και όχι για λόγους όπως αύξηση επενδύσεων, ανάπτυξη της οικονομίας και αύξηση της παραγωγικότητας.

Ανακεφαλαιώνοντας, η έννοια της παραγωγικότητας συνδέεται με ανεπτυγμένη τεχνολογία και τεχνογνωσία, επενδύσεις, υποδομές, καινοτομία και μια παραγωγική βάση που να επιτρέπει την παραγωγή αγαθών όλο και υψηλότερης προστιθέμενης αξίας.<sup>46</sup> Η ελληνική οικονομία όχι μόνο δεν παράγει αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας (πχ. μηχανολογικός εξοπλισμός) αλλά υστερεί και στην παραγωγή πρώτων υλών και αγαθών χαμηλότερης προστιθέμενης αξίας, δηλαδή αγαθών που αποτελούν την βάση για την παραγωγή πιο «σύνθετων» αγαθών.

Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συνεπώς ως μια οικονομία χαμηλής παραγωγικότητας της οποίας ο παραγωγικός ιστός είναι ισχνός και στερείται της

---

<sup>44</sup> Βλέπε: Jesus Felipe, Utsav Kumar, (2011b), *Unit Labor Costs in the Eurozone: The Competitiveness Debate Again*, Levy Economics Institute, Working Paper No. 65, pp. 29

<sup>45</sup> Το ίδιο και η Πορτογαλία. Οι υπόλοιπες 11 χώρες είναι: Αυστρία, Βέλγιο, Κίνα, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ισπανία

<sup>46</sup> **Προστιθέμενη αξία** είναι η αξία που προστίθεται στο προϊόν σε κάθε φάση της παραγωγικής διαδικασίας. Όσο πιο σύνθετα είναι τα αγαθά που παράγονται, τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας είναι περισσότερα, οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται είναι περισσότερες και συνεπώς τόσο πιο «υψηλή» είναι η προστιθέμενη αξία του και τόσο πιο «σύνθετο» θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το παραγόμενο αγαθό.

εσωτερικής σύνθεσης που θα μπορούσε να επιφέρει ανάπτυξη στους τομείς όπου παράγουν αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας.<sup>47</sup> Με βάση αυτά συμπεραίνεται πως η παραγωγικότητα της χώρας δεν είναι υψηλή.

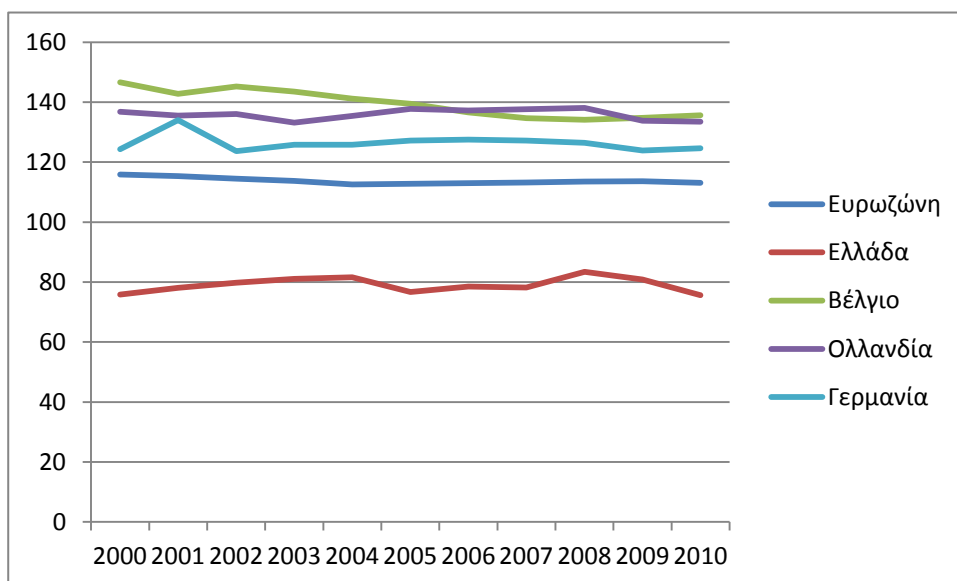
Προκειμένου να επιβεβαιωθούν τα παραπάνω και να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με την παραγωγικότητα της Ελλάδας, στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται η εξέλιξη της παραγωγικότητας εργασίας ανά ώρα εργασίας της Ελλάδας την εν λόγω δεκαετία, η παραγωγικότητα του μέσου επιπέδου των χωρών της Ευρωζώνης και η παραγωγικότητα τριών ισχυρών χωρών που χαρακτηρίζονται από αυξημένη παραγωγικότητα και καλές εξαγωγικές επιδόσεις, το Βέλγιο, τη Γερμανία και την Ολλανδία σε σχέση με την παραγωγικότητα της ΕΕ (EU-27 = 100). Προκειμένου να είναι συγκρίσιμα τα μεγέθη και να περιορίζονται οι διαφορές στα επίπεδα τιμών και τα κόστη ζωής των διαφορετικών χωρών, στο συγκεκριμένο δείκτη που χρησιμοποιείται στο γράφημα για την μέτρηση της παραγωγικότητας, το ΑΕΠ έχει αναχθεί σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (Purchasing Power Standards – PPS<sup>48</sup>)

---

<sup>47</sup> Βλέπε: Γάτσιος Κωνσταντίνος, (2013), Ομιλία στη διημερίδα της ενάτης Μαρτίου 2013 με θέμα: *Εξοδος από την Κρίση: Η πρόκληση της Εναλλακτικής πορείας*, Ινστιτούτο Ερευνών και Πολιτικής Στρατηγικής (ΙΝΕΡΠΟΣΤ) και LEVY ECONOMICS INSTITUTE

<sup>48</sup> Μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS): είναι ο τεχνικός όρος που χρησιμοποιείται από την Eurostat για το κοινό νόμισμα στο οποίο εκφράζονται τα μεγέθη των εθνικών λογαριασμών όταν προσαρμόζονται για τις διαφορές του επιπέδου τιμών χρησιμοποιώντας τις ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (Purchasing Power Parities – PPPs) έναντι του ευρώ. Υπολογίζεται διαιρώντας το εκάστοτε εθνικό μέγεθος μιας χώρας σε εθνικό νόμισμα με τις αντίστοιχες ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης. Βλέπε: Eurostat-OECD, (2012), *Methodological Manual on Purchasing Power Parities*, Eurostat Methodologies and Working papers

**Διάγραμμα 7 – Παραγωγικότητα εργασίας ανά ώρα εργασίας, δεκαετία 2000 - 2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat, Labor productivity per hour worked, Percentage of EU27 total based on PPS per hours worked - EU-27 = 100

Παρατηρώντας το γράφημα 3 επιβεβαιώνονται τα προ ειπωμένα. Γίνεται αντιληπτό πως η παραγωγικότητα εργασίας ανά ώρα της Ελλάδας καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας δεν χαρακτηρίστηκε από έντονες μεταβολές. Σε σχέση με εκείνη του μέσου επίπεδου της Ευρωζώνης καθώς επίσης και συγκριτικά με ενδεικτικά τρεις χώρες υψηλής παραγωγικότητας είναι αρκετά χαμηλότερη από την αρχή της δεκαετίας, σχεδόν η μισή σε αρκετές περιπτώσεις.

Μέσα από τον συμμετρικό πίνακα εισροών – εκροών της Ολλανδίας για το έτος 2010 και κάνοντας τους ίδιους υπολογισμούς με τον αντίστοιχο πίνακα 2 της παρούσας εργασίας φαίνεται ότι η συμμετοχή των εμπορεύσιμων κλάδων στο καθαρό εγχώριο προϊόν της Ολλανδίας ήταν περίπου 28% <sup>49</sup> και των μη εμπορεύσιμων 72%. Με βάση την θεωρία του William J. Baumol οι μη εμπορεύσιμοι κλάδοι αναπτύσσονται σαν αποτέλεσμα της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας σε μια χώρα. Επομένως θα αναμενόταν πως στην Ελλάδα όπου το επίπεδο παραγωγικότητας εργασίας είναι αρκετά χαμηλότερο σε σχέση με εκείνο της Ολλανδίας από την αρχή ως το τέλος της δεκαετίας, το ποσοστό των

<sup>49</sup> Συνολικό: 446.251 εκ., εμπορεύσιμοι κλάδοι: 122.737 εκ., μη εμπορεύσιμοι κλάδοι: 323.514 εκ.

μη εμπορεύσιμων κλάδων στο καθαρό εγχώριο προϊόν να είναι χαμηλότερο από 72% που είναι στην Ολλανδία. Παρόλα αυτά είναι ακριβώς 72%, όπως στην Ολλανδία.

Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα πως ο μεγάλος προσανατολισμός της ελληνικής παραγωγής σε τομείς μη εμπορεύσιμους, δεν δικαιολογείται από τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας.<sup>50</sup> Δεν προέρχεται δηλαδή από αυξημένη παραγωγικότητα στους εμπορεύσιμους τομείς, τεχνολογική ανάπτυξη και μεταφορά εργατικού δυναμικού από τους τομείς υψηλής παραγωγικότητας στους τομείς χαμηλής παραγωγικότητα όπως θα έπρεπε σύμφωνα με το “Baumol effect”.

#### 2.4.2.2. Μισθοί

Όσον αφορά τις αντιλήψεις του William J. Baumol σχετικά με τη σχέση μισθών-παραγωγικότητας, ούτε αυτές φαίνεται να συνάδουν με την πραγματικότητα της ελληνικής οικονομίας, όπως αυτή εξελίχθηκε τα προηγούμενα χρόνια.

Σύμφωνα με τον William J. Baumol οι μισθοί θα έπρεπε να αυξάνονται, ανάλογα με την αύξηση της παραγωγικότητας μιας οικονομίας. Εφόσον διαπιστώθηκε πως οι μη παραγωγικοί τομείς στην Ελλάδα υπερίσχυαν τη δεκαετία του 2000-2010 έναντι των παραγωγικών, οι τελευταίοι είναι πιο δύσκολο να επηρεάσουν την παραγωγικότητα του συνόλου της οικονομίας η οποία κυμάνθηκε σχεδόν σε σταθερά επίπεδα και συνεπώς θα αναμενόταν ανάλογη να είναι και η πορεία των μισθών. Παρόλα αυτά κατά τη δεκαετία του 2000-2010 δεν παρατηρήθηκε αύξηση των μισθών ανάλογη με την αύξηση της παραγωγικότητας. Η παραγωγικότητα μπορεί να έμενε σχετικά στάσιμη ή να αυξανόταν ελαφρώς όμως οι μισθοί δεν ακολούθησαν την ίδια πορεία. Αντιθέτως αυξάνονταν συνεχώς χρόνο με το χρόνο και μάλιστα σημαντικά. Όπως φαίνεται στον πίνακα 4, από το 2000 και μετά οι μισθοί χαρακτηρίζονταν από αύξηση κάθε χρόνο εκτός από το 2010 όπου παρατηρείται πτώση. Το 2009, τα εισοδήματα στην Ελλάδα ήταν περίπου 60% υψηλότερα σε σχέση με το 2000.

---

<sup>50</sup> Αυθαίρετη άποψη της συγγραφέως. Μια εμπειρική διερεύνηση πάνω στο κατά πόσο η εστίαση σε εμπορεύσιμους κλάδους οφείλεται στο “Baumol Effect” θα οδηγούσε σε πιο συγκεκριμένα συμπεράσματα.

#### Πίνακας 4

Έτη	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Μισθοί	45700,1	47971,1	55866,0	57321,4	61656,3	62,791,9	67091,8	69257,1	71663,4	72160,8	67345,5

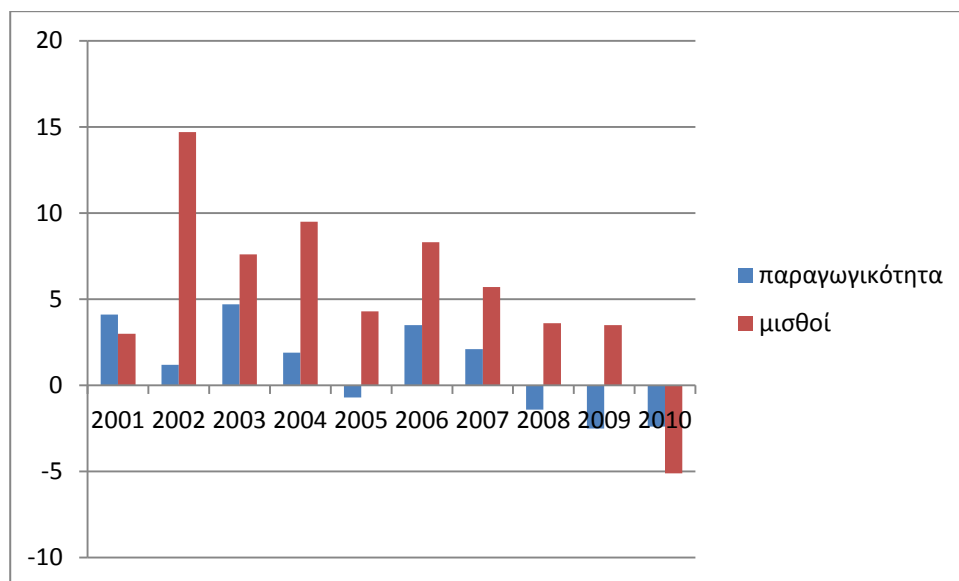
Πηγή στοιχείων: Eurostat, τρέχουσες τιμές, συνολικά μεγέθη σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS)

Οι υψηλοί μισθοί ενίσχυαν από ότι φαίνεται τη ζήτηση, η οποία στους εμπορεύσιμους κλάδους καλυπτόταν κυρίως με εισαγωγές με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών.

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια σύγκριση μεταξύ των ποσοστιαίων μεταβολών της παραγωγικότητας εργασίας και των μισθολογικών αυξήσεων ανά έτος παρουσιάζεται το παρακάτω γράφημα με τις ποσοστιαίες μεταβολές της παραγωγικότητας εργασίας και των μισθών ανά άτομο από το 2000 έως το 2010. Μέχρι και το 2009 παρατηρείται μια σαφής υπερίσχυση των μισθολογικών αυξήσεων έναντι των αυξήσεων της παραγωγικότητας της εργασίας (εξαιρέση αποτελεί το 2001). Το 2010 είναι η πρώτη χρονιά όπου παρατηρείται μείωση του ρυθμού αύξησης των μισθών, η οποία μάλιστα είναι μεγαλύτερη από εκείνη της παραγωγικότητας.



**Διάγραμμα 8 – Ποσοστιαίες μεταβολές παραγωγικότητας εργασίας και μισθών Ελλάδας ανά άτομο, δεκαετία 2000 - 2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat και υπολογισμοί από τη συγγραφέα

Επομένως συμπεραίνεται πως οι αυξήσεις των μισθών της χώρας την δεκαετία του 2000 – 2010 δεν οφείλονται σε αντίστοιχες αυξήσεις της παραγωγικότητας όπως θα αναμενόταν σύμφωνα με τη θεωρία του William J. Baumol. Πριν όμως από την προσπάθεια απαρίθμησης των λόγων που οδήγησαν στην υπερίσχυση των μη εμπορεύσιμων τομέων και στην αύξηση των μισθών, μένει να εξεταστεί τι πορεία ακολούθησαν και οι τιμές την εν λόγω δεκαετία.

### 2.4.2.3 Τιμές / Πληθωρισμός

Όλα τα παραπάνω, πέραν του ότι δεν συνάδουν με τις αντιλήψεις του William J. Baumol, δεν συνάδουν ούτε και με την παραδοχή των Balassa-Samuelson (BS effect), σύμφωνα με τους οποίους ο πληθωρισμός θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερος σε χώρες στις οποίες η παραγωγικότητα τους αυξάνει ταχύτερα.<sup>51</sup> Σύμφωνα με την θεωρία τους οι αυξήσεις της παραγωγικότητας των εμπορευσίμων τομέων προκαλούν αντίστοιχα αυξήσεις στους μισθούς αυτών των τομέων αφήνοντας τις τιμές ανεπηρέαστες. Αφού οι αυξήσεις των μισθών των εμπορευσίμων τομέων συμβαδίζουν με αυτές των μη εμπορευσίμων, θα

<sup>51</sup> Βλέπε: Bela Balassa (1964), The purchasing power parity doctrine a reappraisal, *Journal of Political economy*, p.584-596

αυξηθούν και οι μισθοί των τελευταίων αυξάνοντας όμως και τις τιμές αυτή τη φορά των μη εμπορεύσιμων αγαθών.

Οι λόγοι για τους οποίους αυξάνονται μόνο οι τιμές των μη εμπορεύσιμων αγαθών είναι δύο. Ο πρώτος είναι πως ενώ στους εμπορεύσιμους τομείς το αυξημένο κόστος παραγωγής αντισταθμίζεται από την αύξηση της παραγωγικότητας, στους μη εμπορεύσιμους πρέπει παράλληλα να αυξηθούν και οι τιμές των αγαθών προκειμένου να αποζημιωθούν οι παραγωγοί από την αύξηση του κόστους εργασίας μιας και δεν υπάρχει αυτή η αντιστάθμιση. Επιπλέον οι τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών σε μικρές οικονομίες δεν μπορούν να επηρεαστούν έτσι και αλλιώς μιας και δεν καθορίζονται εγχωρίως σε αντίθεση με τις τιμές των μη εμπορεύσιμων.<sup>52</sup>

Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα δύο θεωρήματα ο πληθωρισμός θα έπρεπε να ήταν αυξημένος στις χώρες όπου χαρακτηρίζονται από αυξημένη παραγωγικότητα. Παρόλο που, όπως δείχθηκε, η παραγωγικότητα της Ελλάδας κυμάνθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα από της Ευρωζώνης, ο πληθωρισμός της κυμάνθηκε πάνω από το μέσο επίπεδο των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης (διαφορικός πληθωρισμός<sup>53</sup>), όπως απεικονίζεται στο επόμενο διάγραμμα. Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις πως το γεγονός αυτό επηρέασε αρνητικά την ανάπτυξη της χώρας.<sup>54</sup>

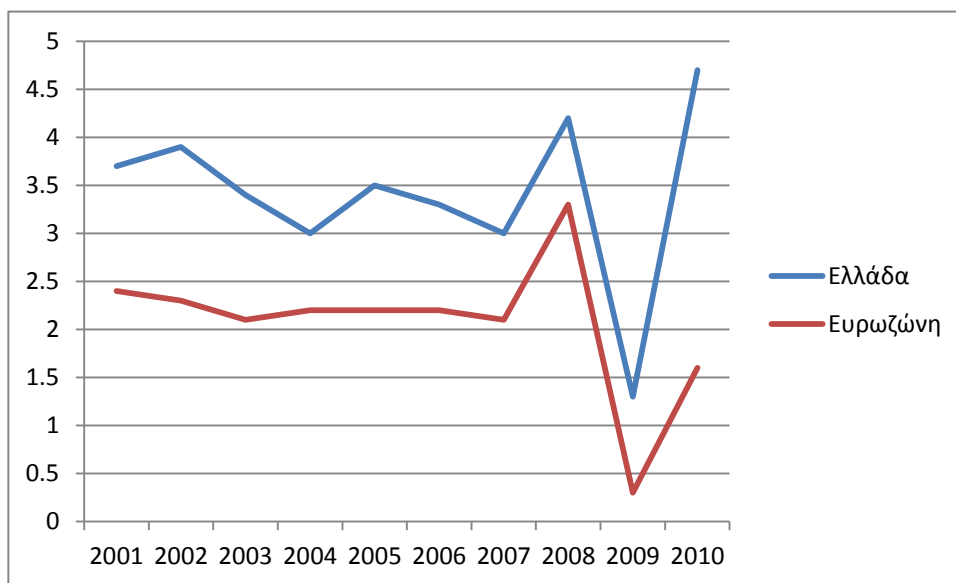
---

<sup>52</sup> Αξίζει να αναφερθεί βέβαια πως αυτό έχει δεχθεί επικρίσεις για το αν ισχύει, βλέπε για παράδειγμα: Kravis Irving B., Lipsey Robert E., (1988), *National Price Levels and the Prices of Tradables and Nontradables*, NBER, Working Paper No. 2536, pp. 5

<sup>53</sup> Σε μια νομισματική ένωση, η διαφορά του πληθωρισμού μιας χώρας σε σχέση με τον μέσο όρο των υπόλοιπων χωρών της ένωσης ονομάζεται διαφορικός πληθωρισμός. Ο Τηλέμαχος Ευθυμιάδης στο *Ευθυμιάδης Τηλέμαχος*, (2008), *Αποκλίσεις πληθωρισμών στην Ευρωζώνη, χαρακτηριστικά και αιτίες, Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 3, τεύχος 3, (σσ. 4 και 9) αναφέρει πως αιτίες του διαφορικού πληθωρισμού σε μια ένωση μπορεί να είναι η σύγκλιση των οικονομιών, οι αποκλίσεις στα περιθώρια κέρδους, οι αυξήσεις στο κόστος εργασίας που δεν συνοδεύονται από αυξήσεις της παραγωγικότητας, οι διαφορές στη δημοσιονομική πολιτική μεταξύ των χωρών και η υπόθεση Balassa-Samuelson.

<sup>54</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Fisher Stanley, (1993), *The role of macroeconomic factors in growth*, NBER Working Paper No. 4565. Σύμφωνα με τον συγγραφέα η οικονομική ανάπτυξη συνδέεται αρνητικά με τον πληθωρισμό.

**Γράφημα 9 - Ετήσιος πληθωρισμός Ελλάδας και Ευρωζώνης (μέσος όρος, τιμές καταναλωτή), δεκαετία 2000 – 2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat, Inflation rate, Harmonized Indices of Consumer Prices, Annual average rate of change (%)

Σε μια ορθώς λειτουργούσα νομισματική ένωση είναι φυσιολογικό να υπάρχουν διαφορετικοί ρυθμοί πληθωρισμού ανάμεσα σε χώρες με διαφορετικές παραγωγικότητες, ως αποτέλεσμα ενός εξισορροπητικού μηχανισμού προκειμένου να μην διαβρωθεί η ανταγωνιστικότητα των εμπορεύσιμων αγαθών των δύο χωρών.<sup>55</sup> Συνεπώς αν το φαινόμενο του διαφορικού πληθωρισμού στην Ελλάδα οφειλόταν σε αυξημένη παραγωγικότητα, δεν θα έπρεπε να ήταν ανησυχητικό. Στην προκειμένη περίπτωση όμως φαίνεται να έχει τις ρίζες του στη σύνθεση της ζήτησης και στην αυξητική τάση των μισθών.<sup>56</sup>

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των Heather D Gibson και Jim Malley (2007) για την επίδραση του Balassa – Samuelson effect στην Ελλάδα, κατά την περίοδο 1960-2003, στο άρθρο *The Contribution of Sectoral Productivity Differentials to Inflation in Greece*, σύμφωνα με την οποία, αυτή μειώθηκε αισθητά μετά την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ

<sup>55</sup> Βλέπε: De Grauwe Paul (2008), Η θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών, στο Paul De Grauwe (2008), *Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, Αθήνα, Παπαζήση, μετάφραση: Νέζης Γ., σσ. 90-92

<sup>56</sup> Οι De Gregorio Jose, Giovannini Alberto, Wolf Holger C., (1993), στο άρθρο *International evidence on tradables and nontradable inflation*, NBER, Working Paper No. 4438, προσθέτουν έναν ακόμη παράγοντα ως αιτία του πληθωρισμού των μη εμπορεύσιμων τομέων πέρα από το Balassa – Samuelson effect. Αυτός είναι η στροφή της ζήτησης προς μη εμπορεύσιμους κλάδους (σσ. 1). Αυτή η περίπτωση φαίνεται να ισχύει για την αύξηση του πληθωρισμού στην Ελλάδα αφού σύμφωνα με τους Gibson και Malley μόνο το ένα πέμπτο του διαφορικού πληθωρισμού μπορεί να αποδοθεί στο Balassa – Samuelson effect.

και μόνο το ένα πέμπτο του διαφορικού πληθωρισμού μπορεί να αποδοθεί στο Balassa – Samuelson effect.

Συμπερασματικά, η εστίαση σε μη εμπορεύσιμους τομείς, η αύξηση των μισθών καθώς επίσης και η αύξηση των τιμών στην Ελλάδα δεν δικαιολογούνται από τα επίπεδα της παραγωγικότητας της χώρας, όπως θα έπρεπε να συμβαίνει σύμφωνα με θεωρίες σπουδαίων οικονομολόγων -Balassa, Samuelson, Baumol- προκειμένου να μην διαβρώνεται η ανταγωνιστικότητα της. Στη συνέχεια θα αναφερθούν κάποιιοι λόγοι για τους οποίους η οικονομία της Ελλάδας ακολούθησε αυτή την πορεία ενώ στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το πως αυτή η πορεία επηρέασε τελικά αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μέσω της επιρροής που άσκησε στα πρότυπα κατανάλωσης και στην ανταγωνιστικότητα της χώρας.

#### **2.4.3 Αίτια Εστίασης της Παραγωγής σε μη Εμπορεύσιμους Τομείς**

Είναι σαφές πλέον πως η εστίαση της παραγωγής σε μη εμπορεύσιμα αγαθά καθ' όλη τη δεκαετία, τα οποία έφτασαν να αποτελούν μέχρι και το 77% του καθαρού εγχώριου προϊόντος το 2008, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας. Επίσης η αύξηση των μισθών και των τιμών στην Ελλάδα δεν δικαιολογείται από την αύξηση της παραγωγικότητας των τομέων παραγωγής εμπορεύσιμων αγαθών. Που οφείλεται η εστίαση της παραγωγής σε μη εμπορεύσιμα αγαθά καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας; Γιατί οι μισθοί και οι τιμές αυξάνονταν συνεχώς χωρίς να παρατηρούνται ανάλογες αυξήσεις της παραγωγικότητας της χώρας; Τέτοιου είδους ερωτήματα θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν σε αυτήν την υποενότητα του κεφαλαίου 2.

Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, ο δανεισμός έγινε πιο εύκολος και πιο φθηνός λόγω της απελευθέρωσης των τραπεζών και των χαμηλών επιτοκίων που επικρατούσαν, με αποτέλεσμα οι τράπεζες στο βωμό του κέρδους να δανείζουν στους καταναλωτές χωρίς να γίνεται μια αξιολόγηση της πιστοληπτικής τους ικανότητας, δηλαδή της δυνατότητας αποπληρωμής των χρεών τους. Η μείωση των πιστωτικών περιορισμών και των επιτοκίων και οι υπερβολικά αισιόδοξες προσδοκίες για το μελλοντικό εισόδημα οδήγησαν σε μία περίοδο υπερδανεισμού, αυξημένης ζήτησης και “υπερθέρμανσης” της οικονομίας. Η εγχώρια παραγωγή αδυνατούσε να προσαρμοστεί με τον ίδιο ρυθμό αύξησης

της ζήτησης με αποτέλεσμα την κάλυψη της ζήτησης εμπορεύσιμων αγαθών κυρίως με εισαγωγές και την εστίαση της παραγωγής σε μη εμπορεύσιμα αγαθά.<sup>57</sup>

Όταν υπάρχει αυξημένη ζήτηση σε μια οικονομία, περισσότεροι παραγωγικοί πόροι απαιτούνται στην παραγωγή των μη εμπορεύσιμων αγαθών, πράγμα που προκαλεί αύξηση της τιμής τους. Αυτό συνεπάγεται υψηλή κατανάλωση, χαμηλή παραγωγή εμπορεύσιμων αγαθών, και υψηλές τιμές μη εμπορεύσιμων αγαθών.<sup>58</sup>

Πιο αναλυτικά, η υψηλή ζήτηση στην ελληνική οικονομία λόγω της υπερβάλλουσας ρευστότητας επέτρεπε στις επιχειρήσεις να προσφέρουν αυξήσεις στους μισθούς. Στη συνέχεια το αυξημένο κόστος εργασίας λόγω των αυξημένων μισθών το επέριπταν στις τιμές διατηρώντας ανεπηρέαστα ή αυξάνοντας τα περιθώρια κέρδους.<sup>59</sup> Οι τιμές όμως των εμπορεύσιμων αγαθών δεν μπορούσαν να επηρεαστούν, λόγω του ότι η Ελλάδα σαν μια μικρή οικονομία, είναι λήπτρια τιμών οι οποίες καθορίζονται σε διεθνές επίπεδο. Σαν αποτέλεσμα, αυξάνονταν μόνο οι τιμές των μη εμπορεύσιμων αγαθών, όπου μπορούν να καθοριστούν εγχωρίως επειδή δεν δέχονται τις πιέσεις του διεθνούς ανταγωνισμού.<sup>60</sup> Η κατανομή όμως των παραγωγικών πόρων μεταξύ εμπορεύσιμων και μη τομέων καθορίζεται από την σχετική τιμή τους. Μια αύξηση για παράδειγμα των τιμών των μη εμπορεύσιμων σε σχέση με τις τιμές των εμπορεύσιμων οδηγεί σε μεταφορά εργατικού δυναμικού από τους τομείς εμπορεύσιμων αγαθών σε αυτούς των μη εμπορεύσιμων.<sup>61</sup> Έτσι, τελικά η αύξηση των τιμών των μη εμπορευσίμων σε σχέση με τις τιμές των εμπορευσίμων κλάδων οδηγούσε στον προσανατολισμό του εργατικού δυναμικού προς μη εμπορεύσιμους κλάδους, αφού οι αυξημένες τιμές δημιουργούσαν μεγαλύτερα περιθώρια αμοιβών και κερδών.

---

<sup>57</sup> Βλέπε: Ιωάννου Δημήτριος Α. (2012), Η αναπόφευκτη εσωτερική υποτίμηση, *The Athens Review of Books*, Τεύχος 26ο

<sup>58</sup> Βλέπε: Végh Carlos A., (2012), *Non-Tradable Goods and Relative Prices*, University of Maryland, pp. 1-4

<sup>59</sup> Βλέπε: Οικονόμου Γεώργιος Ε., (2012), *Η Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας και η Εξάρτησή της από την Ακολουθούμενη Πολιτική και τις Εξελίξεις των Οικονομιών των Χωρών στη Νομισματική Ένωση*, από την Ημερίδα της ενάτης Ιουλίου 2012 με θέμα «Η αγορά εργασίας σε κρίση», σσ. 5

<sup>60</sup> Το κατά πόσο η αύξηση των μισθών αποτελεί τον σημαντικότερο λόγο για τον οποίο αυξήθηκαν οι τιμές είναι ένα ζήτημα το οποίο χρειάζεται εμπειρική διερεύνηση για να απαντηθεί. Ο πληθωρισμός πέρα από την αύξηση των μισθών φαίνεται πως επηρεάστηκε και από άλλους παράγοντες όπως η υπερκατανάλωση και τα αυξημένα δημοσιονομικά ελλείμματα (Γιαννίτσης, Ζωγραφάκης, Καστέλλη, 2009, σσ. 125 & Αναστασάτος 2008, σσ. 16), ωστόσο μπορεί να γίνει δεκτό πως σίγουρα η συσχέτιση μεταξύ αύξησης μισθών και αύξησης τιμών είναι θετική.

<sup>61</sup> Βλέπε: Αναστασάτος Τάσος, Μαλλιαρόπουλος Δημήτριος, (2011), *Ανταγωνιστικότητα, Εξωτερικό Έλλειμμα και Εξωτερικό Χρέος της Ελληνικής Οικονομίας*, *Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 6, τεύχος 3, σσ. 8

Επίσης όσο ανέβαινε το εισόδημα, ανέβαινε και η ζήτηση για υπηρεσίες έναντι για προϊόντα, διότι οι υπηρεσίες θεωρούνται αγαθό πολυτελείας.<sup>62</sup> Όσο η ανάπτυξη αυτής της κατηγορίας τομέων υπερθερμαινόταν, τόσο αυξανόταν η ζήτηση. Όσο αυξανόταν η ζήτηση, τόσο δινόταν το περιθώριο στους εργοδότες να αυξάνουν τους μισθούς και τις τιμές και ούτω καθεξής, δημιουργώντας έτσι ένα φαύλο κύκλο στην ελληνική οικονομία ο οποίος όλο και ευνοούσε τον προσανατολισμό προς μη εμπορεύσιμους κλάδους καθώς επίσης και τις αυξήσεις των μισθών και των τιμών μέχρις ότου ξέσπασε η κρίση στη χώρα.<sup>63</sup>

Συμπερασματικά, η εστίαση σε μη εμπορεύσιμους κλάδους τη δεκαετία αυτή μπορεί να αποδοθεί στην αυξημένη ζήτηση και την υψηλή κατανάλωση, η οποία όπως φαίνεται και στους πίνακες ξεπερνούσε επί μονίμου βάσεως το καθαρό εγχώριο προϊόν. Οι μη εμπορεύσιμοι τομείς οι οποίοι αναπτύχθηκαν ως επί το πλείστον στην Ελλάδα την εν λόγω δεκαετία ήταν ο Δημόσιος τομέας, ο τομέας των κατασκευών, και το εμπόριο.

Το μέγεθος των τομέων των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών ήταν μικρό, άρα και ο ρόλος τους στον καθορισμό των συνολικών τιμών της οικονομίας. Παράλληλα ο υψηλός δανεισμός προς τον ιδιωτικό τομέα δεν διοχετευόταν σε αποταμίευση και επενδύσεις σε παραγωγικούς τομείς της οικονομίας αλλά στην κατανάλωση όπως δείχθηκε και στους πίνακες 1 και 2. Είναι προφανείς οι μακροχρόνιες επιπτώσεις που αυτή η κατάσταση είναι ικανή να επιφέρει. Λόγω της εστίασης της οικονομίας σε τομείς που χαρακτηρίζονται από στασιμότητα της παραγωγικότητας τους και δεν συμβάλουν στην αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, αυτή παραμένει στάσιμη. Επίσης, καθώς οι τομείς που παράγουν αγαθά τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διεθνούς εμπορίου δεν είναι ανεπτυγμένοι, η ελληνική οικονομία στο σύνολο της καταναλώνει αυτά τα αγαθά κυρίως μέσω εισαγωγών, χωρίς παράλληλα να υπάρχουν εξαγωγές μέσω των οποίων αυτές οι εισαγωγές να χρηματοδοτούνται. Στο επόμενο κεφάλαιο θα περιγραφεί αναλυτικά, το

---

<sup>62</sup> Βλέπε: Αναστασάτος Τάσος, (2008), Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής, *Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 3, τεύχος 6, σσ. 18

<sup>63</sup> Ο Γεώργιος Ε. Οικονόμου θεωρεί πως ένας ακόμη από τους λόγους που μπορεί να συμβάλει στην επιβίωση κλάδων χαμηλής παραγωγικότητας, είναι η υψηλή μετανάστευση, αφού έτσι προκαλείται αύξηση εργατικού δυναμικού χαμηλής τεχνικής εξειδίκευσης εργασίας και χαμηλής παραγωγικότητας. Αυτό επιτρέπει, την επιβίωση δραστηριοτήτων χαμηλής έντασης εργασίας (για παράδειγμα ο τομέας κατασκευών) προς εκμετάλλευση του χαμηλού κόστους. Βλέπε: Οικονόμου Γεώργιος, (2010), Γενική θεώρηση: Η σημασία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μετά την ένταξη της χώρας στην ζώνη του ευρώ, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθεί Ι., Συμιγιάνης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, σσ. 18

πώς όλα όσα περιγράφηκαν στο κεφάλαιο 2 συνδέονται με τα ελλείμματα του ισοζυγίου  
τρεχουσών συναλλαγών.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

### ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ/ΑΙΤΙΕΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 2000-2010

Η συγκεκριμένη δεκαετία, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat χαρακτηρίστηκε από παρατεταμένα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που έφτασαν σχεδόν μέχρι το 15% του ΑΕΠ όπως φαίνεται στο γράφημα 1. Αυτό όπως θα δειχθεί στη συνέχεια αποδίδεται σε διάφορους λόγους όπως η υπερκατανάλωση και η σημαντική διάβρωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Προς αυτή την κατεύθυνση οδήγησαν διάφοροι παράγοντες οι οποίοι θα αναφερθούν στη συνέχεια όπως είναι ενδεικτικά οι επιπτώσεις από την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ, η παραγωγική δομή της χώρας, ο πληθωρισμός κ.α..

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια προσπάθεια να απαριθμιστούν οι σημαντικότεροι παράγοντες οι οποίοι συνέβαλαν στα παρατεταμένα και επίμονα ελλείμματα του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας την δεκαετία του 2000–2010 τόσο από μικροοικονομική όσο και από μακροοικονομική σκοπιά.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο μέσω της παρουσίασης των εθνικολογιστικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας ανά κλάδο εξάχθηκαν μεταξύ άλλων δύο σημαντικά συμπεράσματα:

1) Καταναλωτικές αποφάσεις: Το πρώτο είναι πως η οικονομία χαρακτηριζόταν ήδη από το 2000 και συνέχισε να χαρακτηρίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας από αυξημένη εγχώρια συνολική ζήτηση η οποία επί μια σειρά ετών υπερέβαινε το συνολικό καθαρό εγχώριο προϊόν της οικονομίας, ενώ παράλληλα δεν πραγματοποιούνταν επενδύσεις οι οποίες θα μπορούσαν να συντελέσουν μακροπρόθεσμα σε μια ομαλή αποπληρωμή των χρεών της χώρας στο μέλλον. Επιπλέον οι εισαγωγές της χώρας ξεπερνούσαν τις εξαγωγές της επί μονίμου βάσεως.

2) Διάρθρωση κλάδων: Το δεύτερο σημαντικό συμπέρασμα που εξάχθηκε είναι πως τη δεκαετία του 2000-2010 το μεγαλύτερο ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος αποτελούταν από μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, ενώ η ζήτηση για εμπορεύσιμα καλυπτόταν ως επί το πλείστον από εισαγωγές των αγαθών αυτών. Αυτά τα ποσοστά



συμμετοχής των μη εμπορεύσιμων κλάδων στο καθαρό εγχώριο προϊόν δεν δικαιολογούνται από τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας όπως επίσης δεν δικαιολογούνται και οι αυξήσεις των μισθών και των τιμών, όπως θα συνέβαινε αν ίσχυε το 'Baumol effect'.

Πως οι αποφάσεις του ιδιωτικού και του Δημόσιου τομέα για το πώς θα κατανεμηθεί το εισόδημά τους υπήρξαν αιτία που οδήγησε σε σημαντικά ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τι επηρέασε αυτές τις αποφάσεις τους? Πως η διάρθρωση των κλάδων οδήγησε σε σημαντική απώλεια ανταγωνιστικότητας και τελικά σε χρόνια ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών? Είναι η κατάσταση διατηρήσιμη? Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν τέτοιου είδους ερωτήματα.

### 3.1 Διάλογος Επενδύσεων – Αποταμιεύσεων

Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συμπίπτει με την διαφορά των συνολικών αποταμιεύσεων και επενδύσεων της οικονομίας ( $S - I = CA$ ). Όταν η εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προσεγγίζεται μέσω της διαφοράς επενδύσεων-αποταμίευσης τότε πρόκειται για την διαχρονική – μακροοικονομική προσέγγιση<sup>64</sup> (Intertemporal Model) στην οποία δίνεται έμφαση στους μακροοικονομικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις καταναλωτικές και επενδυτικές αποφάσεις της οικονομίας (Δημόσιου και ιδιωτικού τομέα) και κατ' επέκταση το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας.

Παρατηρώντας τους πίνακες 1, 2 και 3 προκύπτει το συμπέρασμα πως η συνολική καθαρή αποταμίευση όντας αρνητική ήδη από το 2000, είχε μειωθεί ακόμα περισσότερο το 2010 και μάλιστα σημαντικά, πράγμα όπου σε συνδυασμό με την θετική καθαρή επένδυση δείχνει πως υπάρχει έλλειμμα καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας (σχέση 4). Έτσι προκύπτει έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Επομένως γίνεται αμέσως αντιληπτό πως οι αποφάσεις του συνόλου της οικονομίας, δηλαδή Δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, για το πώς θα δαπανήσουν το διαθέσιμο εισόδημα τους, πόσο θα καταναλώσουν,

---

<sup>64</sup> Για περαιτέρω ανάλυση βλέπε για παράδειγμα: Obstfeld Maurice, Rogoff Kenneth, (1995), *The intertemporal approach to the current account*, *Handbook of International Economics*, vol. III, pp. 1731-1797

πόσο θα επενδύσουν και πόσο θα αποταμιεύσουν αποτελεί σημαντική πηγή προέλευσης των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

**Σημαντική πτώση της ιδιωτικής αποταμίευσης:** Στην Ελλάδα την δεκαετία του 2000-2010, όπως φαίνεται από τους πίνακες, τα ελλείμματα διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα λόγω της μείωσης της αποταμίευσης -που ήταν αρνητική ήδη από την αρχή της δεκαετίας- και όχι λόγω της αύξησης των επενδύσεων. Είναι όμως η αποταμίευση του ιδιωτικού ή του Δημόσιου τομέα αυτή που επηρέασε κυρίως τις εξελίξεις? Εφόσον η αποταμίευση του κλάδου του Δημοσίου τομέα δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά το 2010 σε σχέση με το 2000 -και τις δύο χρονολογίες ήταν περίπου στο - 2% ως ποσοστό του καθαρού εγχώριου προϊόντος σύμφωνα με τους πίνακες 1 και 2- συμπεραίνεται πως το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης της συνολικής αποταμίευσης της οικονομίας οφείλεται στη μείωση της αποταμίευσης του ιδιωτικού τομέα. Παράλληλα η επενδυτική δραστηριότητα ήταν περιορισμένη καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας. Ωστόσο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση των παραγόντων οι οποίοι προσδιορίζουν τις επιλογές των αποφάσεων του ιδιωτικού τομέα οι οποίες επηρέασαν σημαντικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας

Ένα ζήτημα που έχει παίξει κεντρικό ρόλο σε πολλές οικονομικές μελέτες είναι οι προσδοκίες.<sup>65</sup> Σημαντική έμφαση έχει δοθεί στις προσδοκίες των καταναλωτών σχετικά με τον πληθωρισμό – για παράδειγμα ορθολογικές προσδοκίες.<sup>66</sup> Ωστόσο δεν είναι μόνο οι προσδοκίες σχετικά με τον πληθωρισμό που ασκούν επίδραση στις οικονομικές εξελίξεις. Οι προσδοκίες σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη διάφορων μακροοικονομικών μεταβλητών δεν χωρεί αμφιβολία πως επηρεάζουν τις καταναλωτικές και επενδυτικές αποφάσεις της οικονομίας. Για παράδειγμα οι αισιόδοξες προσδοκίες των καταναλωτών ως προς το μελλοντικό τους εισόδημα μπορεί να οδηγήσουν σε υπερκατανάλωση. Επίσης οι προσδοκίες τους σχετικά με μελλοντική φορολογική επιβάρυνση μπορεί να επηρεάσει την καταναλωτική τους συμπεριφορά -ρικαρδιανή ισοδυναμία.<sup>67</sup>

---

<sup>65</sup> Για παράδειγμα προσαρμοζόμενες και ορθολογικές, βλέπε: Gertchev Nikolay, (2007), A Critique of Adaptive and Rational Expectations, *Quart J Austrian Econ*, 10, pp. 313-329, και Blanchflower David G., MacCoille Conall, (2009), *The formation of inflation expectations: an empirical analysis for the UK*, NBER, Working Paper No. 15388

<sup>66</sup> Βλέπε: Muth John F., (1961), Rational Expectations and the Theory of Price Movements, *Econometrica*, Vol. 29, No. 3., pp. 315-335

<sup>67</sup> Βλέπε: Buchanas James M., (1976), Barro on the Rixardian Equivalence Theorem, *Journal of Political Economy*

**Ρικαρδιανή ισοδυναμία:** Το αν οι καταναλωτές μιας οικονομίας λειτουργούν σύμφωνα με την ρικαρδιανή ισοδυναμία ή όχι, επηρεάζει τις καταναλωτικές και επενδυτικές αποφάσεις τους και κατά συνέπεια το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, όταν υπάρχουν δημοσιονομικά ελλείμματα, οι καταναλωτές προσδοκούν στο μέλλον αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων και έτσι για λόγους πρόνοιας αποταμιεύουν μέρος του εισοδήματός τους. Σε μια οικονομία όπου ισχύει η ρικαρδιανή ισοδυναμία, η ιδιωτική αποταμίευση αντισταθμίζει τα δημοσιονομικά ελλείμματα και έτσι οι επιδράσεις τους στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι μηδενικές. Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, αν θεωρηθεί δεδομένο πως κατά την υπό μελέτη δεκαετία παρουσιάζονταν δημοσιονομικά ελλείμματα, τότε εύκολα συμπεραίνει κανείς πως οι έλληνες καταναλωτές δεν λειτουργούν σύμφωνα με τη ρικαρδιανή ισοδυναμία. Μια ακόμη ένδειξη αποτελεί το ότι η αποταμίευση ακολουθούσε πτωτική πορεία. Αυτό σημαίνει, όπως θα λεχθεί και στη συνέχεια, πως η δημοσιονομική πολιτική και τα δημοσιονομικά ελλείμματα επίσης επηρέασαν αρνητικά την εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Αξίζει να γίνει αναφορά στην εμπειρική μελέτη των Μελίνα Α. Βασαρδάνη, Σοφοκλή Ν. Μπρισίμη, Χρήστου Παπάζογλου, Νικόλαου Θ. Τσαβέα και Γεώργιου Χονδρογιάννη,<sup>68</sup> οι οποίοι με αφετηρία την εθνικολογιστική ταυτότητα διερευνούν οικονομικά, με στοιχεία για τα έτη 1960–2007, τους προσδιοριστικούς παράγοντες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δίνοντας έμφαση στους παράγοντες που επηρέασαν την ιδιωτική αποταμίευση, η οποία φαίνεται να είναι η κυριότερη αιτία που επηρέασε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τη δεκαετία 2000-2010. Τα σημαντικότερα από τα συμπεράσματα τους παρατίθενται εν συνεχεία:

**Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία:** Σε παρακάτω υποενότητα της παρούσας εργασίας θα γίνει πιο λεπτομερής αναφορά και επεξήγηση της έννοιας της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας και για το πώς αυτή επηρεάζει το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μέσω της επίδρασής της στην ανταγωνιστικότητα της χώρας. Πέραν όμως της επίδρασής της στην ανταγωνιστικότητα και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των ανωτέρω συγγραφέων, η ανατίμηση της συναλλαγματικής

---

<sup>68</sup> Βλέπε: Βασαρδάνη Μελίνα Α., Μπρισίμης Σοφοκλής Ν., Παπάζογλου Χρήστος, Τσαβέας Νικόλαος Θ., Χονδρογιάννης Γεώργιος, (2010), Προσδιοριστικοί παράγοντες και διατηρησιμότητα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε περιόδους διαρθρωτικών μεταβολών, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθεί Ι., Συμγιάννης Γ., (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

ισοτιμίας που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα τη δεκαετία 2000-2010 οδήγησε σε αύξηση των εισαγωγών και της κατανάλωσης και μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης, πράγμα που επηρέασε αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

**Δίδυμα ελλείμματα:** Η επιλογή του ιδιωτικού τομέα να μην αποφασίζει σύμφωνα με την “ρικαρδιανή ισοδυναμία” οδήγησε στην μη αντιστάθμιση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μέσω της ιδιωτικής αποταμίευσης, με αποτέλεσμα αυτά να αποτελούν αιτία των ανισορροπιών του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών όπως επιβεβαιώνει και η οικονομετρική μελέτη των ανωτέρω συγγραφέων. Στην περίπτωση λοιπόν της Ελλάδας αυτά τα δύο ελλείμματα είναι αλληλένδετα, καθώς το ένα επηρεάζει το άλλο μέσω ενός ανατροφοδοτούμενου φαύλου κύκλου (υπόθεση δίδυμων ελλειμμάτων). Η εν λόγω μελέτη, όπως και άλλες,<sup>69</sup> επιβεβαιώνουν αυτή τη θεωρία, αποδεικνύοντας ότι για την Ελλάδα απορρίπτεται η υπόθεση της ρικαρδιανής ισοδυναμίας και ισχύει η υπόθεση των “δίδυμων ελλειμμάτων”

**Απελευθέρωση των χρηματοοικονομικών αγορών:** Ο σημαντικότερος παράγοντας που οδήγησε στη μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης και έτσι στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σύμφωνα με την εν λόγω οικονομετρική μελέτη, είναι η απελευθέρωση των χρηματοοικονομικών αγορών. Τα επιτόκια μειώθηκαν και ο δανεισμός προς τον ιδιωτικό τομέα έγινε πολύ πιο εύκολη υπόθεση, γεγονός που επηρέασε τα πρότυπα κατανάλωσης και οδήγησε σε υπερκατανάλωση, μεγάλη μείωση της αποταμίευσης και εστίαση της παραγωγής σε μη εμπορεύσιμους κλάδους.

Αξίζει να τονιστεί το γεγονός πως η ύπαρξη μη εμπορεύσιμων τομέων μπορεί να επηρεάσει τα πρότυπα κατανάλωσης και την συναλλαγματική ισοτιμία σε μια οικονομία είναι όπως επισημαίνουν οι Maurice Obstfeld και Kenneth Rogoff (1995, pp. 1752-1754). Εάν, παραδείγματος χάριν, αυξηθούν οι προτιμήσεις των καταναλωτών και της παραγωγής υπέρ των μη εμπορεύσιμων αγαθών, οι επενδύσεις θα μειωθούν. Έτσι προκειμένου να εξάγονται πιο ρεαλιστικά συμπεράσματα στις μελέτες είναι πολύ σημαντικό να λαμβάνεται

---

<sup>69</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Μαριόλης Θεόδωρος, (2011), Δίδυμα ελλείμματα και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας, στο Μαριόλης Θεόδωρος, (2011), *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Matura και Chronis Panagiotis, Palaiodimos George, (2013), *Fiscal Policy Mix and Current Account Imbalances in Periods of Structural Change*, Bank of Greece, Economic research department

υπόψη η ύπαρξη των μη εμπορεύσιμων τομέων στα οικονομικά μοντέλα που χρησιμοποιούνται.<sup>70</sup> Στην προκειμένη περίπτωση και σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο οι μη εμπορεύσιμοι τομείς στην Ελλάδα τη δεκαετία 2000-2010 λόγω του μεγάλου ποσοστού συμμετοχής τους στο καθαρό εγχώριο προϊόν, σίγουρα επηρέασαν την εξέλιξη της εθνικής αποταμίευσης-επένδυσης της χώρας.

### 3.2 Ανταγωνιστικότητα

Η εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να εξεταστεί και σε μικροοικονομικό επίπεδο. Σε αυτή την περίπτωση δίνεται σημαντική έμφαση στην εξέλιξη των τιμών/κόστους σε μια οικονομία και στην επιρροή που ασκούν στην ανταγωνιστικότητα της, η οποία κατ' επέκταση επηρεάζει την πορεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Πέραν της επιρροής που ασκήθηκε στα πρότυπα κατανάλωσης που εξετάστηκαν ως στιγμή, την δεκαετία 2000-2010 η σύνθεση της παραγωγικής βάσης της χώρας και τα μη δικαιολογημένα από την παραγωγικότητα της επίπεδα τιμών/μισθών, επηρέασαν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της. Σύμφωνα με πολλούς μελετητές η χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας επηρεάζει αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της (Μαλλιαρόπουλος, 2011, σσ. 362). Λαμβάνοντας αυτό ως δεδομένο καθώς επίσης και το ότι η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που υποφέρει από το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας<sup>71</sup> αναμένεται πως η εξέλιξη της πορείας της ανταγωνιστικότητας της χώρας είναι ένας από τους λόγους που συνέβαλε στα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Πριν όμως γίνει η προσπάθεια να δειχθεί πως οι εξελίξεις παραγωγικότητας, μισθών, τιμών, και διάρθρωσης κλάδων επηρέασαν, μέσω της επιρροής τους στην ανταγωνιστικότητα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας, θα γίνει η προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας του όρου της ανταγωνιστικότητας.

---

<sup>70</sup> Βλέπε επίσης: Ostry Jonathan d., (1988), *The Balance of Trade, Terms of Trade, and Real Exchange Rate: An Intertemporal Optimizing Framework*, International Monetary Fund, Paper No. 88/2, pp. 32

<sup>71</sup> Οι υπόλοιπες είναι: Πορτογαλία, Ιταλία, Ισπανία, Ιρλανδία. Βλέπε: Jesus Felipe, Kumar Utsav, (2011a), *Do some countries in the Euro zone need an internal devaluation? A reassessment of what unit labour costs really mean*, Vox, Research-based policy analysis and commentary from leading economists, pp.

## Η ΕΝΝΟΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Δεν υπάρχει αμφισβήτηση πως ένα από τα μεγαλύτερα κομμάτια της οικονομικής ανάλυσης αποτελεί η ανταγωνιστικότητα των οικονομιών. Είναι ένας παράγοντας που η εξέλιξη του επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, χρησιμοποιείται επίσης ως προσδιοριστικός παράγοντας για την σύγκριση των επιδόσεων διάφορων οικονομιών, ενώ οι πολιτικές έχουν πάντα ως στόχο την αύξηση της. Παρόλα αυτά, το να δοθεί ένας συγκεκριμένος κοινά αποδεκτός ορισμός για αυτή την έννοια δεν είναι εύκολη υπόθεση.

Η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας μπορεί να προσεγγιστεί από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Αυτή που μετριέται πιο εύκολα είναι η **ανταγωνιστικότητα τιμών/κόστους**. Συνήθεις τρόποι μέτρησης της είναι οι δείκτες της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας, και το μοναδιαίο κόστος εργασίας. Ωστόσο έμφαση δίνεται τα τελευταία χρόνια και στην **διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα**, η οποία έχει να κάνει περισσότερο με την ποιότητα των εξαγωγών, καθώς επίσης και στην **ανταγωνιστικότητα σχετικών τιμών**, η οποία έχει να κάνει με τις τιμές που επικρατούν στους εμπορεύσιμους κλάδους συγκριτικά με τις τιμές που επικρατούν στους μη εμπορεύσιμους σε μια χώρα. Η διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα, καθώς επίσης και η ανταγωνιστικότητα σχετικών τιμών δεν είναι τόσο εύκολο να μετρηθούν.

Γενικά η μέτρηση της ανταγωνιστικότητας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Για παράδειγμα άλλοι δείκτες συγκρίνουν τιμές, ενώ άλλοι δείκτες συγκρίνουν κόστη εργασίας με συνέπεια τα αποτελέσματα να διαφέρουν. Επίσης σε άλλους δείκτες χρησιμοποιείται το ονομαστικό και σε άλλους το πραγματικό κόστος εργασίας. Ωστόσο ο συνηθέστερος δείκτης μέτρησης της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας είναι το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας. Όσο αυτό ανεβαίνει, τόσο η ανταγωνιστικότητα συρρικνώνεται και το αντίθετο (Kumar & Jesus, 2011b, pp. 2.)

Οι συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας τιμών / κόστους έχουν δεχθεί κατά καιρούς διάφορες επικρίσεις όσον αφορά την αποτελεσματικότητα τους προκειμένου να μετρήσουν την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Ο Δημήτριος Μαλλιαρόπουλος σημειώνει πως:

«Ένας δείκτης ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να πληροί τις εξής προϋποθέσεις:

- 1) Να μετράει την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών, δηλαδή των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, και όχι όλης της οικονομίας, καθώς σημαντικό μέρος της οικονομίας παράγει μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, όπως το Δημόσιο, ο κατασκευαστικός κλάδος κ.λπ. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την Ελλάδα, όπου και οι δύο αυτοί τομείς είναι συγκριτικά μεγάλοι.
- 2) Να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι στον κλάδο των αγαθών οι ανταγωνιστές της Ελλάδας είναι συχνά διαφορετικές χώρες από αυτές στον κλάδο των υπηρεσιών, όπως ο τουρισμός. Για παράδειγμα, η Γερμανία είναι ένας από τους μεγαλύτερους εξαγωγικούς προορισμούς των ελληνικών προϊόντων και οι έλληνες εξαγωγείς βιομηχανικών προϊόντων αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό από τους γερμανούς παραγωγούς καθώς και παραγωγούς άλλων χωρών, οι οποίοι εξάγουν συγκρίσιμα προϊόντα στη Γερμανία. Ωστόσο, η Γερμανία δεν είναι ανταγωνιστής της Ελλάδας στον κλάδο του τουρισμού, διότι προσφέρει χειμερινό τουρισμό, ενώ η Ελλάδα προσφέρει καλοκαιρινές διακοπές.»<sup>72</sup>

Για λόγους όπως οι παραπάνω έχουν κατασκευαστεί από διάφορους μελετητές και εναλλακτικοί δείκτες ανταγωνιστικότητας, με συνέπεια να υπάρχουν διαφωνίες όσων αφορά τα συμπεράσματα διαφόρων ερευνών και μελετών οικονομολόγων.

### **3.2.1 Ανταγωνιστικότητα Τιμών και Κόστους Εργασίας**

Διαδεδομένη προσέγγιση για την ανάλυση του προβλήματος της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας είναι αυτή των τιμών και του κόστους εργασίας. Αυτή δίνει έμφαση σε παράγοντες όπως η εξέλιξη των τιμών και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε σύγκριση με τους εμπορικούς εταίρους της εκάστοτε οικονομίας, σε αντιπαράθεση με την εξέλιξη της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας (Προβόπουλος,

---

<sup>72</sup> Βλέπε για παράδειγμα: Μαλλιάρopoulos Δημήτριος, (2011), Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ , στο Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Γκόρτσος Χρήστος Βλ., (2011), *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Αθήνα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, σσ. 362-363

2010). Συνήθεις δείκτες ανταγωνιστικότητας που χρησιμοποιούνται με κριτήριο τις τιμές των προϊόντων και το κόστος εργασίας είναι:<sup>73</sup>

- 1) Οι δείκτες πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας
- 2) Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος

### 3.2.1.1 Δείκτες Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας

Με την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, η χώρα στερήθηκε τη δυνατότητα της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της μέσω της υποτίμησης του νομίσματος της, ρόλο που πλέον καλείται να ασκήσει η ευκαμψία των μισθών και των τιμών (Οικονόμου, 2012, σσ. 4). Σε μια νομισματική ένωση, όταν οι τιμές μιας χώρας αυξάνονται σε σύγκριση με τις τιμές μιας άλλης (ή ενός συνόλου χωρών) τότε η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία ανατιμάται και η ανταγωνιστικότητα της μειώνεται. Καθώς οι τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών δεν καθορίζονται εγχωρίως, οι τιμές των μη εμπορεύσιμων καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την συναλλαγματική ισοτιμία (Ruscher & Wolff, 2009, pp. 2-3 και 6).

Ο δείκτης της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (Real Effective Exchange Rate - REER) είναι ο λόγος των σχετικών τιμών χωρών εκφρασμένων σε κοινό νόμισμα και προκύπτει από τον δείκτη ονομαστικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας λαμβάνοντας υπόψη τα επίπεδα πληθωρισμού των χωρών. Για να υπολογιστεί, γίνεται προσαρμογή (αποπληθωρισμός) της ονομαστικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας με έναν δείκτη σχετικών τιμών ή σχετικού κόστους παραγωγής των αγαθών που παράγονται σε μια χώρα συγκριτικά με τα παραγόμενα στο εξωτερικό αυτής.<sup>74</sup>

Μια άνοδος αυτού του δείκτη είναι πιθανό να αντανakλά υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και το αντίθετο. Καθώς μια χώρα συμμετέχουσα σε μια νομισματική ένωση στερείται της δυνατότητας υποτίμησης του νομίσματός της προκειμένου να επηρεάσει τα επίπεδα ανταγωνιστικότητας της, είναι σημαντικό σε

---

<sup>73</sup> Βλέπε: Γιαννίσης Τάσος, Ζωγραφάκης Σταύρος, Καστέλλη Ιωάννα, Μακρή Δέσποινα, (2009), Η δυναμική της Ελληνικής εξειδίκευσης και ανταγωνιστικότητας 1994-2007 στο Γιαννίσης Τάσος, Ζωγραφάκης Σταύρος, Καστέλλη Ιωάννα, Μακρή Δέσποινα, (2009), *Ανταγωνιστικότητα και τεχνολογία στην Ελλάδα*, Αθήνα, Παπαζήση, σσ. 110

<sup>74</sup> Βλέπε: Βασαρδάνη Μ., Κατηφόρης Χρ, Μανασάκη Ά, (2010), Η διεθνής ανταγωνιστικότητα και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθαί Ι., Συμιγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, σσ. 85-90



περίπτωση που ο πληθωρισμός της υπερβαίνει το μέσο επίπεδο των υπόλοιπων χωρών να εξεταστεί η πηγή προέλευσης του.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις πως οι διαφορές παραγωγικότητας των εμπορεύσιμων κλάδων μεταξύ των χωρών είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που προκαλούν μεταβολές στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες τους (Balassa – Samuelson effect).<sup>75</sup> Όπως δείχθηκε πρωτίτερα ο διαφορικός πληθωρισμός της Ελλάδας κυμάνθηκε σε υψηλότερα επίπεδα από εκείνον της ευρωζώνης καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, όμως παράλληλα δε φαίνεται να είχε τις ρίζες του σε αυξήσεις της παραγωγικότητας της χώρας. Τι συνέπειες είχε αυτό για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας?

Το αν η ύπαρξη διαφορικού πληθωρισμού είναι ικανή να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία μιας χώρας εξαρτάται από τις αιτίες ύπαρξής του. Στις περιπτώσεις όπου οφείλεται σε λανθασμένες οικονομικές πολιτικές ή σε αυξήσεις μισθών που δεν οφείλονται σε αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας,<sup>76</sup> ο διαφορικός πληθωρισμός μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ευημερία μιας χώρας (Ευθυμιάδης, 2008, σσ. 7-9). Αυτό φαίνεται να έχει συμβεί και στην περίπτωση της Ελλάδας, αφού ο υψηλός πληθωρισμός δεν οφειλόταν στην αύξηση της παραγωγικότητας της χώρας. Οι συνεχόμενες αυξήσεις μισθών και ο πληθωρισμός, κατέστησαν τις ελληνικές εξαγωγές ακριβότερες τόσο σε όρους τιμών όσο και σε όρους κόστους εργασίας, κάνοντας την χώρα λιγότερο ανταγωνιστική. (Μαλλιάρη, 2011, σσ. 360).

Εφόσον λοιπόν ο πληθωρισμός κυμάνθηκε σε υψηλά επίπεδα, υψηλότερα του μέσου πληθωρισμού της ευρωζώνης, χωρίς αντίστοιχες αυξήσεις της παραγωγικότητας, ο δείκτης πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας της Ελλάδας αναμένεται να ακολουθήσει αυξητική πορεία κατά την διάρκεια της δεκαετίας, επηρεάζοντας αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Αξίζει βέβαια να αναφερθεί πως η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας επηρεάστηκε επίσης αρνητικά από τη συνεχή ανατίμηση του ευρώ κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξής του (Μαλλιάρη & Αναστασάτος, 2011, σσ. 1 και 4).

---

<sup>75</sup> Βλέπε επίσης: De Gregorio José, Wolf Holger C., (1994), *Terms of trade productivity and the real exchange rate*, NBER, Working Paper No. 4807

<sup>76</sup> Οι Mohsen Bahmani-Oskooee και Ilir Miteza έχουν αποδείξει οικονομετρικά πως η παραγωγικότητα συσχετίζεται θετικά με την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία, βλέπε: Bahmani-Oskooee Mohsen, Miteza Ilir, (2004), Panel cointegration and productivity bias hypothesis, *Journal of Economic Studies* Vol. 31 No. 5, pp. 448-456

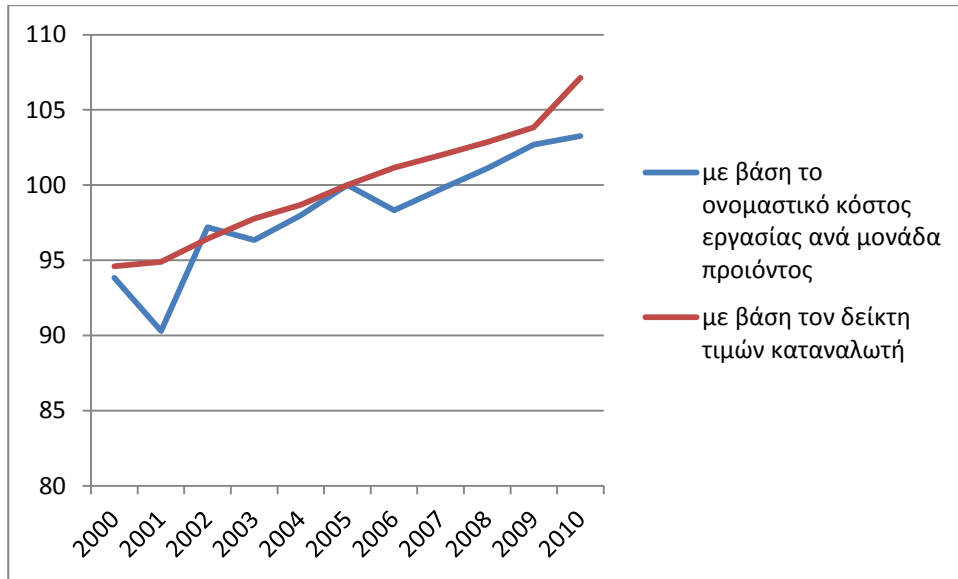
Η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία υπολογίζεται από διάφορους διεθνείς οργανισμούς και κεντρικές τράπεζες, όπως για παράδειγμα Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (European Central Bank), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund) οι οποίοι ίσως να εμφανίζουν μερικές διαφορές στην μεθοδολογία υπολογισμού.<sup>77</sup> Ανάλογα με τη μεθοδολογία μπορεί να χρησιμοποιούνται διαφορετικοί δείκτες σχετικών τιμών ή σχετικού κόστους παραγωγής οι οποίοι προσαρμόζονται στον δείκτη της ονομαστικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας για τον υπολογισμό της πραγματικής (αποπληθωριστές). Αυτοί είναι: οι τιμές των εξαγόμενων προϊόντων, ο δείκτης τιμών καταναλωτή (ΔΤΚ), το κόστος εργασίας ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος στη μεταποίηση ή στο σύνολο της οικονομίας και ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ (Γιαννίτσης, Ζωγραφάκης & Καστέλλη, 2009, σσ. 111-118 και Βασαρδάνη, Κατηφόρης & Μανασσάκη, 2010, σσ. 87).

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζεται η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία της Ελλάδας έναντι του μέσου επιπέδου των χωρών της Ευρωζώνης κατά την δεκαετία του 2000-2010, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, με βάση δύο διαφορετικούς αποπληθωριστές. Ο ένας είναι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας και ο άλλος είναι ο δείκτης τιμών καταναλωτή.

---

<sup>77</sup> Για περαιτέρω ανάλυση στο Lauro Bernadette, Schmitz Martin, (2012), *Euro area exchange rate-based competitiveness indicators: a comparison of methodologies and empirical results*, European Central Bank, παρέχεται μία επισκόπηση των διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων.

**Διάγραμμα 10 – Πραγματική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμία της  
Ελλάδας Έναντι Ε.Ε. – 17, δεκαετία 2000-2010**



Πηγή στοιχείων: Eurostat, *Industrial countries' effective exchange rates, index 2005 = 100*

Όπως φαίνεται από το σχήμα, με βάση τον δείκτη τιμών καταναλωτή, η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία της Ελλάδας ακολούθησε σχεδόν σταθερά αυξητική πορεία καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας. Με βάση το μοναδιαίο κόστος εργασίας εμφανίζεται ελαφρώς καλύτερη, αυτή τη φορά με κάποιες αυξομειώσεις αλλά και πάλι ακολουθώντας αυξητική πορεία από το 2000 έως το 2010.

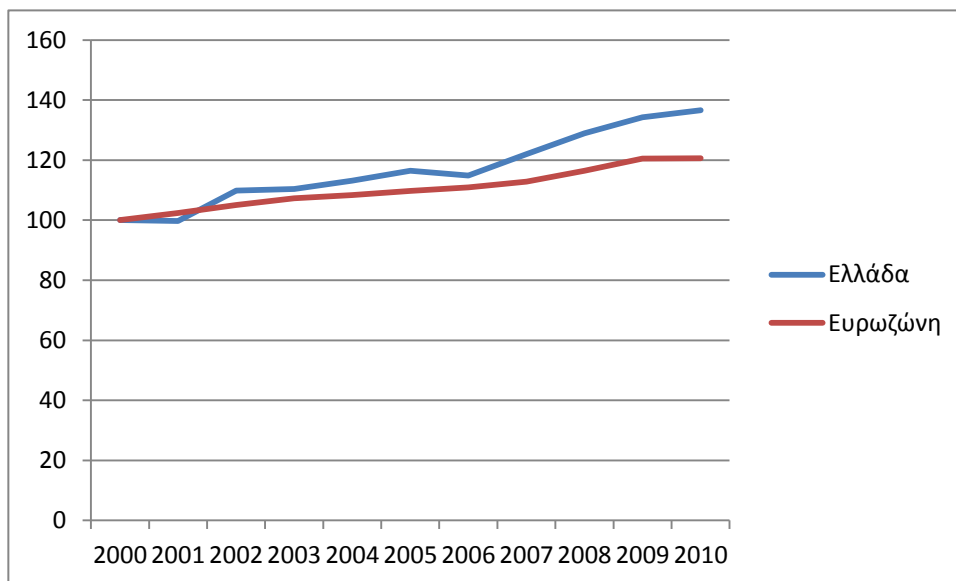
Συμπερασματικά μπορεί χρησιμοποιώντας διαφορετικούς αποπληθωριστές στον υπολογισμό του δείκτη πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας να αντικατοπτρίζεται λίγο μεγαλύτερη ή λίγο μικρότερη απώλεια ανταγωνιστικότητας της χώρας, ωστόσο η σημαντική απώλεια ανταγωνιστικότητας καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας είναι απόλυτα εμφανής. Σημαντική ευθύνη για αυτή την αύξηση των τιμών της χώρας έχει η απελευθέρωση των αγορών που οδήγησε σε υπερκατανάλωση. Επιπλέον, το έλλειμμα που προέρχεται από την διαφορά αποταμίευσης – επένδυσης είναι λιγότερο διατηρήσιμο όταν συνοδεύεται από ανατίμηση της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας η οποία προκαλεί απώλεια ανταγωνιστικότητας (Roubini & Wachtel, 1998, pp. 3 και 8-9). Συνεπώς το ζήτημα της διατηρησιμότητας έρχεται για ακόμη μια φορά στο προσκήνιο.

### 3.2.1.2 Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος

Ένας από τους συνηθέστερους δείκτες μέτρησης της ανταγωνιστικότητας τιμών/κόστους μιας χώρας, στο οποίο έχουν επικεντρωθεί πολλές οικονομικές αναλύσεις είναι το μοναδιαίο κόστος εργασίας - ΜΚΕ. Όσο αυτό ανεβαίνει τόσο η ανταγωνιστικότητα συρρικνώνεται και το αντίθετο. Ισούται με το ονομαστικό μέσο κόστος εργασίας, δηλαδή το μισθολογικό κόστος μιας οικονομίας, διά την παραγωγικότητα της. Όσο οι μισθοί αυξάνονται, το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξάνεται και η ανταγωνιστικότητα μειώνεται. Όσο η παραγωγικότητα αυξάνεται, το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας μειώνεται και η ανταγωνιστικότητα αυξάνεται. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο ανεπτυγμένες οικονομίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ταχεία άνοδο της παραγωγικότητας τους μπορούν να κάνουν αυξήσεις στους μισθούς των εργαζομένων ανάλογους της αύξησης της παραγωγικότητας χωρίς να επηρεάζεται αρνητικά η ανταγωνιστικότητά τους. Παρόλα αυτά, όπως δείχθηκε πιο πάνω, στην Ελλάδα τη δεκαετία του 2000-2010 οι μισθοί αυξάνονταν χωρίς να υπάρχουν ανάλογες αυξήσεις της παραγωγικότητας. Έτσι γίνεται αμέσως αντιληπτό πως το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξανόταν και συνεπώς η απώλεια ανταγωνιστικότητας συσσωρευόταν.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας της Ελλάδας σε σύγκριση με εκείνο του μέσου επιπέδου των χωρών της ευρωζώνης την δεκαετία που πέρασε. Όπως φαίνεται από το διάγραμμα την δεκαετία που πέρασε, το ανά μονάδα προϊόντος κόστος εργασίας της Ελλάδας κυμάνθηκε σε υψηλότερα επίπεδα από αυτό της ευρωζώνης (με εξαίρεση τη χρονολογία 2001), πράγμα που αντικατοπτρίζει την χαμηλή ανταγωνιστικότητά της. Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας ακολούθησε αυξητική πορεία, με άλλα λόγια η ανταγωνιστικότητά της χώρας διαβρωνόταν ολοένα και περισσότερο. Αυτό αποδίδεται στο ρυθμό αύξησης του κόστους εργασίας, ο οποίος αυξάνονταν πάνω από το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της χώρας, με αποτέλεσμα να διευρύνονται τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μέσω της μείωσης της ανταγωνιστικότητας. (Οικονόμου, 2012, σσ. 6). Το επίπεδο των τιμών και των μισθών επηρέασαν κατά μεγάλο βαθμό οι μη εμπορεύσιμοι τομείς της οικονομίας, μιας και αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος της και συνεπώς ο ρόλος των εμπορεύσιμων τομέων στον καθορισμό τους ήταν περιορισμένος.

**Διάγραμμα 11 - Ονομαστικό ανά μονάδα προϊόντος κόστος εργασίας Ελλάδας και Ε.Ε. – 17, δεκαετία 2000 - 2010**



Πηγή στοιχείων: *European Commission, «DIRECTORATE GENERAL ECFIN ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS», Statistical Annex of European Economy SPRING 2009*

Αξίζει να γίνει αναφορά στο γεγονός πως πίσω από την αύξηση των τιμών και του κόστους κρύβεται και πάλι η απελευθέρωση των αγορών και η υπερκατανάλωση.

**Μειονεκτήματα δεικτών ανταγωνιστικότητας τιμών/ κόστους εργασίας:**

Το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας ως δείκτης της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας έχει δεχθεί επικρίσεις για το αν είναι αποτελεσματικός ή όχι. Οι Γιάννης Δαφέρμος και Μαρία Νικολαΐδη (2010)<sup>78</sup> εξηγούν για ποιο λόγο το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας δεν αποτελεί επαρκή προσδιοριστικό παράγοντα του εμπορικού ισοζυγίου. Πιο συγκεκριμένα θεωρούν πως:

1) Πρώτον οι μεταβολές στο μοναδιαίο κόστος εργασίας μιας οικονομίας δεν αντανακλώνται απαραίτητα στις τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή των αγαθών και των υπηρεσιών που μπορούν να εξαχθούν ή να υποκατασταθούν στην εγχώρια αγορά από εισαγόμενα. Το μοναδιαίο κόστος εργασίας ως δείκτης αφορά το

<sup>78</sup> Δαφέρμος Γιάννης, Νικολαΐδη Μαρία, (2010), *Πώς μπορεί να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας;* Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, *Κείμενα πολιτικής* / 5, σσ. 2-5

σύνολο της οικονομίας και όχι μόνο τους κλάδους που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Συνεπώς, όταν για παράδειγμα υπάρχει μείωση στο συνολικό μοναδιαίο κόστος εργασίας της οικονομίας ως αποτέλεσμα μισθολογικών μειώσεων σε κλάδους που παράγουν ελάχιστα ή καθόλου εμπορεύσιμα αγαθά ή υπηρεσίες, οι άμεσες επιδράσεις στις τιμές των εμπορεύσιμων δεν αναμένεται να είναι σημαντικές

2) Δεύτερον θεωρούν πώς ο δείκτης αυτός δεν λαμβάνει υπόψη την διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα μιας χώρας, δηλαδή παράγοντες που δεν συνδέονται με την τιμή, όπως για παράδειγμα η ποιότητα των αγαθών, η αξιοποίηση της τεχνολογίας, οι επενδύσεις κ.α. που παίζουν επίσης καθοριστικό παράγοντα στην εξαγωγική επίδοση μιας χώρας.

Γενικότερα οι δείκτες της συναλλαγματικής ισοτιμίας και του κόστους ανά μονάδα προϊόντος ως εργαλεία μέτρησης της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας εμφανίζουν μειονεκτήματα. Για παράδειγμα δεν διευκολύνουν την διεξαγωγή συμπερασμάτων για την ανταγωνιστικότητα επιμέρους προϊόντων ή κλάδων. Επίσης δεν λαμβάνουν υπόψη την παραγωγικότητα του κεφαλαίου καθώς επίσης και διάφορους τεχνολογικούς και διαρθρωτικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας. Αποτελούν απρόσωπους, ποσοτικούς δείκτες που δεν αντικατοπτρίζουν τις συνολικές επιδράσεις και το συνολικό πρόβλημα. Για αυτό θεωρείται πως αποτελούν απλά μια ένδειξη της εξέλιξης της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας και πως δεν εκφράζουν με απόλυτη ακρίβεια τις πραγματικές ανταγωνιστικές επιδόσεις της. (Μανασσάκη, Κατηφόρης & Βασαρδάνη, 2010, σσ. 85-86 και Γιαννίτσης, Ζωγραφάκης & Καστέλλη, 2009, σσ. 111)

### **3.2.2 Διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα (non – price competitiveness)**

Το μοναδιαίο κόστος εργασίας αποτέλεσε για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα σχεδόν αποκλειστικό τρόπο μέτρησης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών. Στη συνέχεια μετά από μια σειρά εμπειρικών μελετών και με αφορμή το παράδοξο του kaldor<sup>79</sup> άρχισαν να λαμβάνονται υπόψη και παράγοντες εκτός τιμών και κόστους για την μέτρηση της

---

<sup>79</sup> Σύμφωνα με το παράδοξο του Kaldor, οι χώρες όπου μεταπολεμικά εμφάνισαν το υψηλότερο κόστος εργασίας ήταν εκείνες που κατέλαβαν και τα μεγαλύτερα μερίδια αγοράς. Βλέπε: Kaldor N., (1978), *The effect of devaluations on trade in manufactures*, further essays on applied economics, London, Duckworth

ανταγωνιστικότητας (βλέπε για παράδειγμα: Γιαννίτσης, Ζωγραφάκης & Καστέλλη, 2009, σσ. 24-25 και Jesus & Kumar, 2011b, pp.3 ).

Πλέον είναι κοινώς αποδεκτό πως πέραν των παραγόντων τιμών και κόστους υπάρχουν και άλλοι παράγοντες διαρθρωτικής φύσεως που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι για παράδειγμα η υψηλή τεχνολογία και καινοτομία, καθώς επιτρέπουν την παραγωγή αγαθών που είναι ποιοτικά, δηλαδή υψηλού τεχνολογικού περιεχομένου και υψηλής προστιθέμενης αξίας ή ακόμα και δομικοί-θεσμικοί παράγοντες (Αναστασάτος & Μαλλιαρόπουλος, 2011, σσ. 12-14 και Βασαρδάνη, Κατηφόρης & Μανασσάκη, 2010, σσ. 118-120).

Η μη συμπερίληψη τέτοιου είδους παραγόντων στον υπολογισμό της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας μπορεί να οδηγήσει σε παραπλανητικά και λανθασμένα συμπεράσματα. Σύμφωνα με τους Di Mauro και Forster,<sup>80</sup> λόγω της παγκοσμιοποίησης η ανταγωνιστικότητα έχει γίνει ακόμα πιο δύσκολο να οριστεί και να μετρηθεί. Θεωρούν πως η επικέντρωση στην ανταγωνιστικότητα των τιμών και του κόστους μιας χώρας δεν είναι αρκετή προκειμένου να εξαχθούν ολοκληρωμένα συμπεράσματα, και δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην ενίσχυση του παράγοντα της παραγωγικότητας.

Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα εμπειρικά αποτελέσματα της οικονομετρικής μελέτης των Παναγιώτη Αθανάσογλου και Ιωάννα Βαρδάκα στο άρθρο τους «New trade theory, non-price competitiveness and export performance».<sup>81</sup> Προκειμένου να εκτιμήσουν την ζήτηση για τις ελληνικές εξαγωγές, προσθέτουν στο παραδοσιακό μοντέλο<sup>82</sup> μία επιπλέον μεταβλητή διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας σαν μέτρο της ποικιλίας και της ποιότητας των αγαθών, η οποία προσεγγίζεται από το απόθεμα κεφαλαίου (New Trade Theory Model<sup>83</sup>). Χρησιμοποιώντας τετραμηνιαία στοιχεία για την περίοδο 1962-1999 καταλήγουν μεταξύ άλλων στο εντυπωσιακό συμπέρασμα πως η

---

<sup>80</sup> Βλέπε: Di Mauro Filippo, Forster Katrin, (2008), *The globalization and the competitiveness of the euro area*, European Central Bank, Occasional paper series, No. 97pp. 4-5

<sup>81</sup> Βλέπε: Athanasoglou Panayiotis, Bardaka Ioanna, (2010), New trade theory, non-price competitiveness and export performance, *Economic Modelling*, Vol. 27, No. 1

<sup>82</sup> Το οποίο είναι:  $X_d = x(PX_g, PX_c, Y_f)$ , όπου  $X_d$  είναι η ποσότητα των εξαγωγών,  $PX_g$  η τιμή του εγχώριου προϊόντος,  $PX_c$  η τιμή του προϊόντος των ανταγωνιστών,  $Y_f$  τα πραγματικά ξένο εισόδημα, βλέπε: Athanasoglou, Bardaka, 2010, pp. 9

<sup>83</sup> Σύμφωνα με τη "Νέα θεωρία του Διεθνούς Εμπορίου" (New trade theory), πέραν των παραγόντων κόστους στο διεθνές εμπόριο ως προσδιοριστικό παράγοντα της ζήτησης των εξαγωγών, δίνεται έμφαση και στην διαφοροποίηση των αγαθών, είτε όσον αφορά την ποικιλία τους (οριζόντια διαφοροποίηση), είτε όσον αφορά την ποιότητα τους (κάθετη διαφοροποίηση), Βλέπε για παράδειγμα: Krugman Paul, (1989), Differences in income elasticities and trends in real exchange rates, *European Economic Review* 33, 1031-1054 και Grossman Gene M., Helpman Elhanan, (1991), *Innovation and growth in the global economy*, Massachusetts Institute of technology, pp. 43 – 111

διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα η οποία συχνά παραλείπεται σαν προσδιοριστικός παράγοντας της ζήτησης των εξαγωγών από τα παραδοσιακά μοντέλα, είναι εξαιρετικής σημασίας τόσο στη μεσοπρόθεσμη όσο και στη μακροπρόθεσμη περίοδο. Επιπλέον πέραν της άμεσης επίδρασης της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας στην επίδοση των εξαγωγών, επιδρά και έμμεσα σε αυτές, μέσω της μείωσης του ρόλου που παίζει η ανταγωνιστικότητα τιμών / κόστους.

Επίσης οι Jesus Felipe και Utsav Kumar (2011a, pp.3 & 2011b, pp.1, 26-28), θεωρούν πως οι χώρες που πάσχουν από χαμηλή ανταγωνιστικότητα δεν θα πρέπει να επικεντρώνονται στη μείωση του κόστους εργασίας, η οποία θα μειώσει την ζήτηση και τελικά θα χειροτερεύσει ακόμα περισσότερο την οικονομική κατάσταση, αλλά στην αναβάθμιση των προϊόντων που εξάγουν. Θα πρέπει να στρέψουν την παραγωγή και τις εξαγωγές τους σε περισσότερο σύνθετα αγαθά με υψηλή προστιθέμενη αξία.<sup>84</sup>

Πράγματι, η επικέντρωση μιας οικονομίας μόνο και μόνο στο μειωμένο κόστος εργασίας θα μπορούσε να συνεισφέρει στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας κόστους σε επιθυμητά επίπεδα όμως δεν θα επέφερε σημαντικά αναπτυξιακά αποτελέσματα (Οικονόμου, 2012, σσ. 12). Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός πως πέραν της μείωσης του κόστους εργασίας, ιδιαίτερης σημασίας είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και η αναβάθμιση των εξαγωγών (Jesus & Kumar 2011b, pp. 1). Για να γίνει αυτό θα πρέπει παράλληλα να δοθεί έμφαση στον παράγοντα της επένδυσης, ο οποίος είναι ένας παράγοντας στενά συνδεδεμένος με την παραγωγικότητα (Alpha Bank, 2006, σσ. 19 και 34). Επένδυση σε γνώση, σε τεχνολογία, σε μηχανολογικό εξοπλισμό και σε υποδομές, όπου παράλληλα θα οδηγήσουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και στην διαφοροποίηση των εξαγωγίμων αγαθών, όσον αφορά τόσο την ποικιλία όσο και την ποιότητα τους.

Σίγουρα η ελαχιστοποίηση του κόστους θα έπρεπε να επιδιώκεται μέχρι ένα σημείο από μια οικονομία προκειμένου να μην διαβρώνεται η ανταγωνιστικότητά τιμών/κόστους της. Όμως παράγοντες που έχουν να κάνουν με την υψηλή τεχνολογία και καινοτομία και υψηλή ποιότητα παραγωγής μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση των εξαγωγών της χώρας μέσω της δημιουργίας ποιοτικών, επώνυμων αγαθών, διεθνούς φήμης τα οποία μπορούν ακόμα και να πωληθούν σε υψηλότερες τιμές λόγω της ποιότητας τους

---

<sup>84</sup> Αξίζει να αναφερθεί πως οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι για την Ελλάδα και την Πορτογαλία αυτή η λύση δεν είναι εύκολη και θα πρέπει να αποτελεί μακροπρόθεσμο στόχο, βλ. pp. 28



(Μαλλιαρόπουλος & Αναστασάτος 2011, σσ. 12-14). Σημαντική είναι επομένως η υψηλή διαφοροποίηση των προϊόντων καθώς η ζήτηση δεν προσδιορίζεται μόνο από τις τιμές αλλά και από άλλους παράγοντες, όπως η ποιότητα και οι αναγνωρίσιμες ετικέτες.

Η παραγωγή είναι σημαντικό να επικεντρώνεται σε αγαθά για τα οποία η διεθνής ζήτηση βαίνει αυξανόμενη καθώς επίσης και σε αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας (Δαφέρμος & Νικολαΐδη 2010, σσ. 7). Οι παραγωγικές επενδύσεις και το αποδοτικό ανθρώπινο δυναμικό είναι επίσης παράγοντες που μπορούν να έχουν σημαντική συμβολή στην παραγωγικότητα και την διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας.

Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να συμβάλει στη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας είναι η ποιότητα των θεσμών. Θετικά θα μπορούσε να επηρεάσει τη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα και άρα το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μιας χώρας η ύπαρξη ενός θεσμικού πλαισίου που να ευνοεί τις ξένες άμεσες επενδύσεις, οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν τις εξαγωγικές επιδόσεις της χώρας η οποία δέχεται την επένδυση μέσω της μεταφοράς τεχνογνωσίας (Βασαρδάνη, Κατηφόρης & Μανασσάκη, 2010, σσ. 120).

Όσον αφορά την Ελλάδα, μέχρι τώρα έχει γίνει αντιληπτό πως την δεκαετία του 2000-2010 η χώρα έχασε πολύ σε ανταγωνιστικότητα τιμών και κόστους εργασίας, χωρίς την χρήση πολιτικών συγκράτησης των μισθών. Παράλληλα όμως, η έλλειψη παραγωγικών επενδύσεων, η διάρθρωση των κλάδων της και η παραγωγική δομή της δεν αφήνουν και πολλά περιθώρια ανάπτυξης μέσω της βελτίωσης της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας.

Όπως έγινε αντιληπτό μέσω των πινάκων 1 και 2 οι τομείς με το μεγαλύτερο μερίδιο στη διαμόρφωση του καθαρού εγχώριου προϊόντος είναι χαμηλής έντασης τεχνολογίας (εμπόριο, κατασκευές). Σύμφωνα με τους Jesus και Kumar (2011b, pp. 29), όπως ειπώθηκε και πρωτίτερα οι εξαγωγές της Ελλάδας συγκεντρώνονται στα λιγότερο πολύπλοκα προϊόντα. Εξάγει προϊόντα χαμηλής τεχνολογίας και χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Όπως έχει δειχθεί άλλωστε στους πίνακες 1 και 2 της εργασίας δεν υπήρξαν σημαντικές επενδύσεις σε εμπορεύσιμους κλάδους. Σύμφωνα με τον Αθανάσογλου (2010, σσ. 131) η τεχνολογική αναβάθμιση εξαρτάται από εισαγωγές από το εξωτερικό. Επίσης οι εμπορεύσιμοι τομείς οι οποίοι θα μπορούσαν να παράγουν αγαθά που αποτελούν ως επί το πλείστον αντικείμενο διεθνούς εμπορίου και έτσι μέσω των εξαγωγών θα μπορούσε να αντισταθμιστεί τα έλλειμμα, δεν έχουν σημαντική συμβολή στο καθαρό εγχώριο προϊόν

της χώρας και έτσι το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών είναι ελλειμματικό. Καθώς αυτοί οι τομείς είναι που μπορούν να χαρακτηρισθούν από σημαντικές αυξήσεις της παραγωγικότητας μέσω τεχνολογικών εφαρμογών, ο ρόλος τους στον επηρεασμό των συνολικών επιδόσεων της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας είναι περιορισμένος. Συμπερασματικά η ελληνική οικονομία υστερεί σε τεχνολογία και τεχνογνωσία. Επίσης το θεσμικό πλαίσιο της χώρας αποθαρρύνει την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων για λόγους όπως η έντονη γραφειοκρατία και οι υψηλές φορολογικές επιβαρύνσεις (Alpha Bank, 2006, σσ. 33-34 και Βασαρδάνη, Κατηφόρης & Μανασσάκη, 2010, σσ. 120). Όλα αυτά απεικονίζουν την χαμηλή διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα της χώρας.

### 3.2.3 Ανταγωνιστικότητα Σχετικών Τιμών

Με τον όρο σχετικές τιμές γίνεται αναφορά στις τιμές των αγαθών όχι κατά απόλυτη τιμή αλλά σε σύγκριση με τις τιμές κάποιων άλλων αγαθών. Οι επιλογές των νοικοκυριών για κατανάλωση και η κατανομή των παραγωγικών πόρων μιας οικονομίας εξαρτάται από τις σχετικές τιμές μεταξύ αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει πως αν για παράδειγμα οι τιμές και οι μισθοί μειωθούν στους μη εμπορεύσιμους τομείς αλλά όχι στους εμπορεύσιμους, αυτό θα αποτελέσει κίνητρο για μεταφορά παραγωγικών πόρων στους μη εμπορεύσιμους τομείς, πράγμα που θα συμβάλει στην ανάπτυξή τους.

Οι Δημήτριος Μαλλιάρopoulos και Τάσος Αναστασάτος (2011, σσ. 1) αναφέρουν πως η απώλεια ανταγωνιστικότητας και κατά συνέπεια η επιδείνωση του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών της χώρας κατά την τελευταία δεκαετία, αντανακλά μεταξύ άλλων τους εξής παράγοντες: Πρώτον, την αύξηση του κόστους εργασίας και των τιμών της Ελλάδας σε σχέση με τους εμπορικούς της εταίρους.<sup>85</sup> Επίσης αντανακλά τη χαμηλή διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και τέλος αντανακλά την αύξηση των τιμών των μη εμπορεύσιμων αγαθών σε σχέση με τα εμπορεύσιμα. Οι πρώτοι δύο παράγοντες είναι οι παράγοντες που έχουν αναφερθεί ήδη στην παρούσα εργασία και επηρεάζουν άμεσα την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών στην διεθνή αγορά.

---

<sup>85</sup> Σύμφωνα στοιχεία της Eurostat πάνω από το 50% των εξαγωγών και των εισαγωγών της Ελλάδας αφορούν την ΕΕ (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>). Επίσης σύμφωνα με στοιχεία του «The observatory of economic complexity» (<http://atlas.media.mit.edu/country/grc/>) και του «trading economics» (<http://www.tradingeconomics.com/greece/exports>), οι τρεις πρώτες χώρες εισαγωγείς ελληνικών προϊόντων είναι η Ιταλία, η Γερμανία και η Κύπρος

Σημαντικό είναι σε αυτό το σημείο να εξεταστεί και ο τρίτος παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει την κατανομή των παραγωγικών πόρων της χώρας μεταξύ του τομέα των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών και του τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία προορίζονται για εγχώρια κατανάλωση. Επηρεάζει άραγε αυτός ο παράγοντας το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών?

Πιο συγκεκριμένα οι Δ. Μαλλιάρopoulos και Τ. Αναστασάτος χωρίζουν την απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας σε δύο μέρη:

α) Το ένα αφορά την απώλεια ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών λόγω αυξημένου κόστους εργασίας και τιμών ή χαμηλής διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και β) το άλλο την απώλεια ανταγωνιστικότητας η οποία οφείλεται καθαρά και μόνο σε **μεταφορά εργατικού δυναμικού από τους τομείς εμπορεύσιμων αγαθών σε τομείς μη εμπορευσίμων**. Αυτό που προσπαθούν να εξετάσουν στην μελέτη τους είναι σε ποιο από τα δύο αυτά μέρη οφείλεται ως επί το πλείστον η απώλεια της ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Όπως επισημαίνουν οι συγγραφείς, η κατασκευή ενός δείκτη για την μέτρηση του ποσοστού της επιδείνωσης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας η οποία οφείλεται στην άνοδο της σχετικής τιμής των μη εμπορεύσιμων δεν είναι εύκολη (σσ. 9). Παρόλα αυτά, μέσω της κατασκευής ενός εναλλακτικού δείκτη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας,<sup>86</sup> ο οποίος μετρά την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών σε όρους σχετικών τιμών και μισθών, κατέληξαν στο εντυπωσιακό συμπέρασμα πως η απώλεια ανταγωνιστικότητας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση μισθών και τιμών στους κλάδους των μη εμπορευσίμων αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με τους κλάδους των εμπορεύσιμων με αποτέλεσμα την μεταφορά παραγωγικών πόρων στους πρώτους, πράγμα που συνέβαλε στην μεγάλη ανάπτυξή τους. Συγκεκριμένα συμπεραίνουν πως το 70% της απώλειας ανταγωνιστικότητας οφείλεται στην αύξηση των σχετικών μισθών και τιμών των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, ενώ μόνο το 30% οφείλεται στην αύξηση του κόστους των εξαγωγίμων αγαθών (πράγμα που σε σημαντικό βαθμό οφείλεται στην ανατίμηση του ευρώ).

---

<sup>86</sup> Η βασική διαφορά μεταξύ των δεικτών ανταγωνιστικότητας των διεθνών οργανισμών και κεντρικών τραπεζών με αυτόν της μελέτης του Δ. Μαλλιάρopoulos και του Τ. Αναστασάτου είναι πως μετρά την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών μόνο, δηλαδή μόνο των εμπορευσίμων αγαθών και υπηρεσιών και όχι την ανταγωνιστικότητα όλης της οικονομίας συμπεριλαμβανομένης και των μη εμπορευσίμων κλάδων. Επίσης για τον κλάδο των υπηρεσιών μετράει την ανταγωνιστικότητα έναντι διαφορετικών χωρών απ' ό,τι για τα αγαθά καθώς οι ανταγωνιστές είναι διαφορετικοί για τον κλάδο των υπηρεσιών και διαφορετικοί για τον κλάδο των αγαθών.

Η στροφή των παραγωγικών πόρων μιας οικονομίας σε μη εμπορεύσιμους τομείς οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων στους εμπορεύσιμους τομείς, οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν θετικά την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας (Obstfeld & Rogoff, 1995, pp. 1752-1754). Πράγμα που σύμφωνα με τους πίνακες 1,2 και 3 της εργασίας αληθεύει για την Ελλάδα.

Αξίζει να αναφερθεί πως ο πρώην πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Jean-Claude Trichet, στην ομιλία του με θέμα *Competitiveness and the smooth functioning of the Economic and Monetary Union (EMU)* τον Φεβρουάριο του 2011, τόνισε για ποιους λόγους οι τιμές και οι μισθοί των μη εμπορεύσιμων κλάδων μπορούν να συμβάλουν στην ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας.<sup>87</sup> Μείωση των τιμών και του κόστους εργασίας των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών θα οδηγήσει σε μείωση των τιμών και τους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος των εμπορευσίμων αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι μειώνεται το κόστος παραγωγής και η τιμή των εμπορεύσιμων αγαθών και βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα των τομέων αυτών. Ακόμα, καθώς κάποια μη εμπορεύσιμα αγαθά αποτελούν εισροές για την παραγωγή εμπορευσίμων, η μείωση των τιμών των πρώτων οδηγεί σε μείωση του κόστους παραγωγής των δεύτερων.

Οι σχετικές τιμές των μη εμπορεύσιμων και εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών μπορούν να επηρεάσουν την πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία και συνεπώς να συμβάλλουν στην αύξηση ή την μείωση της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας σύμφωνα και με τους Eric Ruscher και Guntram B. Wolff (2009), οι οποίοι αποδεικνύουν πως η μακροχρόνια σχέση μεταξύ συναλλαγματικής ισοτιμίας και ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εξαρτάται από τις σχετικές τιμές μεταξύ μη εμπορεύσιμων και εμπορεύσιμων τομέων. Πιο συγκεκριμένα μέσω ενός οικονομετρικού υποδείγματος μελετούν το πώς διάφοροι παράγοντες -όπως το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και η παραγωγικότητα- επηρεάζουν την πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία βασισμένη σε διαφορετικούς αποπληθωριστές. Καταλήγουν στο συμπέρασμα πως ενώ οι τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών επηρεάζουν το εμπορικό ισοζύγιο μεσοπρόθεσμα, μόνο μία πτώση των σχετικών τιμών των μη εμπορεύσιμων μπορεί να συσχετιστεί σημαντικά με μια βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου και άρα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μακροπρόθεσμα.

---

<sup>87</sup> Trichet Jean-Claude, (2011), *Competitiveness and the smooth functioning of the Economic and Monetary Union (EMU)*, speech at the University of Liege, February 2011

Σύμφωνα με αυτές τις απόψεις και με δεδομένο ότι το καθαρό εγχώριο προϊόν της ελληνικής οικονομίας τη δεκαετία του 2000-2010 αποτελούταν από μεγάλο ποσοστό μη εμπορεύσιμων κλάδων σε σχέση με τους εμπορεύσιμους ενώ παράλληλα οι τιμές έβαιναν αυξανόμενες, καθίσταται σαφές για μια ακόμη φορά πως υπήρξε χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, και συνεπώς του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της. Οι υψηλότερες σχετικές τιμές των μη εμπορεύσιμων κλάδων οδήγησαν σε ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και σε μείωση των επενδύσεων στους εμπορεύσιμους κλάδους, πράγμα που θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να συνεισφέρει θετικά στην παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.<sup>88</sup>

---

<sup>88</sup> Όσον αφορά την εξέλιξη των στοιχείων της χώρας από το 2010 και μετά, δεν γίνεται αναφορά μιας και δεν εξυπηρετεί την συγκεκριμένη εργασία. Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί πως σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat –κάποια από αυτά προβλεπόμενα- φαίνεται να έχει μειωθεί το ΑΕΠ της χώρας, οι μισθοί και ο πληθωρισμός, ο οποίος το 2012 για πρώτη φορά βρίσκεται κάτω από το μέσο επίπεδο εκείνου των χωρών της ευρωζώνης. Η παραγωγικότητα εργασίας της χώρας δεν έχει αυξηθεί και το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών έχει μειωθεί. Η ανταγωνιστικότητα με βάση το ονομαστικό μοναδιαίο κόστος εργασίας έχει βελτιωθεί ελαφρώς συγκριτικά με το 2010. Σχετικά με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το έλλειμμα του έχει μειωθεί, γεγονός που φαίνεται πως οφείλεται στις ακόμα περισσότερο μειωμένες σε σχέση με το 2010 καθαρές επενδύσεις, οι οποίες είναι αρνητικές, όπως επίσης και η αποταμίευση.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>****ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ****4.1 Ανακεφαλαίωση/Συμπεράσματα**

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ήταν η περιγραφή των μακροοικονομικών μεγεθών και της σύνθεσης της εγχώριας δομής της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2000-2010 με απώτερο σκοπό να διερευνηθούν οι παράγοντες που ευθύνονται για τα παρατεταμένα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Μέσω της παρουσίασης και του υπολογισμού στοιχείων των πινάκων εισροών – εκροών έγινε προσπάθεια απεικόνισης των εθνικολογιστικών μεγεθών της χώρας ανά κλάδο προκειμένου να εξαχθούν πιο ξεκάθαρα συμπεράσματα. Έτσι δείχθηκε πως δεν ήταν μόνο η εξέλιξη της πορείας ορισμένων εθνικολογιστικών μεγεθών που συνέβαλλε σε αυτά τα ελλείμματα, αλλά και η παραγωγική δομή της οικονομίας. Το κατά πόσο ευθύνεται η κλαδική διάρθρωση μιας χώρας για την οικονομική της κατάσταση μπορεί να δείξει και κατά πόσο η κατάσταση είναι εύκολα αναστρέψιμη ή όχι. Γιατί όταν μια οικονομία χαρακτηρίζεται, πέραν των άλλων, και από την αναγκαιότητα να ενισχύσει κάποιους τομείς της, έτσι ώστε να μπορέσει να βελτιώσει το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της, αυτό απαιτεί επενδύσεις, εκπαίδευση, προχωρημένη τεχνολογία, υποδομές κ.α.. Όλα αυτά απαιτούν αρκετό χρόνο για να αποφέρουν θετικά αποτελέσματα. Επομένως η ανάκαμψη είναι δύσκολο να επέλθει σύντομα.

Μελετώντας και υπολογίζοντας τα βασικότερα μακροοικονομικά μεγέθη των πινάκων εισροών – εκροών εξάχθηκαν τα εξής συμπεράσματα:

**Εθνικολογιστικά μεγέθη:** Συγκρίνοντας το 2000 με το 2010, το καθαρό εγχώριο προϊόν έχει αυξηθεί περίπου κατά 52% γεγονός που οφείλεται κυρίως στην αυξημένη κατανάλωση και όχι σε ανάπτυξη της οικονομίας. Το καθαρό εγχώριο προϊόν εμφάνισε τη μεγαλύτερη τιμή του το 2008. Παράλληλα η καθαρή επενδυτική δραστηριότητα αφορούσε κυρίως μη εμπορεύσιμους κλάδους από την αρχή της δεκαετίας, ενώ το 2010 ήταν σχεδόν μηδενική στο σύνολο της, την ίδια στιγμή που η συνολική καθαρή αποταμίευση της οικονομίας παρουσιάζεται αρνητική από την αρχή της δεκαετίας ως το τέλος της, όπου εμφανίζεται μειωμένη περίπου κατά 8 μονάδες (ως % του καθαρού εγχώριου προϊόντος). Όλα αυτά αντικατοπτρίζουν έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Παρατηρώντας το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών προκύπτει πως οι εισαγωγές

υπερβαίνουν τις εξαγωγές στην πλειοψηφία των κλάδων όλα τα υπό μελέτη έτη. Αυτό συμβαίνει τόσο σε κλάδους σύνθετων αγαθών υψηλής προστιθέμενης αξίας όσο και σε κλάδους πιο απλών αγαθών. Αυτό δείχνει πως η εγχώρια παραγωγή αδυνατεί να καλύψει τις ανάγκες της εγχώριας ζήτησης και έτσι το συνολικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών είναι ελλειμματικό καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας.

**Παραγωγική δομή:** Διαχωρίζοντας τα συνολικά υπολογισθέντα μακροοικονομικά μεγέθη σε δύο κατηγορίες, σε διεθνώς εμπορεύσιμα και μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες συμπεραίνεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό του συνολικού καθαρού εγχώριου προϊόντος και των συνολικών επενδύσεων και τις δύο υπό μελέτη χρονολογίες –αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας σύμφωνα με τον πίνακα 3- αποτελείται κυρίως από διεθνώς μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Επίσης η καθαρή αποταμίευση όσον αφορά μόνο τα μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες είναι θετική όλα τα υπό μελέτη έτη, επομένως για τη συνολική αρνητική καθαρή αποταμίευση ευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά το σύνολο των τομέων των εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Την ίδια στιγμή οι εισαγωγές που πραγματοποιούνται φαίνεται πως καλύπτουν κυρίως τη ζήτηση εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι παρατηρείται πως η σύνθεση της εγχώριας παραγωγής της ελληνικής οικονομίας την δεκαετία 2000-2010 είναι εστιασμένη σε διεθνώς μη εμπορεύσιμες δραστηριότητες ενώ η εγχώρια ζήτηση εμπορεύσιμων αγαθών καλύπτεται ως επί το πλείστον με εισαγωγές από το εξωτερικό.

Μελετώντας τα επίπεδα παραγωγικότητας της χώρας σε σχέση με εκείνα της Ευρωζώνης και άλλων Ευρωπαϊκών χωρών εξάχθηκαν τα εξής συμπεράσματα:

**Baumol Effect:** Σύμφωνα με το “Baumol Effect” οι μη εμπορεύσιμοι τομείς θα έπρεπε να είναι αναλογικά μεγαλύτεροι σε οικονομίες με υψηλή παραγωγικότητα. Αυτό συμβαίνει γιατί όσο βελτιώνεται η τεχνολογία και η παραγωγικότητα στους εμπορεύσιμους τομείς και αφού αυτοί αναπτυχθούν αρκετά και η ανθρώπινη εργασία αρχίζει να αντικαθίσταται από μηχανήματα, τότε αναπτύσσονται οι τομείς των υπηρεσιών. Στην περίπτωση της Ελλάδας η εστίαση της οικονομίας σε μη εμπορεύσιμους τομείς δεν δικαιολογείται από τα επίπεδα παραγωγικότητας της.

**Balassa – Samuelson Effect:** Επίσης, σύμφωνα με το Baumol effect αλλά και με την αποδοχή των “Balassa – Samuelson” οι μισθοί και ο πληθωρισμός μιας οικονομίας θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερος σε χώρες με υψηλή παραγωγικότητα, πράγμα που επίσης δεν ισχύει για την ελληνική οικονομία την υπό μελέτη δεκαετία αφού ο πληθωρισμός και οι

μισθοί κυμάνθηκαν σε πιο υψηλά επίπεδα σε σχέση με εκείνα του μέσου επιπέδου των χωρών της ευρωζώνης χωρίς αυτό να οφείλεται σε αντίστοιχες αυξήσεις της παραγωγικότητας.<sup>89</sup>

Συμπερασματικά η εστίαση της παραγωγής και η μεταφορά των παραγωγικών πόρων σε μη εμπορεύσιμους τομείς καθώς επίσης και οι αυξήσεις μισθών και τιμών δεν οφείλονταν σε αντίστοιχες αυξήσεις παραγωγικότητας της ελληνικής οικονομίας. Όλα τα παραπάνω επηρέασαν αρνητικά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Πιο συγκεκριμένα οι παράγοντες που συνέβαλαν στην αρνητική πορεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από μακροοικονομική και μικροοικονομική σκοπιά, είναι συγκεντρωτικά:

**Σημαντική μείωση της εθνικής αποταμίευσης:** Κατ' αρχήν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συμπίπτει με τη διαφορά αποταμίευσης – επένδυσης. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, αιτία των ελλειμμάτων της υπό εξέταση δεκαετίας αποτελεί η σημαντική μείωση συνολικής καθαρής αποταμίευσης, και σύμφωνα με τις πληροφορίες των πινάκων 1 και 2 κυρίως της ιδιωτικής αποταμίευσης.

**Υπερκατανάλωση:** Η αυξημένη εγχώρια ζήτηση, η υπερκατανάλωση, και οι αισιόδοξες προσδοκίες των καταναλωτών για το μελλοντικό εισόδημα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που οδήγησαν στη μείωση της αποταμίευσης του ιδιωτικού τομέα τη συγκεκριμένη δεκαετία και σε αύξηση των μισθών περισσότερο από όσο δικαιολογούσε η παραγωγικότητα της χώρας. Επιπλέον οδήγησε σε υψηλές σχετικές τιμές μη εμπορεύσιμων αγαθών, χαμηλή παραγωγή εμπορεύσιμων και άρα έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

---

<sup>89</sup> Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η διάρθρωση των κλάδων της χώρας αποτέλεσε έναν από τους λόγους υψηλού πληθωρισμού του συνόλου της οικονομίας υπό την έννοια ότι οι μη εμπορεύσιμοι τομείς της χώρας των οποίων οι τιμές καθορίζονται εγχωρίως αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό του καθαρού εγχωρίου προϊόντος από την αρχή της δεκαετίας και επομένως ο ρόλος τους στον καθορισμό του συνολικού πληθωρισμού ήταν καθοριστικός. Η τόνωση της ζήτησης στις αρχές της δεκαετίας επηρέασε προς τα πάνω τα επίπεδα τιμών των μη εμπορεύσιμων κλάδων ενισχύοντας ακόμα περισσότερο τον προσανατολισμό των παραγωγικών πόρων σε τέτοιου είδους τομείς, οι οποίοι έφτασαν να αποτελούν το 2008, το 77% του καθαρού εγχωρίου προϊόντος.



Τα **δημοσιονομικά ελλείμματα**, η μη ισχύς της **ρικαρδιανής ισοδυναμίας** και η **ανατίμηση του ευρώ** κατά τις αρχές τις δεκαετίας αποτελούν επίσης αιτίες των ανισοροπιών.

**Αδύναμη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα:** Το ότι η παραγωγή επικεντρώνεται σε μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες ενώ η ζήτηση για εμπορεύσιμα καλύπτεται κυρίως μέσω εισαγωγών υποδηλώνει έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών που αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών καθώς επίσης και στασιμότητα της παραγωγικότητας σε χαμηλά επίπεδα. Επιπλέον, όπως φαίνεται στους πίνακες 1 και 2, η επενδυτική δραστηριότητα ήταν περιορισμένη και η χώρα υστερούσε στην παραγωγή σύνθετων προϊόντων. Όλα αυτά υποδηλώνουν χαμηλής ποιότητας αγαθά και μη καινοτόμες μεθόδους παραγωγής και μεταφράζονται σε χαμηλή διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα με αντίστοιχες επιπτώσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

**Απώλεια ανταγωνιστικότητας σχετικών τιμών:** Ο προσανατολισμός των εργατικών πόρων σε μη εμπορεύσιμους τομείς της οικονομίας λόγω των υψηλών σχετικών τιμών τους, οδήγησαν σε σημαντικό βαθμό σε απώλεια ανταγωνιστικότητας, λόγω της ανατίμησης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και της μείωσης των επενδύσεων στους εμπορεύσιμους κλάδους που προκάλεσαν.

**Αδύναμη ανταγωνιστικότητα τιμών / κόστους:** Το ότι οι μισθοί και οι τιμές διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα χωρίς ανάλογες αυξήσεις της παραγωγικότητας οδήγησαν σε ανατίμηση της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας και κατέστησαν τη χώρα λιγότερο ανταγωνιστική σε όρους τιμών και κόστους εργασίας οδηγώντας σε έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

**Πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία:** Η ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας λόγω του υψηλού πληθωρισμού, πέρα από το ότι έπληξε την ανταγωνιστικότητα της χώρας, είναι επίσης σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στη μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης. Για αυτό τον λόγο ένας αριθμός οικονομολόγων υποστηρίζει πως το κενό της ανταγωνιστικότητας θα κλείσει μέσω της μείωσης μισθών/τιμών (Jesus & Kumar 2011b, pp. 2). Έτσι θα πραγματοποιηθεί υποτίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και μέσα από αυτό θα μπορούσε αναζωογονηθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας με αποτέλεσμα να ευνοηθεί το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (εσωτερική υποτίμηση).

Η **απελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών** αποτελεί σημαντική αιτία των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της δεκαετίας 2000-2010. Είναι ένας από τους κυριότερους παράγοντες που οδήγησαν σε υπερκατανάλωση και μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης της χώρας, ενώ παράλληλα οδήγησε σε αύξηση των μισθών και των τιμών. Μέσω της αύξησης της ζήτησης και των τιμών που προκάλεσε συνέβαλε στην υπερίσχυση των μη εμπορεύσιμων τομέων σε σχέση με τους εμπορεύσιμους και στην αύξηση των εισαγωγών. Συνεπώς ευθύνεται για την μείωση της αποταμίευσης, τη μείωση της ανταγωνιστικότητας τιμών/κόστους, τη μείωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και της ανταγωνιστικότητας σχετικών τιμών και για το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών.

Όσο για το αν η κατάσταση είναι διατηρήσιμη, σύμφωνα με όσα έχουν ειπωθεί ως τώρα το συμπέρασμα είναι προφανές. Τα ελλείμματα οφείλονται κυρίως σε μείωση της αποταμίευσης και όχι σε αύξηση των επενδύσεων, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει σε ομαλή μελλοντική αποπληρωμή των χρεών. Ο μεγάλος εξαγωγικός τομέας και η υψηλή εθνική αποταμίευση που αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που συμβάλουν στην διατηρησιμότητα των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μιας χώρας (Milesi & Razin, 1996, pp. 29-30) είναι σε χαμηλό επίπεδο στην Ελλάδα. Το έλλειμμα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2000 – 2010 συνοδεύτηκε από ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, ένα ακόμη γεγονός που αποτελεί ένδειξη μη διατηρησιμότητας των ελλειμμάτων σύμφωνα με τους Roubini και Wachtel (1998, pp. 8-9). Η αναγκαιότητα αύξησης της παραγωγικότητας και ανάπτυξης των εμπορεύσιμων τομέων της χώρας σε συνδυασμό με την ανυπαρξία επενδύσεων δείχνουν πως η ανάκαμψη θα αργήσει να επέλθει. Το πρόβλημα της Ελλάδας δεν είναι μόνο οι υψηλοί μισθοί αλλά και η χαμηλή της παραγωγικότητα καθώς επίσης και η περιορισμένη έμφαση των παραγωγικών δυνατοτήτων της σε εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα την αδύναμη παραγωγική βάση της χώρας. Πέραν της μείωσης των μισθών, χρειάζεται να πραγματοποιηθεί αναδιάρθρωση των κλάδων. Χρειάζεται μέσω της αύξησης των επενδύσεων και της σωστής αξιοποίησης της τεχνολογίας, να ευνοηθεί μακροπρόθεσμα η ανάπτυξη εμπορεύσιμων τομέων. Όλα αυτά απαιτούν σημαντικό χρονικό διάστημα για να αποφέρουν καρπούς. Με λίγα λόγια το πρόβλημα είναι αρκετά βαθύ και θα χρειαστεί αρκετό χρονικό διάστημα για να ξεπεραστεί.

## 4.2 Προτάσεις

Είναι η μείωση των μισθών η λύση που χρειάζεται η οικονομία για να ανακάμψει.

**Αύξηση παραγωγικότητας:** Λαμβάνοντας υπόψη τον δείκτη του μοναδιαίου κόστους εργασίας, δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός πως βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μπορεί να προέλθει είτε μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας είτε μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας. Με βάση τις απόψεις των Jesus και Kumar (2011a, 2011b), οι μειώσεις μισθών δεν είναι η μόνη λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ύφεσης. Η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει συν των άλλων το πρόβλημα της χαμηλής διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και της αντιμετώπισης της τεχνολογικής υστέρησης. Οι τομείς εκείνοι, στους οποίους βασίζεται η οικονομία, δεν αποτελούν αντικείμενο διεθνούς εμπορευσιμότητας, τα αγαθά τους δεν μπορούν να εξαχθούν και συνεπώς δεν μπορούν να επιφέρουν σημαντικά θετικά αποτελέσματα μέσω της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας τιμών/κόστους. Αυτό σημαίνει ότι η ανταγωνιστικότητα πρέπει να ενισχυθεί και μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας εμπορεύσιμων τομέων παραγωγής. Με άλλα λόγια είναι σημαντικό να πραγματοποιηθεί βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, η οποία να προέρχεται από την αξιοποίηση της τεχνολογίας, καινοτομίες και παραγωγικότερους συντελεστές παραγωγής, έτσι ώστε μέσω της αναβάθμισης των εξαγωγών να βελτιωθεί το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της χώρας.

Ο διευθυντής του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού Σταύρος Π. Γαβρόγλου (2012), σημειώνει πως όσο μεγαλύτερη είναι η αύξηση της παραγωγικότητας τόσο μικρότερη μείωση απαιτείται να γίνει στους μισθούς προκειμένου να μειωθεί το μοναδιαίο κόστος εργασίας. Η μείωση του κόστους εργασίας που προέρχεται από αύξηση των επενδύσεων και της παραγωγικότητας μπορεί να αποφέρει πολλά οφέλη στην ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη μιας οικονομίας (Renelt & Levine 1992, pp. 943). Η μείωση του κόστους εργασίας που προέρχεται από μείωση μισθών δεν είναι σίγουρο ότι θα καταστήσει μια χώρα πιο ανταγωνιστική. Άλλωστε ενδέχεται να επιφέρει μείωση της ζήτησης, η οποία περισσότερο θα περιορίσει παρά θα συντελέσει στην επέκταση και την ανάπτυξη της οικονομίας (Jesus & Kumar, 2011a, pp. 3).

Ο Σταύρος Π. Γαβρόγλου (2012, σσ. 43-45), αναφέρει επίσης λόγους για τους οποίους η μείωση μισθών θα μπορούσε να επιφέρει μείωση της παραγωγικότητας και αποδυνάμωση του ρυθμού οικονομικής επέκτασης. Αξίζει να αναφερθούν κάποιοι από

αυτούς: Η μείωση των μισθών μειώνει τα κίνητρα για επενδύσεις που θα ευνοούσαν την ανάπτυξη της τεχνολογίας η οποία αποτελεί έναν από τους βασικότερους λόγους αύξησης της παραγωγικότητας. Μειώνει επίσης τα κίνητρα για επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη όπου θα οδηγούσε στην εξεύρεση τρόπων αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας και καινοτόμων μεθόδων παραγωγής. Επιπλέον, σύμφωνα με τον ίδιο, η μείωση των μισθών βλάπτει την καινοτομία και περιορίζει τις πιθανότητες εμπορικής επιτυχίας των νέων προϊόντων.

**Μείωση σχετικών τιμών:** Ο Δημήτριος Μαλλιαρόπουλος και ο Τάσος Αναστασάτος (2011) ύστερα από το συμπέρασμα της μελέτης τους ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (περίπου το 70%) της απώλειας ανταγωνιστικότητας της χώρας οφείλεται στην χαμηλή ανταγωνιστικότητα σχετικών τιμών, -δηλαδή την αύξηση των τιμών στους κλάδους των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με αυτούς των εμπορεύσιμων η οποία προκάλεσε μεταφορά εργατικών πόρων στους πρώτους-προτείνουν μια μεταβολή των σχετικών τιμών μεταξύ αυτών των δύο υποκατηγοριών των κλάδων και όχι μια συνολική μείωση μισθών και τιμών σε ολόκληρη την οικονομία.

Αν για παράδειγμα όπως αναφέρουν (σσ. 6), η απώλεια ανταγωνιστικότητας οφειλόταν κυρίως στους έλληνες εξαγωγείς (πχ. ακριβότερα αγαθά), τότε η λύση θα ήταν μια μείωση μισθών σε ολόκληρη την χώρα σε σύγκριση με τους εμπορικούς της εταίρους. Αν όμως, όπως συμπεράνανε στη μελέτη τους, οφείλεται στο λόγο που προαναφέρθηκε, δηλαδή στις σχετικές τιμές μεταξύ εμπορεύσιμων και μη εμπορεύσιμων κλάδων τότε η απαιτούμενη λύση δε θα ήταν μια ισόποση μείωση μισθών και τιμών σε όλους τους τομείς αλλά μια μείωση των σχετικών τιμών της χώρας, δηλαδή μείωση των τιμών και των μισθών των μη εμπορευσίμων αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με τα εμπορεύσιμα. Αυτό θα δημιουργήσει κίνητρα μεταφοράς του εργατικού δυναμικού από τους μη εμπορεύσιμους τομείς στους εμπορεύσιμους, πράγμα που θα ευνοήσει την ανάπτυξη των τελευταίων.

Το πια είναι η καταλληλότερη λύση για την βελτίωση της πορείας του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μακροπρόθεσμα είναι ένα θέμα που απαιτεί εμπειρική διερεύνηση και μελέτη. Το σίγουρο είναι ότι η οικονομία πρέπει να στραφεί προς κλάδους όπου μέσω των εξαγωγών τους θα ισοσκελίσουν το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και θα καλύπτουν την εγχώρια ζήτηση μέσω της παραγωγής ελληνικών προϊόντων και όχι μέσω των εισαγωγών. Είναι επομένως πολύ σημαντικό να δημιουργηθούν κίνητρα για **μεταφορά παραγωγικών πόρων σε τομείς με έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό** και δυνατότητα

παραγωγής προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Είναι επιθυμητή η εξεύρεση τρόπων που θα συμβάλλουν στην πιο ενεργό συμμετοχή των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών.

Είναι σημαντικό ο τομέας της **εκπαίδευσης** να προσανατολιστεί σε τομείς που μπορούν να βελτιώσουν το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών της χώρας. Με άλλα λόγια σε τομείς παραγωγής εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών για των οποίων τα προϊόντα υπάρχει αυξημένη εξωτερική ζήτηση (Δαφέρμος & Νικολαΐδη 2010, σσ. 7). Μέσω εκπαιδευτικών ευκαιριών και προγραμμάτων κατάρτισης<sup>90</sup> σε τέτοιου είδους τομείς μπορούν να δημιουργηθούν κίνητρα για τους νεοεισερχόμενους -και όχι μόνο- στην αγορά εργασίας να στρέψουν το ενδιαφέρον τους προς τέτοιους κλάδους. Κρίνεται επίσης αναγκαίο οι εργαζόμενοι να διαθέτουν δεξιότητες που να είναι απολύτως συμβατές με τις μεταβολές της τεχνολογίας, έτσι ώστε μέσω της εκμετάλλευσής της, να προκληθεί σημαντική αύξηση του επιπέδου της παραγωγικότητας του συνόλου της οικονομίας (Προβόπουλος, 2010).

Κάτι τέτοιο βέβαια προϋποθέτει **την ύπαρξη επενδύσεων** μέσω των οποίων υπαισέρχονται σύγχρονες τεχνολογικοί μέθοδοι και καινοτόμοι τρόποι παραγωγής. Οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού συνδέονται θετικά με τον ρυθμό αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας της εργασίας (Μαριόλης, 2011, σσ. 170). Γενικότερα, όσο πιο προηγμένο είναι το τεχνολογικό περιβάλλον, τόσο πιο πολύ θα αυξάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας.<sup>91</sup> Απαιτούνται επενδύσεις όχι μόνο σε εκπαίδευση, αλλά και σε μηχανήματα, εξοπλισμό, υποδομές και νέες τεχνολογίες. Με αυτόν τον τρόπο θα ενισχυθεί **και η παραγωγικότητα** της οικονομίας, σημαντικότερος παράγοντας για την βελτίωση των εξωτερικών ελλειμμάτων. Για την υλοποίηση επενδύσεων σημαντικό είναι να αξιολογηθούν όλες οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης – για παράδειγμα ΕΣΠΑ και Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων- (Δαφέρμος & Νικολαΐδη, 2010, σσ. 7).

Η παραγωγή του αγαθού «τεχνολογία» προκαλείται από την επένδυση στον τομέα έρευνας και ανάπτυξης αναφέρουν οι Grossman και Helpman (1991, pp. 15). Έτσι λοιπόν η έμφαση στην αντιμετώπιση της τεχνολογικής υστέρησης απαιτεί δαπάνες **στον τομέα**

<sup>90</sup> Για παράδειγμα προγράμματα επανεκπαίδευσης, εστίαση στη δια βίου μάθηση κ.α.

<sup>91</sup> Βλέπε: Αδαμόπουλος Αντώνης, Γιαλιτάκη Κατερίνα, Δριτσάκης Νίκος, (2004), Εξαγωγές, επενδύσεις και οικονομική ανάπτυξη: μια εμπειρική έρευνα για την Ελλάδα με την ανάλυση της αιτιότητας, Πρακτικά του 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 167-176

**έρευνας και ανάπτυξης** που θα μπορούσε να οδηγήσει σε καινοτομίες και στην ενίσχυση της παραγωγικότητας. Οι δαπάνες στον συγκεκριμένο τομέα αυξάνουν την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας (Alpha Bank, 2006, σσ. 36).

Επίσης, εκτός από τις εγχώριες επενδύσεις, οι **ξένες άμεσες επενδύσεις** όπου ενθαρρύνουν τη μεταφορά τεχνολογίας μεταξύ των χωρών, μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη μιας οικονομίας.<sup>92</sup> Έτσι θα μπορούσαν να συντελέσουν στην αύξηση παραγωγικότητας και στην ενίσχυση των εξαγωγών της Ελλάδας. Το θεσμικό πλαίσιο όμως της χώρας είναι τέτοιο που δεν τις προσελκύει λόγω γραφειοκρατικών εμποδίων, της υψηλής φορολογίας και της ανεπάρκειας των υποδομών (Βασαρδάνη, Κατηφόρης & Μανασσάκη, 2010, σσ. 120). Σημαντικό κρίνεται επομένως να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος.

Συμπερασματικά, είναι σημαντικό να διαμορφωθούν συνθήκες που να προσελκύουν όσο το δυνατόν περισσότερο επενδύσεις, τόσο εγχώριες όσο και ξένες. Σύμφωνα με το οικονομικό δελτίο της Alpha Bank (2006, σσ. 19-30) τέτοιες συνθήκες διαμορφώνονται **μέσω της βελτίωσης του επιχειρηματικού – οικονομικού περιβάλλοντος της χώρας**.<sup>93</sup> Έτσι λαμβάνοντας υπόψη τη δομή της εξωτερικής ζήτησης και μέσω της βελτίωσης του επιχειρηματικού – οικονομικού περιβάλλοντος της και την ενίσχυση των επενδύσεων θα μπορούσαν να αναπτυχθούν μακροπρόθεσμα κλάδοι που θα συμβάλουν σε υψηλούς μελλοντικούς ρυθμούς ανάπτυξης.<sup>94</sup>

**Η μείωση του κόστους εργασίας και των τιμών** είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας τιμών και κόστους (Μαλλιαρόπουλος & Αναστασάτος

<sup>92</sup> Βλέπε: OECD, (2013), Foreign direct investment, OECD Factbook: *Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing

<sup>93</sup> Σύμφωνα με το συγκεκριμένο οικονομικό δελτίο (σσ. 19-30), ο δείκτης ευχέρειας επιχειρηματικής δραστηριότητας (ΔΕΕΔ), όπου απεικονίζει τη σχετική ελκυστικότητα του εγχώριου επιχειρηματικού-οικονομικού περιβάλλοντος, χρησιμοποιώντας στοιχεία από την Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει την Ελλάδα στην 80<sup>η</sup> θέση ανάμεσα σε 155 χώρες, γεγονός που αντανάκλα πώς η χώρα δεν είναι σημαντικά ελκυστική για επενδύσεις. Πρόκειται για ένα δείκτη (όχι όμως τον μοναδικό) που μπορεί να προσδιορίσει σε σημαντικό βαθμό την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας, ενώ έχει παρατηρηθεί ότι σε χώρες όπου είναι υψηλός τα ποσοστά ανεργίας είναι χαμηλότερα. Υποκατηγορίες του δείκτη ΔΕΕΔ αποτελούν οι εξής: έναρξη επιχείρησης, έκδοση άδειας για κατασκευή εργοστασίου, πρόσληψη – απόλυση προσωπικού, εγγραφή/Μετεγγραφή Συμβολαιογραφικών Πράξεων Μεταβίβασης Ακίνητης Περιουσίας, δυνατότητα δανειοδότησης της επιχείρησης, προστασία των επενδυτών, φορολογία, διαδικασίες διενέργειας διασυνοριακού εμπορίου.

<sup>94</sup> Η McKinsey (2011, σσ. 53) αναφέρει ενδεικτικά κάποιους κλάδους στους οποίους η Ελλάδα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα και είναι μικρού μεγέθους αλλά με πιθανές αναπτυξιακές ευκαιρίες στο μέλλον. Αυτοί είναι: η παραγωγή γενοσήμων φαρμάκων, οι ιχθυοκαλλιέργειες, ο ιατρικός τουρισμός, η φροντίδα για την τρίτη ηλικία και τους χρόνια ασθενείς, η δημιουργία περιφερειακών διαμετακομιστικών κόμβων, η διαχείριση αποβλήτων, οι εξειδικευμένες κατηγορίες τροφίμων και η δημιουργία στοχευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στον τομέα των κλασικών σπουδών.

2011, σσ. 2). Τέτοιες μειώσεις θα οδηγήσουν σε υποτίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, μιας και στην Ελλάδα όντας μέλος μιας νομισματικής ένωσης δεν υπάρχει η δυνατότητα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας μέσα από την υποτίμηση του νομίσματος. Συνεπώς είναι σημαντικό να προσαρμοστούν οι τιμές και οι μισθοί κατάλληλα. Μακροπρόθεσμα όμως, σημαντικότερο στόχο θα έπρεπε να αποτελεί η αύξηση της παραγωγικότητας των εμπορεύσιμων κλάδων παρά η μείωση των μισθών. Εξάλλου όσο περισσότερο αυξηθεί η παραγωγικότητα της χώρας τόσο μικρότερες θα χρειαστεί να είναι αυτές οι μειώσεις.

Παράλληλα μέσω της ενίσχυσης της παραγωγικότητας, των επενδύσεων και της εκμετάλλευσης της τεχνολογίας, θα μπορέσει να ενισχυθεί η **διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα** της χώρας. Θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων που εξάγονται και στον προσανατολισμό σε αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας. Μέσω της **καινοτομίας και της υψηλής τεχνολογίας** είναι δυνατόν να παραχθούν αγαθά καλής ποιότητας, υψηλής προστιθέμενης αξίας και καλής φήμης όπου θα είναι προτιμότερα σε σχέση με άλλα και έτσι θα μπορούν ακόμα και να πωλούνται σε υψηλότερες τιμές μέσω της **διαφοροποίησης** τους στην αγορά.

Εν κατακλείδι, απαραίτητη είναι η προσαρμογή των καταναλωτών και του Δημοσίου τομέα σε νέα καταναλωτικά πρότυπα, έτσι ώστε **η κατανάλωση να υπολείπεται του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος** για κάποιο χρονικό διάστημα και να αυξηθεί η αποταμίευση, μέσω της οποίας μπορούν να χρηματοδοτηθούν οι επενδύσεις. Η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων καθώς επίσης και η συμπεριφορά των καταναλωτών σύμφωνα με την ρικαρδιανή ισοδυναμία θα βοηθούσαν σημαντικά στην αντιμετώπιση των ανισορροπιών. Τέλος η στροφή της εγχώριας ζήτησης σε ελληνικά προϊόντα σε συνδυασμό φυσικά με την προσαρμογή της παραγωγής σε αγαθά που να ανταποκρίνονται σε αυτήν, θα μπορούσε να συμβάλει στην επαναφορά του ελλείμματος σε διατηρήσιμα επίπεδα (Αναστασάτος 2008, σσ. 34).

Το πρόβλημα είναι πολύπλοκο και έτσι η αντιμετώπιση του θα πρέπει να εστιάζει σε πολλαπλά μέτωπα προκειμένου να επέλθει η ανάκαμψη. Είναι επιθυμητός ένας συνδυασμός ενεργειών, ώστε να ενθαρρυνθεί η αποταμίευση, να μειωθούν τα κόστη και οι τιμές, να αντιμετωπιστεί η τεχνολογική υστέρηση και να γίνουν οι απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις που θα ενισχύσουν την παραγωγικότητα και την ικανότητα της χώρας να παράγει εμπορεύσιμα αγαθά.

Δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός πως όλα αυτά αποτελούν παρά μόνο μακροπρόθεσμους στόχους. Σύμφωνα με τους Jesus και Kumar (2011b, pp. 28) η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες με τις λιγότερο ‘πολύπλοκες εξαγωγές’ και ως εκ τούτου το να στρέψει την παραγωγή της σε αγαθά υψηλότερης προστιθέμενης αξίας είναι ένας στόχος που μόνο μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Σαφώς αν ληφθεί υπόψη το μειωμένο επίπεδο των μισθών καθώς επίσης και το γεγονός πως κύριο μέλημα της κυβέρνησης αποτελεί η μείωση των δαπανών και του δημοσιονομικού ελλείμματος, γίνεται αντιληπτό πως στο μεσοπρόθεσμο μέλλον δεν είναι εύκολο να πραγματοποιηθούν επενδύσεις μέσω των οποίων θα ενισχυθεί η παραγωγικότητα εργασίας και η αναβάθμιση των εξαγωγών. Ωστόσο, είναι σίγουρα σημαντικό να πραγματοποιούνται μελέτες σχετικά με το ποιος είναι ο καταλληλότερος τρόπος ώστε να αυξηθεί η αναλογία συμμετοχής των εμπορεύσιμων τομέων στο καθαρό εγχώριο προϊόν και οι εξαγωγές της χώρας μακροπρόθεσμα. Επίσης σχετικά με το ποιοι είναι οι κλάδοι στους οποίους πρέπει να πραγματοποιηθούν επενδύσεις, έτσι ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα της οικονομίας και να ισοσκελιστούν το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.



## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αδαμόπουλος Αντώνης, Γιαλιτάκη Κατερίνα, Δριτσάκης Νίκος, (2004), Εξαγωγές, επενδύσεις και οικονομική ανάπτυξη: μια εμπειρική έρευνα για την Ελλάδα με την ανάλυση της αιτιότητας, *Πρακτικά του 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής*, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 167-176

Αθανάσογλου Παναγιώτης Π., (2010), Εισαγωγές: ο ρόλος της εμπορευματικής διάρθρωσης και της εγχώριας προσφοράς, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθάι Ι., Συμιγιάννης Γ., (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

Αναστασάτος Τάσος, (2011), Η εξωτερική ανισορροπία της ελληνικής οικονομίας, Αίτια, χαρακτηριστικά και σενάρια προσαρμογής, στο Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Γκόρτσος Χρήστος Βλ., (2011), *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Αθήνα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Αναστασάτος Τάσος, Μαλλιαρόπουλος Δημήτριος, (2011), Ανταγωνιστικότητα, Εξωτερικό Έλλειμμα και Εξωτερικό Χρέος της Ελληνικής Οικονομίας, *Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 6, τεύχος 3

Αναστασάτος Τάσος, (2009), Προς ένα νέο ελληνικό αναπτυξιακό πρότυπο: επενδύσεις και εξωστρέφεια, *Οικονομία και Αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 5, τεύχος 7

Αναστασάτος Τάσος, (2008), Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής, *Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 3, τεύχος 6

Βαβούρας Ιωάννης Σ., Μανωλάς Γεώργιος Α., (2006), *Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες*, Αθήνα, Παπαζήση

Βαβούρας Ιωάννης Σ., (2005), Βελτίωση της θέσης του ισοζυγίου πληρωμών, στο Βαβούρας Ιωάννης Σ., (2005), *Οικονομική πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση

Βασαρδάνη Μελίνα Α., Μπρισίμης Σοφοκλής Ν., Παπάζογλου Χρήστος, Τσαβέας Νικόλαος Θ., Χονδρογιάννης Γεώργιος, (2010), Προσδιοριστικοί παράγοντες και διατηρησιμότητα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε περιόδους διαρθρωτικών μεταβολών, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθάι Ι., Συμιγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

Βασαρδάνη Μ., Κατηφόρης Χρ, Μανασσάκη Α, (2010), Η διεθνής ανταγωνιστικότητα και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθάι Ι., Συμιγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

Γαβρόγλου Σταύρος Π., (2012), Ανταγωνιστικότητα, μισθοί και παραγωγικότητα, *άρθρα και μελέτες 4/2012*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού

Γάτσιος Κωνσταντίνος, (2013), Ομιλία στη διημερίδα της ενάτης Μαρτίου 2013 με θέμα: *Έξοδος από την Κρίση: Η πρόκληση της Εναλλακτικής πορείας*, Ινστιτούτο Ερευνών και Πολιτικής Στρατηγικής (ΙΝΕΡΠΙΟΣΤ) και LEVY ECONOMICS INSTITUTE

Γιαννίτσης Τάσος, Ζωγραφάκης Σταύρος, Καστέλλη Ιωάννα, Μακρή Δέσποινα, (2009), *Ανταγωνιστικότητα και τεχνολογία στην Ελλάδα*, Αθήνα, Παπαζήση

Δαφέρμος Γιάννης, Νικολαΐδη Μαρία, (2010), Πώς μπορεί να βελτιωθεί το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας; Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, *Κείμενα πολιτικής / 5*, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων

ΕΛ ΣΤΑΤ, (2011), *Ελλάς, Εθνικοί Λογαριασμοί*, ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα: <http://www.statistics.gr>

Ευθυμιάδης Τηλέμαχος, (2008), Αποκλίσεις πληθωρισμών στην Ευρωζώνη, χαρακτηριστικά και αιτίες, *Οικονομία και αγορές*, Eurobank Research, Τόμος 3, τεύχος 3

Ιωακειμόγλου Ηλίας, (2011), *Κόστος εργασίας, περιθώρια κέρδους και ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα 1995-2009*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ

Ιωάννου Δημήτριος Α. (2012), *Η αναπόφευκτη εσωτερική υποτίμηση*, *The Athens Review of Books*, Τεύχος 26ο

Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, (1990), *Εισοδήματα – Τιμές – Ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα, έκθεση 15

Μαλλιάρη Δημήτριος, (2011), Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ , στο Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Γκόρτσος Χρήστος Βλ., (2011), *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Αθήνα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Μαριόλης Θεόδωρος, (2012), *Αριστερές παραμυθίες περί κερδών - Μεγέθυνσης και η περίπτωση της ελληνικής οικονομίας*, ανακτήθηκε από την ιστοσελίδα: <http://www.theo-mariolis.gr>

Μαριόλης Θεόδωρος, (2011), Δίδυμα ελλείμματα και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας, στο Μαριόλης Θεόδωρος, (2011), *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Matura

Οικονομίδης Χαράλαμπος, (2007), Η κατάρτιση του πίνακα εισροών – εκροών, στο Οικονομίδης Χαράλαμπος, (2007), *Εισαγωγή στο Σύστημα και την Ανάλυση εισροών – εκροών*, Αθήνα, Κριτική

*Οικονομικό δελτίο Alpha Bank* (2006), τεύχος 97

Οικονόμου Γεώργιος Ε., (2012), Η Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας και η Εξάρτησή της από την Ακολουθούμενη Πολιτική και τις Εξελίξεις των Οικονομιών των Χωρών στη Νομισματική Ένωση, στην Ημερίδα ενάτης Ιουλίου 2012 με θέμα: *Η αγορά εργασίας σε κρίση*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού

Οικονόμου Γεώργιος, (2010), Γενική θεώρηση: Η σημασία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μετά την ένταξη της χώρας στην ζώνη του ευρώ, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθάι Ι., Συμιγιάννης Γ., (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

Προβόπουλος Γεώργιος, (2010), πρόλογος στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθάι Ι., Συμιγιάννης Γ. , (2010), *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

Blanchard Olivier, (2006), Η αγορά αγαθών στο Blanchard Olivier, (2006), *Μακροοικονομική*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο

Gibson Heather D, (2010), Ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τομέα την περίοδο 1995-2003, στο Οικονόμου Γ., Σαμπεθεί Ι., Συμυγιάννης Γ. , (2010), στο *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος

De Grauwe Paul (2008), Η θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών, στο Paul De Grauwe (2008), *Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, Αθήνα, Παπαζήση, μετάφραση: Νέζης Γ

Dornbusch Rudiger, Fisher Stanley, (1993), Εθνικοί Λογαριασμοί στο Dornbusch Rudiger, Fisher Stanley, (1993), *Μακροοικονομική*, εκδόσεις κριτική, μετάφραση: Χρήστος Ανδροβιτσάνεας, Στέλιος Πανταζίδης

McKinsey&Company - Athens Office , (2011), *Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά – Προσδιορίζοντας το νέο μοντέλο ανάπτυξης της Ελλάδας*, Work in Progress,

#### ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Athanasoglou Panayiotis, Bardaka Ioanna, (2010), New trade theory, non-price competitiveness and export performance, *Economic Modelling* , Vol. 27, No. 1

Bahmani-Oskooee Mohsen, Miteza Ilir, (2004), Panel cointegration and productivity bias hypothesis, *Journal of Economic Studies*, Vol. 31, No. 5, pp. 448-456

Balassa Bela (1964), The purchasing power parity doctrine a reappraisal, *Journal of Political economy*, pp.584-596

Baumol William J., (2003), The cost disease of the personal services, *The Encyclopedia of Public Choice*, pp 456-460

Baumol William J., Blackman Sue Anne Batey, Woff Edward N., (1985), Unbalanced growth revisited: asymptotic stagnancy and new evidence, *The American Economic Review* Vol. 75, No. 4, pp. 806-817

Baumol William J., (1967), Macroeconomics of unbalanced growth: the anatomy of urban crisis, *The American Economic Review*, Vol. 57, No. 3, pp. 415-426

Blanchflower David G., MacCoille Conall, (2009), *The formation of inflation expectations: an empirical analysis for the UK*, NBER, Working Paper No. 15388

Chronis Panagiotis, Palaiodimos George, (2013), *Fiscal Policy Mix and Current Account Imbalances in Periods of Structural Change*, Bank of Greece, Economic research department

Department of Economic and Social Affairs - Statistics Division, (2012), *Manual on statistics of international trade in services 2010 (MSITS 2010)*

De Gregorio José, Wolf Holger C., (1994), *Terms of trade productivity and the real exchange rate*, NBER, Working Paper No. 4807

De Gregorio Jose, Giovannini Alberto, Wolf Holger C., (1993), *International evidence on tradables and nontradable inflation*, NBER, Working Paper No. 4438

Di Mauro Filippo, Forster Katrin, (2008), *The globalization and the competitiveness of the euro area*, European Central Bank, Occasional paper series, No. 97

Eurostat, (2008), *NACE Rev. 2 - Statistical classification of economic activities in the European Community*, Methodologies and Working papers

Eurostat, (2008), The input-output framework in the European system of accounts (ESA 1995), στο Eurostat, (2008), *Manual of Supply, Use and Input-Output Tables*, Methodologies and Working papers

Fisher Stanley, (1993), *The role of macroeconomic factors in growth*, NBER, Working Paper No. 4565

Gertchev Nikolay, (2007), A Critique of Adaptive and Rational Expectations, *Quart J Austrian Econ* 10, pp. 313-329

Gibson Heather D, Malley Jim, (2007), *The Contribution of Sectoral Productivity Differentials to Inflation in Greece*, Bank of Greece, Working Paper No. 63

Grossman Gene M., Helpman Elhanan, (1991), *Innovation and growth in the global economy*, Massachusetts Institute of technology

Jeremy Greenwood Source, (1984), Non-Traded Goods, the Trade Balance, and the Balance of Payments, *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique*, Vol. 17, No. 4, pp. 806-823

Jesus Felipe, Kumar Utsav, (2011a), *Do some countries in the Euro zone need an internal devaluation? A reassessment of what unit labour costs really mean*, Vox, Research-based policy analysis and commentary from leading economists

Jesus Felipe, Kumar Utsav, (2011b), *Unit Labor Costs in the Eurozone: The Competitiveness Debate Again*, Levy Economics Institute, Working Paper No. 651

Kravis Irving B., Lipsey Robert E., (1988), *National Price Levels and the Prices of Tradables and Nontradables*, NBER, Working Paper No. 2536

Krugman Paul, (1989), Differences in income elasticities and trends in real exchange rates, *European Economic Review* 33, pp. 1031-1054

Lauro Bernadette, Schmitz Martin, (2012), *Euro area exchange rate-based competitiveness indicators: a comparison of methodologies and empirical results*, European Central Bank

Levine Ross, Renelt, David, (1992), A sensitivity analysis of cross-country growth regressions, *The American Economic Review*, Vol. 82, No. 4, pp. 942-963

Milesi Gian Maria – Ferreti , Razin Assaf, (1996), *Current account sustainability Selected East Asian and Latin American experiences*, NBER, Working Paper No. 5791

Muth John F., (1961), Rational Expectations and the Theory of Price Movements, *Econometrica*, Vol. 29, No. 3., pp. 315-335

Nordhaus William D., (2006), '*Baumol's Diseases: A Macroeconomic perspective*', NBER, Working paper No. 12218

OECD, (2013), Foreign direct investment, OECD Factbook: *Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing

Obstfeld Maurice, Rogoff Kenneth, (1995), The intertemporal approach to the current account, *Handbook of International Economics*, vol. III, pp. 1731-1797

Ostry Jonathan d., (1988), The Balance of Trade, *Terms of Trade, and Real Exchange Rate: An Intertemporal Optimizing Framework*, International Monetary Fund, Paper No. 88/2

Roubini Nouriel, Wachtel Paul, (1998), *Current account sustainability in transition economies*, NBER, Working Paper No. 6468

Ruscher Eric, Wolff Guntram B., (2009), *External rebalancing is not just an exporters' story: real exchange rates, the non-tradable sector and the euro*, European economy, economic paper No. 375

Syverson Chad, (2011), What Determines Productivity, *Journal of Economic Literature*, 49:2, 326–365

Trichet Jean-Claude, (2011), *Competitiveness and the smooth functioning of the Economic and Monetary Union (EMU)*, speech at the University of Liege

Végh Carlos A., (2012), *Non-Tradable Goods and Relative Prices*, University of Maryland

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

[www.tradingeconomics.com](http://www.tradingeconomics.com)

<http://atlas.media.mit.edu/country/grc/>

<http://www.bankofgreece.gr>

<http://www.statistics.gr>

<http://www.theo-mariolis.gr>

<http://www.nber.org/>

<http://www.ecb.europa.eu/>



# ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

## ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ/ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Κατόπιν συζήτησεως με την τριμελή επιτροπή, εξάχθηκε το συμπέρασμα πως η κατανομή των αποσβέσεων παγίου κεφαλαίου (D) ανά κλάδο στους πίνακες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στις πραγματικές αποσβέσεις του κάθε κλάδου. Αυτό συμβαίνει γιατί στους συμμετρικούς πίνακες εισροών – εκροών που παραθέτει η Eurostat, οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου εμφανίζονται σαν “γραμμές” οι οποίες μοιράζονται στις παραγωγικές διαδικασίες των προϊόντων όπου δημιουργήθηκε αυτή η απόσβεση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ύπαρξη μίας ανομοιογένειας ανάμεσα στα προϊόντα που εμπεριέχονται στο μέγεθος της απόσβεσης και των υπόλοιπων μακροοικονομικών μεγεθών που χρησιμοποιούνται στους υπολογισμούς που γίνονται ανά κλάδο στην εργασία. Στα στοιχεία των πινάκων εισροών – εκροών της Eurostat δεν υπάρχουν οι αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου σαν “στήλη”, ώστε να μπορέσει αυτό το ζήτημα να διορθωθεί. Για αυτό τον λόγο στο τέλος του παραρτήματος παρατίθενται τα ακαθάριστα μεγέθη της οικονομίας για τα έτη 2000 και 2010.

Παρότι όμως με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται το ζήτημα της εσφαλμένης κατανομής των αποσβέσεων ανά κλάδο, χρησιμοποιώντας τα ακαθάριστα μεγέθη έναντι των καθαρών τα συμπεράσματα όσον αφορά τα συνολικά μεγέθη της οικονομίας διαφοροποιούνται. Παραδείγματος χάριν, σύμφωνα με τα καθαρά μεγέθη της οικονομίας όπως αυτά παρουσιάστηκαν στους πίνακες 1 & 2 της εργασίας, η επένδυση από 14.684 εκ. το 2000 έχει πέσει μόλις στα 8 εκ. το 2010. Σύμφωνα όμως με τα ακαθάριστα μεγέθη όπως αυτά παρουσιάζονται στους πίνακες A & B του παραρτήματος, η επένδυση από 30.224 εκ. το 2000, έχει αυξηθεί φτάνοντας τα 35.655 εκ. το 2010. Επιπλέον, σύμφωνα με τα καθαρά μεγέθη των πινάκων 1 & 2 η αποταμίευση του συνόλου της οικονομίας ξεκινώντας ήδη αρνητική από το 2000 και ίση με (-) 9.458 εκ. έχει πέσει στα (-) 28.053 εκ. το 2010, ενώ σύμφωνα με τα ακαθάριστα μεγέθη των πινάκων A & B ήταν θετική και ίση με 6.083 εκ. για το έτος 2000, και έχει ανέβει και κατά 1.511 εκ. το 2010.

Ωστόσο, η εστίαση της οικονομίας σε μη εμπορεύσιμους τομείς είναι απόλυτα εμφανής και στη περίπτωση της χρήσης των ακαθάριστων μεγεθών έναντι των καθαρών. Η συμμετοχή των μη εμπορεύσιμων κλάδων στο ΑΕΠ είναι 65% για το 2000 και 67% το 2010 σύμφωνα με τα ακαθάριστα μεγέθη της οικονομίας. Επιπροσθέτως, ακαθάριστες επενδύσεις πραγματοποιούνται και τα δύο έτη περίπου κατά 70% σε μη εμπορεύσιμους κλάδους και κατά 30% σε εμπορεύσιμους. Τέλος, εντυπωσιακό είναι το γεγονός πως και τα

δύο έτη το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και η ακαθάριστη αποταμίευση είναι θετικά για το σύνολο των μη εμπορεύσιμων αγαθών και αρνητικά για το σύνολο των εμπορεύσιμων, όπως συμβαίνει και με βάση τους πίνακες 1 & 2 με τα καθαρά μεγέθη, που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α - Κλαδική Παρουσίαση των Ακαθάριστων Εθνικολογιστικών Μεγεθών του 2000

κωδικός	ΠΡΟΪΟΝΤΑ 2000	FC	I	EX	IM	Y	CAg.-s.	S
A01	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφών υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	4 098	143	1 022	1 083	4 181	- 60	83
A02	Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	208	6	5	302	- 83	- 296	- 290
B05	Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα. Υπηρεσίες υποστήριξης για την αλιεία (εμπορεύσιμος τομέας)	539	13	193	77	668	116	129
C10	Ορυχεία και λατομεία (εμπορεύσιμος τομέας)		166	1	54	113	- 53	113
C11	Αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο, Υπηρεσίες σχετιζόμενες με την εξόρυξη πετρελαίου και φυσικού αερίου με εξαίρεση τις μελέτες (εμπορεύσιμος τομέας)		- 227	154	4 386	- 4 460	- 4 233	- 4 460
C12	Ουράνιο και θόριο (εμπορεύσιμος τομέας)							
C13	Μεταλλεύματα (εμπορεύσιμος τομέας)		- 52	39	18	- 32	20	- 32
C14	Άλλα προϊόντα ορυχείας και λατομείας (εμπορεύσιμος τομέας)		- 806	94	71	- 783	23	- 783
D15	Προϊόντα διατροφής και ποτά (εμπορεύσιμος τομέας)	9 381	- 147	1 293	2 955	7 572	- 1 662	- 1 809

D16	Προϊόντα καπνού (εμπορεύσιμος τομέας)	505	- 6	124	262	361	- 138	- 144
D17	Κλωστοϋφαντουργία (εμπορεύσιμος τομέας)	1 472	106	470	1 684	364	- 1 214	- 1 109
D18	Είδη ένδυσης, Γούνες (εμπορεύσιμος τομέας)	2 452	87	1 225	1 502	2 262	- 277	- 190
D19	Δέρμα και δερμάτινα είδη (εμπορεύσιμος τομέας)	818	- 63	31	458	328	- 427	- 490
D20	Ξυλεία και προϊόντα από ξύλο και φελλό (εκτός από έπιπλα) Είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής (εμπορεύσιμος τομέας)	83	35	81	125	73	- 45	- 10
D21	Χαρτοπολτός, χαρτί και προϊόντα από χαρτί (εμπορεύσιμος τομέας)	472	214	93	1 022	- 243	- 929	- 715
D22	Έντυπο υλικό και προγγεγραμμένα μέσα (εμπορεύσιμος τομέας)	893	74	47	192	822	- 145	- 71
D23	Οπτάνθρακας, προϊόντα διύλισης πετρελαίου και πυρηνικά καύσιμα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 317	12	1 458	1 053	1 735	405	418
D24	Χημικές ουσίες, χημικά προϊόντα και τεχνητές ίνες (εμπορεύσιμος τομέας)	2 531	149	742	4 383	- 961	- 3 641	- 3 493
D25	Ελαστικά και πλαστικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	527	28	294	782	67	- 489	- 461
D26	Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	287	- 134	346	551	- 52	- 204	- 339

D27	Βασικά μέταλλα (εμπορεύσιμος τομέας)		237	1 113	1 781	- 431	- 668	- 431
D28	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, εκτός μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	583	264	180	1 026	1	- 846	- 582
D29	Μηχανήματα και εξοπλισμός π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	748	1 050	375	4 751	- 2 578	- 4 376	- 3 326
D30	Μηχανήματα γραφείου και ηλεκτρονικοί υπολογιστές (εμπορεύσιμος τομέας)	64	942	76	1 165	- 83	- 1 089	- 147
D31	Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	88	325	216	859	- 230	- 643	- 318
D32	Εξοπλισμός και συσκευές ραδιοφώνιας, τηλεόρασης και επικοινωνιών (εμπορεύσιμος τομέας)	115	1 788	254	1 942	215	- 1 688	99
D33	Εργαλεία ιατρικά, ακριβείας και οπτικά, ρολόγια χειρός και τοίχου (εμπορεύσιμος τομέας)	124	366	56	943	- 397	- 887	- 521
D34	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 611	1 488	88	3 460	- 273	- 3 372	- 1 884
D35	Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	532	1 772	250	2 395	159	- 2 145	- 373
D36	Έπιπλα, Άλλα μεταποιημένα προϊόντα π.δ.κ.α. (εμπορεύσιμος τομέας)	1 038	714	269	897	1 124	- 628	86
D37	Δευτερογενείς πρώτες ύλες (εμπορεύσιμος τομέας)		- 5			- 5		- 5

E40	Ηλεκτρική ενέργεια, φυσικό αέριου, ατμός και ζεστό νερό (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 458			9	1 449	- 9	- 9
E41	Συλλογή και καθαρισμός νερού, τις υπηρεσίες διανομής νερού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	286				286		
F45	Κατασκευές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	506	17 982	253	448	18 293	- 195	17 787
G50	Υπηρεσίες εμπορίου, συντήρησης και επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Λιανική πώληση καυσίμων για οχήματα (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 951	365	300		2 616	300	665
G51	Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου και εμπορίου με προμήθεια, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	5 262	1 501	1 233		7 996	1 233	2 734
G52	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Υπηρεσίες επισκευής ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 729	982	807		5 518	807	1 790
H55	Υπηρεσίες ξενοδοχείων και εστιατορίων (εμπορεύσιμος τομέας)	15 271				15 271		
I60	Χερσαίες μεταφορές, Μεταφορών μέσω αγωγού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 843		74	49	1 868	25	25
I61	Υπηρεσίες υδάτινων μεταφορών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	246		7 144	641	6 749	6 502	6 502
I62	Αεροπορικές μεταφορές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	600		235	313	522	- 78	- 78

I63	Υποστηρικτικές και βοηθητικές υπηρεσίες μεταφορών, Υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	756		887	2 686	- 1 043	- 1 800	- 1 800
I64	Ταχυδρομεία και υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 599		283	312	1 569	- 30	- 30
J65	Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, εκτός από τις ασφαλίσεις και τις υπηρεσίες συνταξιοδότησης (εμπορεύσιμος τομέας)	4 405		120	934	3 591	- 814	- 814
J66	Ασφάλιση και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από τις υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (εμπορεύσιμος τομέας)	805		163	123	846	41	41
J67	Βοηθητικές υπηρεσίες συναφείς με τη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση (εμπορεύσιμος τομέας)	1 075				1 075		
K70	Κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	12 641	24			12 665		24
K71	Εκμίσθωση μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή και προσωπικών και οικιακών αγαθών (εμπορεύσιμος τομέας)	158		10	21	147	- 12	- 12
K72	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	13	402	94	170	339	- 76	326
K73	Υπηρεσίες έρευνας και ανάπτυξης (εμπορεύσιμος τομέας)	134		44	43	135		
K74	Άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	562	317	371	454	796	- 83	234



L75	Δημόσια διοίκηση και υπηρεσίες άμυνας, Υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	16 609		64	398	16 275	- 334	- 334
M80	Υπηρεσίες εκπαίδευσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	6 492		94	56	6 529	38	38
N85	Υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής μέριμνας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	6 087		91	54	6 124	37	37
O90	Αποχέτευσης και διάθεσης απορριμμάτων, υπηρεσίες υγιεινής και παρόμοιες υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	376		10	12	374	- 2	- 2
O91	Υπηρεσίες συλλογικών οργανώσεων π.δ.κ.α. (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 102				1 102		
O92	Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 590	114	136	235	2 605	- 99	15
O93	Άλλες υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 434				2 434		
P95	Νοικοκυριά με μισθωτούς (μη εμπορεύσιμος τομέας)	751				751		
	<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	120 233	30 224	22 998	47 140	126 316	- 24 142	6 083
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	65 554	9 281	11 389	41 926	44 298	- 30 537	- 21 257
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΜΗ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	54 679	20 944	11 609	5 214	82 018	6 396	27 339

Πηγή στοιχείων: Eurostat και υπολογισμοί συγγραφέως, (NACE revision 1, Greece\_suiot\_130315), τρέχουσες τιμές, σε εκ. Ευρώ

ΠΙΝΑΚΑΣ Β - Κλαδική Παρουσίαση των Ακαθάριστων Εθνικολογιστικών Μεγεθών του 2010

Κωδικός	ΠΡΟΪΟΝΤΑ 2010	FC	I	EX	IM	Y	CAg.-s.	S
A01	Προϊόντα γεωργίας, θήρας και συναφών υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	3 993	209	1 242	1 432	4 012	- 191	18
A02	Προϊόντα δασοκομίας και υλοτομίας και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	108		6	26	88	- 20	- 20
A03	Ψάρια και άλλα αλιευτικά προϊόντα, Προϊόντα υδατοκαλλιέργειας, Υπηρεσίες υποστήριξης για την αλιεία (εμπορεύσιμος τομέας)	594	21	347	94	868	253	274
B	Ορυχεία και λατομεία (εμπορεύσιμος τομέας)		- 92	157	7 900	- 7 835	- 7 743	- 7 835
C10-C12	Τρόφιμα, ποτά και προϊόντα καπνού (εμπορεύσιμος τομέας)	16 165	85	1 987	5 153	13 083	- 3 167	- 3 082
C13-C15	Κλωστοϋφαντουργία, είδη ένδυσης και δερμάτινα είδη (εμπορεύσιμος τομέας)	5 194	- 943	1 101	3 904	1 448	- 2 803	- 3 746
C16	Ξύλο και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, (εκτός από έπιπλα) Είδη καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής (εμπορεύσιμος τομέας)	50	18	45	309	- 197	- 264	- 246
C17	Χαρτί και προϊόντα από χαρτί (εμπορεύσιμος τομέας)	629	313	125	1 076	- 9	- 950	- 638
C18	Υπηρεσίες εκτύπωσης και καταγραφής (εμπορεύσιμος τομέας)	26	56	3	8	76	- 6	50

C19	Ημίκαυστος άνθρακας και προϊόντα διύλισης πετρελαίου (εμπορεύσιμος τομέας)	7 426	265	4 188	5 140	6 739	- 952	- 687
C20	Χημικές ουσίες και χημικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 929	52	854	4 076	- 1 241	- 3 222	- 3 170
C21	Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και φαρμακευτικά σκευάσματα (εμπορεύσιμος τομέας)	3 193	- 268	750	3 722	- 47	- 2 972	- 3 240
C22	Καουτσούκ και πλαστικές ύλες (εμπορεύσιμος τομέας)	357	- 3	383	1 003	- 266	- 620	- 622
C23	Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	284	- 23	313	604	- 30	- 291	- 314
C24	Βασικά μέταλλα (εμπορεύσιμος τομέας)	3	- 84	2 043	1 881	80	161	77
C25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, εκτός μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	770	822	259	1 779	71	- 1 520	- 699
C26	Υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	400	2 114		3 000	- 486	- 3 000	- 885
C27	Ηλεκτρικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	576	368	807	1 482	268	- 675	- 307
C28	Μηχανήματα και εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	35	2 646	503	2 304	880	- 1 801	845
C29	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 175	829	54	1 976	82	- 1 922	- 1 093

C30	Άλλος μεταφορικός εξοπλισμός (εμπορεύσιμος τομέας)	525	4 052	860	5 311	126	- 4 451	- 398
C31 C32	Έπιπλα, Άλλα μεταποιημένα προϊόντα (εμπορεύσιμος τομέας)	1 563	726	186	2 015	459	- 1 829	- 1 104
C33	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού (εμπορεύσιμος τομέας)	9	27			36		27
D35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 725		185	1 269	3 641	- 1 084	- 1 084
E36	Φυσικό νερό, Επεξεργασία και παροχή νερού (μη εμπορεύσιμος τομέας)	394				394		
E37- E39	Αποχέτευση, Συλλογή αποβλήτων, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, Ανάκτηση υλικών, Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση αποβλήτων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	875		231	518	588	- 287	- 287
F	Κατασκευές και κατασκευαστικές εργασίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 047	17 951	563	251	19 310	312	18 263
G45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και υπηρεσίες επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 651	456	449		4 556	449	904
G46	Υπηρεσίες χονδρικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	10 279	2 440	2 404		15 123	2 404	4 844
G47	Υπηρεσίες λιανικού εμπορίου, εκτός μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	5 315	1 262	1 243		7 820	1 243	2 505

H49	Υπηρεσίες χερσαίων μεταφορών και υπηρεσίες μεταφορών μέσω αγωγών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 881		204	149	4 935	55	55
H50	Υπηρεσίες υδάτινων μεταφορών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	315		14 581	64	14 831	14 516	14 516
H51	Αεροπορικές μεταφορές (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 272		402	284	1 391	118	118
H52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές υπηρεσίες για τη μεταφορά (μη εμπορεύσιμος τομέας)	364		737	5 934	- 4 833	- 5 197	- 5 197
H53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	65		16	28	54	- 11	- 11
I	Διαμονή και υπηρεσίες τροφίμων (εμπορεύσιμος τομέας)	18 402				18 402		
J58	Υπηρεσίες εκδόσεων (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 250	796	170	579	2 637	- 409	388
J59_J 60	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις, Προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	931	270	111	306	1 006	- 194	75
J61	Τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	4 450		287	347	4 390	- 60	- 60
J62_J 63	Προγραμματισμός υπολογιστών, παροχή συμβουλών και συναφείς Υπηρεσίες πληροφοριών (μη εμπορεύσιμος τομέας)	22	737	325	370	715	- 44	693

K64	Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, εκτός από την ασφάλιση και τα συνταξιοδοτικά ταμεία (εμπορεύσιμος τομέας)	2 788		323	1 387	1 724	- 1 064	- 1 064
K65	Ασφάλιση, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (εμπορεύσιμος τομέας)	1 148		321	747	722	- 426	- 426
K66	Υπηρεσίες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	60				60		
L68B	Κτηματομεσιτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	24 490	164			24 653		164
L68A	Εκ των οποίων: τεκμαρτά μισθώματα από ιδιοκατοίκηση (εμπορεύσιμος τομέας)							
M69_ M70	Νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, Υπηρεσίες των κεντρικών γραφείων, management ,συμβουλευτικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	414	390	298	400	703	- 101	288
M71	Αρχιτεκτονικές και μηχανικές υπηρεσίες, Υπηρεσίες τεχνικών δοκιμών και αναλύσεων (εμπορεύσιμος τομέας)	583		114	143	553	- 30	- 30
M72	Επιστημονική έρευνα την ανάπτυξη των υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)	383		90	132	341	- 42	- 42
M73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς υπηρεσιών (εμπορεύσιμος τομέας)			136	117	20	20	20
M74_ M75	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές υπηρεσίες, Κτηνιατρικές υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	293		136	171	258	- 35	- 35
N77	Ενοικίαση και χρηματοδοτική μίσθωση (εμπορεύσιμος τομέας)	294		45	165	174	- 120	- 120

N78	Υπηρεσίες απασχόλησης (εμπορεύσιμος τομέας)	1				1		
N79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς υπηρεσίες (εμπορεύσιμος τομέας)	965				965		
N80- N82	Υπηρεσίες ασφάλειας και έρευνας, Υπηρεσίες σε κτίρια και υπαίθριους χώρους, διοίκηση γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες υπηρεσίες υποστήριξης των επιχειρήσεων (εμπορεύσιμος τομέας)	426		76	93	409	- 17	- 17
O84	Δημόσια διοίκηση και υπηρεσίες άμυνας, Υπηρεσίες υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	23 704				23 704		
P85	Υπηρεσίες εκπαίδευσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	11 523		24	14	11 533	10	10
Q86	Υπηρεσίες υγείας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	13 125		40	23	13 142	17	17
Q87_ Q88	Υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 010				1 010		
R90- R92	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και υπηρεσίες διασκέδασης: Βιβλιοθήκη, αρχεία, μουσεία και άλλες πολιτιστικές υπηρεσίες, Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 773		26	118	2 681	- 91	- 91
R93	Αθλητικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (μη εμπορεύσιμος τομέας)	268		2	4	266	- 2	- 2

S94	Υπηρεσίες που παρέχονται από οργανώσεις (μη εμπορεύσιμος τομέας)	3 638				3 638		
S95	Υπηρεσίες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης (μη εμπορεύσιμος τομέας)	631		50	57	624	- 7	- 7
S96	Άλλες προσωπικές υπηρεσίες (μη εμπορεύσιμος τομέας)	2 776				2 776		
T	Υπηρεσίες νοικοκυριών ως εργοδοτών, Αδιαφοροποίητα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από τα νοικοκυριά για ίδια χρήση (μη εμπορεύσιμος τομέας)	1 378				1 378		
U	Υπηρεσίες που παρέχονται από εξωτερικούς οργανισμούς και φορείς (μη εμπορεύσιμος τομέας)							
	<b>ΣΥΝΟΛΑ</b>	196 912	35 655	39 803	67 864	204 506	- 28 061	7 594
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	95 249	11 743	17 752	57 551	67 193	- 39 799	- 28 056
	<b>ΣΥΝΟΛΟ ΜΗ ΕΜΠΟΡΕΥΣΙΜΩΝ</b>	101 663	23 912	22 050	10 313	137 313	11 738	35 650

Πηγή στοιχείων: Eurostat και υπολογισμοί συγγραφέως, (NACE revision 2, Greece\_suiot\_130315), τρέχουσες τιμές, σε εκ. ευρώ